

**IHMISOIKEUSPERUSTAISUUS
MAAHANMUUTTAJATAUSTAISTEN PERHEIDEN
PARISSA TEHTÄVÄN LASTENSUOJELUTYÖN
LÄHESTYMISTAPANA**

Kati Räsänen
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Elokuu 2020

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Kati Räsänen	
Työn nimi Ihmisoikeusperustaisuus maahanmuuttajataustaisten perheiden parissa tehtävän lastensuojelutyön lähestymistapana	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Elokuu 2020	Sivumäärä 101
<p>Tutkimuksen tehtävänä on määritellä ihmisoikeusperustainen lastensuojelutyön lähestymistapa kontekstiin, jossa toimitaan maahanmuuttajataustaisten perheiden parissa. Tutkimusaihetta lähestytään käytäntötutkimuksen orientaation kautta, hiljattain maahan muuttaneiden perheiden ja lasten kanssa työskentelevän lastensuojelun tiimin dialogisena tiedonmuodostuksen prosessina. Maisteritutkielman tekijä oli tutkimusprosessissa sekä tutkimuksen toteuttaja, että tutkimukseen osallistuja yhtenä lastensuojelutiimin työntekijöistä. Tutkimusprosessiin osallistui myös toinen, omaa tutkimustaan tekevä tutkija. Tutkimusaihe on tärkeä, sillä Suomessa ei ole juuri ollenkaan sosiaalityön tutkimusta lastensuojelun työskentelystä maahanmuuttajataustaisten perheiden parissa. Myös ihmisoikeusperustaisuus sosiaalityön tai lastensuojelutyön lähestymistapana on Suomessa harvinainen ja vähän tutkittu aihe.</p> <p>Tutkimuksen viitekehyksenä toimii ihmisoikeusperustaisuus, jossa merkittävässä roolissa on YK:n ihmisoikeussopimukset. Käytäntötutkimuksen orientaatioon perustuen tutkimuksessa pyritään yhteisen ymmärryksen rakentumisen kautta uuden tiedon tuottamiseen tutkittavasta aiheesta. Tutkimuksen aineisto koostuu yhden lastensuojelun tiimin sekä tutkijoiden seitsemän fokusryhmätapaamisen aikana käydyistä keskusteluista. Tutkimusprosessi etenee fokusryhmäkeskusteluiden vaiheittaisen sisällönanalyysin, teemoittelun, keskusteluiden sekä teoreettisen tutkimustiedon perusteella tehtävän teemojen jatkokehittelyn kautta työn dialogiseen määrittelyyn ja käsitteellistämiseen ryhmässä.</p> <p>Tutkimusprosessin tuloksena syntyi kolmitasoinen mallinnos, joka kuvaa maahanmuuttajataustaisen perheiden parissa tehtävän lastensuojelutyön ydinelementtejä ja niiden keskinäisiä suhteita. Työ perustuu YK:n ihmisoikeussopimukseen, joka tuottaa viitekehyksen ytimeen tavoitteen lapsen edun toteutumisesta ihmisoikeutena. Tähän liittyy sekä juurisyihin perustuva tavoitteellinen muutostyö, että vastuuvollisten määrittely ja yhteistyö heidän välillään kuitenkin siten, että lapset ovat osallisia itseään koskevassa prosessissa. Viitekehyksen keskeisillä kehällä vaikuttavat työn kontekstin erityspiirteet, jotka syntyvät asiakasperheiden yllirajaisista perhesuhteista sekä elämisestä liminaalitullassa Suomessa. Tämä lastensuojelutyön konteksti vaikuttaa työn ytimen eli lapsi- ja perhekohtaisen työskentelyn lisäksi yhteistyöhön laajemman toimintaympäristön kanssa. Toimintaympäristössä tehdään verkostoyhteistyön lisäksi vaikuttamistyötä suhteessa järjestelmän eri toimijoihin ja tuetaan huoltajien osallisuutta lapsiaan koskevissa asioissa palvelujärjestelmässä ja yleisemmin viranomaisyhteistyössä. Tutkimusprosessin tuloksena syntynyt mallinnos on lastensuojelun lisäksi hyödynnettävissä soveltuvien osin kaikessa sosiaalityössä, jossa tehdään yhteistyötä hiljattain maahan muuttaneiden henkilöiden kanssa. Sama koskee muuta kuin maahanmuuttajataustaisten perheiden parissa tehtävää lastensuojelutyötä.</p>	
Asiasanat lastensuojelu, käytäntötutkimus, ihmisoikeusperustaisuus, maahanmuuttajataustaiset perheet, lapsen oikeudet, YK:n ihmisoikeussopimukset	
Säilytyspaikka	
Muita tietoja	

TAULUKOT

TAULUKKO 1. Ihmisoikeusperustaisuuden teemoittelua fokusryhmäkeskusteluiden perusteella.....	35
---	----

KUVIOT

KUVIO 1. Käsitteenmuodostusprosessin ulottuvuudet (Haavisto et al. 2016).....	31
KUVIO 2. Ihmisoikeusperustaisuuden ydinelementit maahanmuuttajataustaisten perheiden parissa tehtävässä lastensuojelutyössä.....	38
KUVIO 3. Vaikuttamistoiminnan käsitteellistymisprosessi fokusryhmässä.....	46
KUVIO 4. Valtaistavan työtteen käsitteellistymisprosessi fokusryhmässä	51
KUVIO 5. Verkostoyhteistyön käsitteellistymisprosessi fokusryhmässä	57
KUVIO 6. Ylirajaiset perhesuhteet -käsitteen käsitteellistymisprosessi fokusryhmässä	67
KUVIO 7. Liminaalitilan käsitteellistymisprosessi fokusryhmässä.....	74
KUVIO 8. Kysyvän työtteen käsitteellistymisprosessi fokusryhmässä	78
KUVIO 9. Vastuuvollisuuden käsitteenmuodostusprosessi fokusryhmässä.....	85
KUVIO 10. Juurisyiden käsitteellistämisen prosessi fokusryhmässä	90
KUVIO 11. Ihmisoikeusperustainen lastensuojelutyön viitekehys hiljattain maahan muuttaneiden perheiden kanssa työskentelyyn	95

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	IHMISOIKEUSPERUSTAISUUS TUTKIMUKSEN VIITEKEHYKSENÄ.....	7
2.1	Ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan lähtökohdat	7
2.2	Ihmisoikeusperustaisuus eettisenä ja juridisena lähestymistapana	8
2.3	Ihmisoikeusperustaisuus ja kriittisen sosiaalityön teoriaperinne	10
2.4	Katsaus ihmisoikeusperustaisen sosiaalityön käytäntöjen tutkimukseen	14
3	KÄYTÄNTÖTUTKIMUS TUTKIMUKSEN ORIENTAATIONA	17
3.1	Käytäntötutkimuksen tieteenfilosofisista lähtökohdista	17
3.2	Käytäntötutkimuksen erityispiirteistä	19
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	22
4.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys	22
4.2	Käytäntötutkimuksen toteuttaminen ideologiana ja prosessina	22
4.3	Aineiston keruu	24
4.3.1	Fokusryhmäkeskustelut	24
4.3.2	Dialogisuus fokusryhmäkeskusteluissa	26
4.3.3	Fokusryhmäkeskusteluiden eteneminen ja pääasialliset sisällöt	27
4.4	Sisällönanalyysi aineiston analysointimenetelmänä	28
4.5	Käsitteenmuodostus osana sisällönanalyysiä	29
4.6	Tutkimuksen eettisyys	32
5	IHMISOIKEUSPERUSTAISUUDEN YDINELEMENTIT FOKUSRYHMÄN MÄÄRITTELEMINÄ	34
5.1	Keskustelulisältöjen analysointi ja teemoittelu	34
5.2	Teemat käsitteellistyvät ihmisoikeusperustaisuuden ydinelementeiksi	36
6	IHMISOIKEUSPERUSTAISUUS MONIMUOTOISESSA TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ	40
6.1	Vaikuttamistoiminta	40
6.1.1	Katsaus vaikuttamistoiminnan määrittelyyn sosiaalityössä	40
6.1.2	Käytäntö käsitteellistyy kototiimin vaikuttamistoiminnaksi	43
6.2	Valtaistava työote	46
6.2.1	Valtaistamisesta sosiaalityössä	46
6.2.2	Käytäntö käsitteellistyy kototiimin valtaistavaksi työotteeksi	48
6.3	Verkostoyhteistyö	52
6.3.1	Katsaus verkostoyhteistyöhön osana lastensuojelua	52
6.3.2	Verkostoyhteistyö siirtyy käsitteenä kototiimiin	53
7	IHMISOIKEUSPERUSTAISUUS JA LAPSEN SUHDEYMPÄRISTÖ	58
7.1	Ylirajaiset perhesuhteet työn kontekstina	58

7.1.1 Ylirajaiset perhesuhteet sosiaalityön tutkimuksessa	58
7.1.2 Ylirajaisuus kototiimin kontekstia kuvaavaksi käsitteeksi.....	60
7.2 Perheet ja lapset liminaaltilassa	67
7.2.1 Liminaaltilasta sosiaalityön tutkimuksessa	67
7.2.2 Liminaaltila kototiimin kontekstia kuvaavaksi käsitteeksi	69
7.3 Kysyvä työote	74
7.3.1 Kysyvistä työotteista käsitteenä	74
7.3.2 Kumppanuus käsitteellistyy kototiimin kysyväksi työotteeksi	75
8 LAPSEN EDUN TOTEUTUMINEN IHMISOIKEUTENA.....	79
8.1 Vastuuvollisuus suhteessa lapseen	79
8.1.1 Vastuuvollisuuden käsitteestä	79
8.1.2 Vastuuvollisuus käsitteellistyy kototiimin työn näkökulmaksi.....	81
8.2 Juurisyyt ja tavoitteellinen yhteistyö lapsen eduksi.....	86
8.2.1 Juurisyyt sosiaalityön käsitteenä	86
8.2.2 Juurisyyt monipuolistuu kototiimin käsitteeksi	87
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	91
LÄHTEET	97

1 JOHDANTO

Työskentelen lastensuojelussa tiimissä, joka vastaa turvapaikanhakijaperheiden, kunnan kotoutumispalveluissa olevien perheiden sekä lastensuojelun tukitoimia tarvitsevien, yksin alaikäisinä maahan tulleiden kanssa tehtävästä lastensuojelun avohuollon työskentelystä. Tässä ns. ”kototiimissä” työskennellään siis lasten ja perheiden parissa, jotka ovat joko hakemassa kansainvälistä suojelua ja oleskeluoikeutta Suomesta, tai jo saaneet myönteisen turvapaikkapäätöksen ja siten kuntapaikan viimeisen kolmen vuoden aikana. Myönteisen turvapaikkapäätöksen voi Suomessa saada joko pakolaisaseman, toissijaisen suojeluaseman tai yksilöllisillä, inhimillisillä perusteilla, mutta ei enää humanitäärisin perustein. Vuoteen 2019 saakka Suomi otti vuosittain vastaan 750 kiintiöpakolaista YK:n pakolaisjärjestön (UNHCR) kautta. Jatkossa vuotuinen kiintiöpakolaisten määräksi on suunniteltu 850 henkilöä, jonka lisäksi eduskunta voi halutessaan päättää lisäkiintiöistä.

Työssään kototiimin työntekijät ovat toistuvasti huomanneet tuottavansa ns. oikeuspuhetta. Tämä on tarkoittanut eri perheenjäsenten oikeuksien sanoittamista perheen sisällä, mutta erityisesti huolehtimista siitä, että perheet ja lapset pääsevät niiden palveluiden piiriin, joihin he ovat joko turvapaikanhakijoina tai oleskeluluvan saaneina oikeutettuja. Työskentelyyn on sisällynyt runsaasti myös asiakasperheiden vanhempien osallisuuden tukemista lapsiaan koskevilla asioilla eri viranomaisverkostoissa. Asiakastyössä on tullut näkyväksi myös yli kansallisten rajojen ulottuvien perhesuhteiden ja yhteisöjen, sekä perheiden eräänlaisessa välitilassa elämisen vaikutukset.

Toisin sanoen kototiimin kontekstissa näkyy se, miten sosiaalityön toimintaympäristö on Suomessa muuttunut viime vuosien aikana yhä monimutkaisemmaksi. Globaali muuttoliike on muuttanut kunnallista sosiaalityötä erilaisista kulttuurisista ja yhteiskunnallisista olosuhteista tulleiden ihmisten kanssa työskentelyksi. Kototiimissä kertyneen kokemuksen mukaan varsinkin turvapaikanhakijaperheiden tilanne on pitkittyessään erittäin haastava. Viime vuosien lainsäädännölliset kiristyksiset omien ja perheenjäsenten oleskelulupien saamisessa ovat ajaneet maahanmuuttajataustaiset perheet henkisesti ahtaalle. Lisäksi perheiden luonnolliset tukiverkostot ovat vähissä tai kokonaan valtion rajojen ulkopuolella.

Käytännössä yllä kuvattu kompleksinen toimintaympäristö ja siinä esiintyvät haasteet näkyvät myös lastensuojelutarpeiden syntymisenä. Näistä syistä kototiimi on käytännön työssään huomannut tarvitsevansa uudenlaista lähestymistapaa työnsä tueksi.

Maisterintutkielmani pyrkii vastaamaan juuri tähän työn kontekstista nouseeseen haasteeseen tutkiessaan ja kehittäessään käytäntötutkimuksen avulla ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa kototiimin työotteena. Tutkimuksessa on siis kyse kototiimin käytäntöjen kehittämisestä dialogisena käytäntötutkimuksen prosessina, sillä aiempaa, käytännön työssä hyödynnettävissä olevaa tutkimusta aiheesta ei ole. Teen maisterintutkielmani YTT Kati Turtiaisen tutkimuksen *Lastensuojelun sosiaalityön tiedollinen toimijuus maahanmuuttajataustaisten lasten palveluissa* puitteissa siten, että lähinnä hyödynnän yhdessä ryhmäkeskusteluissa kerättyä aineistoa. Osallistun tutkimukseen siis sekä sen toteuttajana, että yhtenä kototiimin työntekijänä. Tutkimukseni tausta-ajatuksena on, että ihmisoikeusperustainen lähestymistapa voisi tukea mitä tahansa sosiaalityön kenttää Suomessa, jossa työskennellään hiljattain maahan muuttaneiden henkilöiden parissa, ei yksin lastensuojelun sektoria. Toisaalta tutkimus voi antaa uusia näkökulmia myös muuhun kuin maahanmuuttajataustaisten perheiden parissa tehtävään lastensuojelutyöhön.

Maisterintutkielmani tutkimusraportti etenee siten, että luvussa kaksi esittelen tutkimuksellisenä viitekehyksenä toimivan ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan, ja miten sitä on tarkasteltu aiemmassa sosiaalityön tutkimuksessa. Luvussa kolme käsittelen käytäntötutkimusta ja sen erityispiirteitä tutkimuksen orientaationa, ennen kuin luvussa neljä käyn läpi tutkimuksen tekemisen prosessin. Tässä luvussa korostuu menetelmällisesti erityisesti fokusryhmäkeskustelut sekä käytäntötutkimukselle ominaiset käsitteellistämisprosessit. Luvut viisi, kuusi, seitsemän ja kahdeksan käyvät läpi tutkimuksen tuloksia eri toiminnan tasojen näkökulmista, ennen kuin luvussa yhdeksän esittelen tutkimuksen johtopäätökset.

2 IHMISOIKEUSPERUSTAISUUS TUTKIMUKSEN VIITEKEHYKSENÄ

2.1 Ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan lähtökohdat

Suomen YK:n lastenjärjestön UNICEF:n mukaan ihmisoikeusperustaiselle lähestymistavalle antaa raamit YK:n kansainvälinen ihmisoikeusjulistus (Hausen & Launiala 2015, 8). Tähän *Ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen* (1948) kuuluu *Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus* (1966) sekä *Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus* (1966). Näissä sopimuksissa on kyse ihmisoikeuksista, jotka ovat universaaleja, luovuttamattomia, perustavanlaatuisia, jakamattomia ja toisistaan riippuvaisia. Ihmisoikeusjulistus tuottaa moraalisen vastuun valtioille, kun taas sopimukset tulevat osaksi kansallista lainsäädäntöä silloin, kun valtiot ne ratifioivat. (esim. Kirkemann Boesen & Martin 2007, 9 sekä Broberg & Sano 2017, 666-669.) Lastensuojelun näkökulmasta YK:n yleissopimusten lisäksi oleellinen ihmisoikeussopimus on *Lapsen oikeuksien sopimus* vuodelta 1989. Tämän on ratifioinut yhtä lukuun ottamatta kaikki maailman valtiot.

Ihmisoikeusperustaisessa lähestymistavassa minkä tahansa yhteistyösuhteen perusidea muuttuu tarvepohjaisesta auttamistyöstä - eli yksilöiden, perheiden tai yhteisöjen tarpeiden täyttämistä - työskentelyksi heidän oikeuksiensa toteutumiseksi. Lähestymistavassa korostuu siis ajatus siitä, että tarpeilla ei ole vastuunkantajia, mutta oikeuksilla on. Samoin ihmisarvon kunnioitus on keskiössä: ihmiset eivät ole passiivisia avun kohteita vaan subjekteja, joilla on oikeuksia (Andorff, 2018, 181). Toisin sanoen työskentelyn aikana on tärkeää, että ihmisiä myös tuetaan ja valtaistetaan toimimaan omien oikeuksiensa toteutumisen puolesta. Tällöin tarvitaan yhteistyötä vastuunkantajien kanssa, sekä ihmisten tietoiseksi tulemistä omista oikeuksistaan. (Kirkemann Boesen & Martin 2007, 10-11.)

Ihmisoikeusperustainen lähestymistapa on kehitysyhteistyössä kertyneen kokemuksen mukaan erityisen hyödyllinen silloin, kun työskennellään haavoittuvimmassa asemassa olevien henkilöiden tai yhteisöjen kanssa ympäristöissä, joissa valtion järjestelmät toimivat vähintään kohtuullisesti (Broberg & Sano 2017, 675). Tämä tukee ajatusta siitä, että ihmisoikeusperustaisuus voi tuoda uusia mahdollisuuksia sosiaalityöhön Suomen kontekstissa silloin, kun työskennellään esimerkiksi hiljattain maahan muuttaneiden henkilöiden tai perheiden parissa.

Menetelmällisesti ihmisoikeusperustaisuus lähtee liikkeelle ongelmien juurisyiden tunnistamisesta ja analysoinnista yhdessä asianosaisten kanssa, pyrkien tällöin huomioimaan myös yksilön ja ympäristön väliset suhteet. Ongelmat käännetään yhdessä tavoitteiksi, eli toteutumattomiksi oikeuksiksi. Yhteistyötä rakennetaan perheiden ja yhteisöjen vahvuuksien varaan ja ollaan aktiivisesti yhteydessä palvelujärjestelmän ja eri viranomaisten (eli vastuunkantajien) kanssa, jotta ihmisten osallisuus omissa asioissaan vahvistuu. (Kirkemann Boesen & Martin 2007 17; Hausen & Launiala 2015, 22-28.)

2.2 Ihmisoikeusperustaisuus eettisenä ja juridisena lähestymistapana

Anita Sipilän (2011, 25) mukaan sosiaalityön kytkennöistä lakeihin on käyty Suomessa aiemmin pääsääntöisesti negatiivista keskustelua. Esimerkiksi lastensuojelun osalta on puhuttu legalismin vaaroista eli siitä, että sosiaalityö kapeutuu lakien tulkinnaksi ja toimii kontrollin välineenä. Oikeusnormein legitimoitua kontrollia on Sipilän mukaan todellisuudessa myös käytetty suomalaisen sosiaalihuollon historiassa laajasti aina 1980-luvulle saakka. Vaikka hyvinvointivaltiokehityksen myötä sosiaalityön ajattelu muuttui enemmän kansalaisten perusoikeuksia ja oikeusturvaa korostavaksi, sosiaalityön yhteiskunnalliseen tehtävään Suomessa kuuluu edelleen normaalistaminen, jossa kontrolli on työskentelyssä läsnä, vaikkakin aiempaa hienovaraisemmin.

Kototiimin asiakasperheistä osa on juuri näiden normaalistamistoimien - kotouttamisen - kohteena. Toisaalta turvapaikanhakijaperheillä on erilainen tilanne, sillä heille järjestetään Maahanmuuttoviraston alaisissa vastaanottokeskuksissa välttämättömät vastaanottopalvelut vastaanottolain 746/2011 mukaisesti (Kunelius 2017, 33). Heiltä kuitenkin edellytetään myös osallistumista työ- tai opintotoimintaan, ja vastaanottorahaa leikataan, mikäli henkilöllä on perusteettomia poissaoloja. Lisäksi oppivelvollisuusikäisille turvapaikanhakijoille pyritään järjestämään mahdollisuus perusopetukseen. Työ- ja opintotoiminnalla tavoitellaan Maahanmuuttoviraston linjauksen mukaan henkilöiden omatoimisuutta. Vastaanottokeskusten ulkopuolisina palveluina järjestetään mm. lastenneuvolapalvelut sekä eharkinnan mukaan esimerkiksi psykiatrisista hoitoa tai lastensuojelutarpeeseen perustuvia sosiaalipalveluja. (Kunelius 2017, 35-37.) Vastaanottokeskuksissakin siis tietyt edut ja palvelut ovat ehdollisia ja harkinnanvaraisia, mutta kyse ei tällöin ole samalla tavalla yhteiskuntaan integroinnista kuin kotoutumispalveluissa olevien henkilöiden kohdalla.

Sipilä korostaa, että sosiaalityön oikeudellistumisessa on myös myönteisiä asioita. Sen myötä ongelmia voidaan lähestyä selkeämmin yhteisten sopimusten sekä sosiaalisten oikeuksien perustalta. Esimerkiksi lastensuojelussa oikeudellisten perusteiden sanoittaminen voi Sipilän mukaan vähentää asianosaisten epäluottamusta ja tukea avointa vuorovaikutusta eri osapuolten välillä. (Sipilä 2011, 25-26.)

Toisaalta Suomen Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön (STM) Lastensuojelun laatusuosituksen (2014) läpäisee viisi eettistä periaatetta: asiakkaiden ihmisarvo ja perusoikeudet, lapsen etu, vuorovaikutus, ammattihenkilöstön työn laatu sekä vastuulliset päätökset ja toimintakulttuuri. STM:n julkaisussa YK:n Lapsen oikeuksien sopimus (LOS) linkitetään eettisiin periaatteista ensimmäiseen: ihmisarvoon ja oikeuksien toteutumiseen. Marjatta Bardy taas on todennut (2013, 62-70), että lapsen etu palautuu nimenomaan Lapsen oikeuksien sopimukseen. Sen mukaan lapselle tulee taata oikeus kaikkinaiseen huolenpitoon, suojeluun ja osallisuuteen.

YK:n ihmisoikeussopimukset ovat siis itsessään vahvoja eettisiä koodistoja. Ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa on myös luonnehdittu eettiseksi lupaukseksi oikeudenmukaisuudesta ja ihmisarvon takaamisesta jokaiselle ihmiselle (Kirkemann Boesen & Martin 2007, 4). Ajattelen, että LOS voi toimia ihmisoikeusperustaisen lastensuojelun eettisten periaatteiden kulmakivenä, vaikka lähestymistapana tutkimuksessani tarkastellaankin laajemmin ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa hiljattain maahan muuttaneiden perheiden kanssa työskenneltäessä.

Ajatteluni perustuu ensisijaisesti siihen, että lapsen oikeudet ovat myös ihmisoikeuksia, eli sen lisäksi, että lapset ovat yhdenvertaisia aikuisten kanssa, heillä on oikeus oman sopimuksensa kautta myös erityiseen suojeluun. Esimerkiksi Tarja Pösö (2012, 81-84) on määritellyt, että lapsen oikeudet ihmisoikeuksina takaavat lapsille mm. toimijuuden ja osallisuuden, eli lapset ovat yhdenvertaisia aikuisten kanssa. Samat oikeudet takaavat heille kuitenkin myös oikeuden erityiseen suojeluun. Nämä kaksi näkökulmaa (yhdenvertaisuusperiaate aikuisiin nähden sekä lapsen oikeus suojeluun) yhdistyvät Pösön mukaan lapsen edun näkökulmaksi. Toisaalta taas ihmisoikeusperustaisuus laajana käsitteenä on näkemykseni mukaan lastensuojelulle relevantti, sillä Suomessa lastensuojelu on enemmänkin perheiden palvelua (ks. esim. Riitta Laakso 2012, 31-38). Ihmisoikeusperustaisuudella ei siis omassa ajattelussani ole tarkoitus suunnata kohti legalismia lastensuojelussa, vaan tarkastella oikeudellisuutta mahdollisuutena vaikuttavaan,

eettisesti vahvaan lastensuojeluun hiljattain maahan muuttaneiden perheiden parissa työskenneltäessä.

Eettisesti vahvalla lastensuojelulla viitataan tässä yhteydessä siihen, että ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan kautta lapsen edun ensisijaisuus olisi konkretisoitavissa ja yhteisesti määriteltävissä osana asiakastyötä silloinkin, kun työskennellään perheiden kanssa, joilla on erilainen kulttuuri- ja yhteiskunnallinen tausta. Toisin sanoen oletuksena on, että ihmisoikeussopimuksista, näiden mukana Lapsen oikeuksien sopimuksesta, universaaleina sopimuksina löytyy yhteistyötä tukevia yhteisiä nimittäjiä yli kansallisen lainsäädännön ja kulttuuristen näkökulmien. On kuitenkin tärkeää huomioida, että ihmisoikeussopimukset tarjoavat lähinnä yhteiset raamit suhdeperustaiselle työskentelylle, eräänlaiset silmälasit, sillä jokainen lapsi ja perhe kohdataan yksilöllisesti, yhteisen ymmärryksen luomiseen pyrkien.

2.3 Ihmisoikeusperustaisuus ja kriittisen sosiaalityön teoriaperinne

Ennen kuin seuraavassa alaluvussa tarkastelen tarkemmin ihmisoikeusperustaisuutta sosiaalityön tutkimuksen kontekstissa, haluan avata vielä näkökulmaeroja ihmisoikeuksiin perustuvissa lähestymistavoissa, joihin viittasin jo edellisessä luvussa ihmisoikeusperustaisen ajattelun linkittymisestä vahvasti ihmisarvoon ja etiikkaan. Kuten totesin edellisessä alaluvussa, ihmisoikeudet yhdistetään ihmisarvon sijasta usein juridiikkaan, ja siten ihmisoikeuksia korostava sosiaalityökin lakiin perustuvaan, konservatiiviseen tapaan tehdä sosiaalityötä (vrt. Ife ja Tascón 2016, 27). Tässä tutkimuksessa ihmisoikeuksia ei kuitenkaan siis ymmärretä konservatiivisena, juridisena viitekehyksenä, vaan tutkimus paikantuu nimenomaan kriittisen sosiaalityön teoriaperinteeseen.

Kriittinen sosiaalityön teoriaperinne kumpuaa alun perin mm. Frankfurtin kriittisen koulukunnan (Max Horkheimer, Herbert Marcuse, Theodor Adorno, Jürgen Habermas ym.) länsimaisesta marxilaisesta ajattelusta, jossa yksilöiden subjektiivisuus ja rakenteet (sosiaalinen ja poliittinen konteksti) kohtaavat. Toisin sanoen kriittisen sosiaalityön teorioissa on kyse ajattelusta, jossa yhtä aikaa pyritään tunnistamaan rakenteiden vaikutukset yksilöön, että halutaan rohkaista yksilöitä toimimaan näiden rakenteiden muuttamiseksi. Ajattelumallin taustalla on pyrkimys rakentaa sosiaalisesti oikeudenmukaisempia yhteiskuntia yhä moninaisemmissa sosiaalisesti rakentuneissa todellisuuksissa, joissa tarvitaan

universalistisen ja kulttuurirelativistisen ajattelun (ks. käsitteistä myöhemmin tässä alaluvussa) kahtiajaon sijasta kriittistä pluralismia. (Briskman, Pease & Allan 2009, 4-5, 7-8.)

Briskmanin ja kumppaneiden mukaan (2009, 7-9) kriittisen sosiaalityön teoriaperinne vaatii sosiaalityöntekijältä siirtymistä pois omalta mukavuusalueeltaan, ajattelemaan paikallisen toimintaympäristön ja kansainvälisten kehityskulkujen linkejä, sekä huomioimaan mahdolliset rakenteissa piilevät epäeettiset tai eriarvoistavat toimintatavat suhteessa haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisryhmiin¹. Tällaiseen kriittisen sosiaalityön teoriaperinteeseen nojaa useita eri sosiaalityön lähestymistapoja, kuten antirasistinen, syrjinnänvastainen tai feministinen sosiaalityö. Näille kaikille lähestymistavoille on yhteistä sukupuoleen, luokka-asemaan, etnisyyteen, ikään jne. perustuvan epäoikeudenmukaisuuden tunnistaminen ja sosiaaliseen muutokseen tähtääminen sekä yksilö, että järjestelmä huomioiden. Tavoitteena on vähemmistöasemassa olevien ihmisryhmien kohtaaman mahdollisen syrjinnän tunnistaminen sekä heidän valtaistumisensa, joka jää sosiaalityön yksilökeskeisissä teorioissa usein liian vähälle huomiolle. (Mendes 2009, 26-27.)

June Allan (2009, 40-42) toteaa, että kriittisen sosiaalityön huoli sosiaalisesta epätasa-arvoisuudesta on edelleen relevantti, koska se sitoutuu työskentelemään alistettujen ja marginalisoitujen ihmisten ja ihmisryhmien oikeuksien toteutumisen puolesta yhdessä heidän kanssaan. Lähestymistavassa oleellista on Allenin mukaan emansipatorinen orientaatio, syrjäyttävien valtasuhteiden ja rakenteiden tunnistaminen sekä itsestäänselvyyksinä pidettyjen oletusten ja uskomusten kyseenalaistaminen. Haasteena kriittisen sosiaalityön toteuttamisessa saattaakin olla, miten sosiaalityöntekijät voivat työskennellä sosiaalisen muutoksen puolesta yhä vahvemmin managerialistisessa työn kontekstissa, jossa tilaa vaikuttamistoiminnalle tai kriittiselle työtöteelle ei välttämättä ole. Allenin mukaan (emt. 43) kriittisen sosiaalityön lähestymistavalle on kuitenkin löytynyt erilaisia toimintamahdollisuuksia, mutta tutkimusta kriittisestä sosiaalityöstä tulisi tehdä enemmän, jossa mukana olisivat myös käytännön työtä tekevät, että sosiaalityön asiakkaat.

Kriittisen sosiaalityön teoriaperinteen keskeisimmät periaatteet vaikuttavat olevan varsin yhteneväisiä ihmisoikeusperustaisen, ihmisarvoa korostavan lähestymistavan kanssa (vrt. luvut 2.1 ja 2.2). Kriittisen sosiaalityön ja ihmisoikeusperustaisuuden yhtymäkohtia ovat

---

¹ Ks. lisää haavoittuvuudesta ja haavoittuvasta asemasta esim. Silvia Staub-Bernasconi (2016, 44).

pohtineet artikkeleissaan mm. Sharlene Nipperess ja Linda Briskman (2009) sekä Jim Ife ja Sonia Magdalena Tascón (2016). Nipperess ja Briskman (2009, 62) tuovat esiin, että ihmisoikeuksiin suhtaudutaan sosiaalityössä lähtökohtaisesti kannatettavana asiana ja ajatellaan, että kaikki sosiaalityö perustuu ihmisoikeuksiin. Ihmisoikeudet jäävät kuitenkin Nipperessin ja Briskmanin (2009, 65) mukaan usein retoriikan tasolle sosiaalityössä, jossa käytännössä korostuu tarpeista lähtevä työskentely ja hyvinvointipuhe. Tämä näkökulma on mielestäni tunnistettavissa myös suomalaisella sosiaalityön kentällä, johon tutkimuksen tarve osaltaan myös perustuu. Käytännön työn tarveperustaisuudesta huolimatta monissa maissa sosiaalityön eettiset periaatteet tai koodistot perustuvat ihmisoikeuksille, kuten YK:n ihmisoikeusjulistukseen. Näin on tilanne Suomessakin, kun *Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet - Arki, arvot ja etiikka* (Heikkinen 2017, 10-11) toteaa ihmisarvon, ihmisoikeuksien ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden muodostavan ammattietiikan lähtökohdan.

Ihmisoikeusperustaisuus on yhteneväinen Nipperessin ja Briskmanin (2009, 66) mukaan kriittisen sosiaalityön perinteen kanssa esimerkiksi silloin, kun se työskennellessään turvapaikanhakijoiden kanssa nostaa esiin instituutioissa ilmenevän rasmin muotoja tai julkishallinnon diskriminoivia ja alistavia puhetapoja. Ymmärrys näistä rakenteellisista tekijöistä on tutkijoiden mukaan ihmisoikeusperustaisen sosiaalityön edellytys.

Toisaalta lastensuojelun työskentelystä Nipperess ja Briskman (2009, 67) toteavat, että siinä ihmisoikeusperustaisuus harvoin toteutuu, sillä työntekijät ovat vastakkain päivittäisessä työssään niin monien isojen haasteiden kanssa, vaikka YK:n Lapsen oikeuksien sopimus voisi toimia lastensuojelun työntekijän työtä ohjaavana viitekehyksenä. Toisaalta he tuovat kuitenkin esiin, että mikäli lasten oikeuksia rikotaan yhteiskunnassa, mikään ihmisryhmä ei silloin koe olevansa turvassa ihmisoikeusrikkomuksilta (Atkinson 2008, Nipperessin ja Briskmanin 2009, 67 mukaan). Tämä näkökulma on mielestäni Suomen kontekstissa mielenkiintoinen, ja lähtökohtaisesti edustaa kriittistä ajattelua suhteessa järjestelmään.

Ife ja Tascón (2016, 27) taas tuovat esiin näkemyksen, että on olemassa ihmisoikeuksia, joita ei voi saavuttaa tai suojella arjessa juridiikalla, kuten lapsen oikeus tulla kuulluksi ja kohdelluksi kunnioittavasti yksityisessä elinpiirissä, esimerkiksi perheen sisällä. Tällöin tarvitaan ”ihmis” -osuutta ihmisoikeuksista, eli ihmissuhteet huomioivaa, kohtaavaa työskentelyä. Ife ja Tascón (2016, 29) tuovat esiin, että kriittisen sosiaalityön perinteessä täytyy myös osata huomioida ihmisoikeuksien olemassaolo nimenomaan suhteissa, toisin

sanoen ihmisoikeuksien kollektiivinen luonne. Tämä tarkoittaa sitä, että oikeudet tuottavat aina velvollisuuksia itselle ja toisille, siten ihmisoikeusperustaisuus irrottaa sosiaalityötä individualistisesta, uusliberalistisesta ajattelusta.

Toisaalta Ife ja Tascón (2016, 30) ovat sitä mieltä, että kriittinen ihmisoikeusperustainen sosiaalityö ei voisi lähteä liikkeelle YK:n ihmisoikeussopimuksista, sillä ne edustavat heidän näkemyksensä mukaan länsimaista, toisen maailmansodan jälkeistä modernistista ja yksilökeskeistä ajatusmaailmaa. Ife ja Tascón tuovatkin esiin tarpeen perustaa ihmisoikeusajattelu aina kulttuurisesti määritellyn ihmiskäsityksen varaan, jossa kukaan ulkopuolinen ei määrittele tavoiteltavia oikeuksia. Vaikka tämä näkemys ei ehkä puhtaasti edusta kulttuurirelativismia, jonka mukaan ihmisoikeudet muotoutuvat kussakin kulttuurissa omanlaisikseen eikä siten universaaleja ihmisoikeuksia ole olemassa, on tässä yhteydessä kuitenkin tuotava esiin, että kulttuurirelativismi on saanut kritiikkiä osakseen kaiken sallivasta ajattelumallistaan. Ifen ja Tascónin näkemys ei myöskään huomioi sitä, että esimerkiksi YK:n ihmisoikeusjulistuksen määrittelyyn osallistui myös länsimaiden ulkopuolisia kulttuureja, tai että ihmisoikeuksia on ollut olemassa ja niistä on käyty dialogia jo pitkään ennen YK:n ihmisoikeusjulistusta (ks. esimerkiksi Nipperess ja Briskman 2009, 64; Staub-Bernasconi 2016, 41).

Lisäksi kriitikkojen näkökulmasta kulttuurirelativistinen ajattelu jättää huomioimatta kulttuurien jatkuvan muutoksen sekä sen, että kulttuurien sisällä on myös näkemuseroja ihmisoikeuksista. Tästä näkökulmasta on mielestäni tärkeää, että ihmisoikeuksien kentällä on olemassa myös jotakin universaalisti hyväksyttyä, kuten YK:n ihmisoikeusjulistus. Myös Ife (2016, 7) on tuonut esiin, että kriittinen ihmisoikeusperustainen sosiaalityö pystyy ohittamaan universalismin ja kulttuurirelativismin kahtiajaon, mikäli se keskittyy ihmisyyteen ihmisoikeuksien viitekehyksessä ja huomioi, että ihmisoikeudet toteutuvat aina tietyssä kulttuurisessa kontekstissa, vaikka ne olisivatkin universaalisti hyväksytyjä (ks. myös Nipperess ja Briskman 2009, 63-65). Näillä perusteilla ihmisoikeusperustainen sosiaalityö voi kuulua näkemykseni mukaan kriittisen sosiaalityön teoriaperinteeseen, vaikka se perustaakin ihmisoikeusajattelunsa YK:n ihmisoikeussopimukseen. Näkemykseni mukaan jokin yhteinen, universaali lähtökohta ei estä avointa, yhteiseen ymmärrykseen pyrkivää keskustelua ihmisoikeuksien toteutumisesta tietyssä kontekstissa, vaan päinvastoin tukee sitä.

2.4 Katsaus ihmisoikeusperustaisen sosiaalityön käytäntöjen tutkimukseen

Kuten edellisessä luvussa tuli ilmi, kaikki sosiaalityö määritellään usein pohjimmiltaan ihmisoikeustyöksi, vaikka ihmisoikeudet eivät sinänsä välttämättä sanallistu käytännön sosiaalityön arjessa. Toisaalta Jim Ifen (2012) mukaan sosiaalityössä ihmisoikeusperustaisuus tarkoittaa nimenomaan YK:n ihmisoikeusjulistukselle perustuvaa työtä, vaikka samalla Ife onkin korostanut, että julistuksen universaaliudesta huolimatta työn tulee toteutua aina vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa tietyssä paikassa ja ajassa (vrt. myös edellinen alaluku). Miten siis aiemmassa sosiaalityön tutkimuksessa on määritelty käytännön ihmisoikeusperustaisuutta, ja minkälaisia vaikutuksia sillä on nähty olevan sosiaalityön arkeen?

Shirley Gatenio Gabel toteaa teoksen *Human Rights-Based Approaches to Clinical Social Work* (2015) esipuheessa, että sosiaalityön konkreettinen linkittäminen ihmisoikeuksiin ohjaa työntekijöitä valtaistavaan ja vaikuttamistoimintaa tekevään työotteeseen, jotta haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten ääni saadaan kuuluviin, toisin sanoen suuntaa työntekijöiden katseen yksilöiden lisäksi ympäröiviin rakenteisiin. Ihmisoikeusperustaisuus myös vahvistaa Gatenio Gabelin mukaan sosiaalityöntekijöiden eettistä työtettä ja mahdollistaa tarvittaessa etäisyyden ottamisen valtion antamaan työn mandaattiin, joka tukee myös juurisyyden tarkastelua ihmisten haasteiden taustalla. Gatenio Gabel nostaa esiin myös, että ihmisoikeusajattelun myötä tarpeiden sijasta sosiaalityössä pohditaan oikeuksia, niiden puutteita, vastuita sekä mitä vaikutuksia omilla tai muiden teoilla ja ratkaisuilla on oikeuksien toteutumiseen tai toteutumattomuuteen. Kuten mm Jim Ife (2016, 4) on todennut, myös Gatenio Gabel korostaa, että ihmisoikeusperustaisuuden myötä sosiaalityössä ei arvioida sitä, kuka ansaitsee tai edes että kuka tarvitsee tukea, vaan oleellista on, että ihmisyyden perusteella jokaisella on oikeus ihmisarvoiseen elämään.

David Androff vetää yhteen artikkelissaan *Practicing Human Rights in Social Work: Reflections and Rights-Based Approaches* (2018, 181-182) ihmisoikeusperustaisen sosiaalityön keskeiset periaatteet. Näitä ovat ihmisarvo, syrjimättömyys, osallisuus, läpinäkyvyys ja tilivelvollisuus tai selontekovelvollisuus / vastuuvollisuus (*accountability*). Ihmisarvo liittyy sosiaalityössä ihmisen toimijuuden ja itsensä määräämisoikeuden kunnioittamiseen, mutta yleisemmin se viittaa siihen, että ihminen saa syntyessään ihmisarvon, jota hän ei voi menettää. Tämä on ihmisoikeusperustaisuudessa

tärkeä näkökulma, sillä kukaan ei ole vähemmän ihminen kuin toinen, joten kaikkia tulee kohdella samantarvoisesti, ketään syrjimättä millään perusteella. Osallisuus on toisaalta sekä prosessi, että päämäärä – yksilöllä on lähtökohtaisesti oikeus osallistua omaan asiaansa, mutta osallisuus myös edesauttaa muiden oikeuksien toteutumista.

Läpinäkyvyyden ja vastuullisuuden ajatellaan yleensä liittyvän hallitusten ja viranomaisten velvollisuuteen toimia hyvän hallinnon ja lakien mukaisesti. Niillä on kuitenkin Adroffin mukaan (2018, 82) myös muita, ihmisoikeusperustaisen sosiaalityön näkökulmasta konkreettisia ja työntekijöitä velvoittavia ulottuvuuksia. Läpinäkyvyys koskee myös työn arviointia, jota tulisi tehdä yhdessä asiakkaiden kanssa. Lisäksi se viittaa läpinäkyvyyteen kohtaamisissa ja vuorovaikutuksessa, sekä työntekijän kykyyn reflektoida omaa työtään kriittisesti. Vastuullisuus taas viittaa sosiaalityöntekijöiden velvollisuuteen tehdä vaikuttamistyötä ja toisaalta edesauttaa sosiaalisten oikeuksien toteutumista työssään. Mutta sillä on myös laajempi ulottuvuus ihmisoikeusperustaisessa sosiaalityössä: tietoisuuden lisääminen ihmisoikeuksista ja vastuuvellisuudesta organisaatioissa, yhteisöissä ja yleisemmin yhteistyöverkostoissa. Nämä Adroffin viisi ihmisoikeusperustaisuuden periaatetta tulevat toimimaan tutkimusprosessin aineistoanalyysissä väljänä ohjenuorana, samoin kuin Jane McPhersonin (2015) tutkimuslöydökset.

Jane McPherson (2015) on väitöskirjassaan kartoittanut sitä, miten ihmisoikeusperustaisuutta sosiaalityössä on viimeisen noin kymmenen vuoden aikana lähestytty sosiaalityön tieteellisissä julkaisuissa. McPhersonin löydösten mukaan (2015, 32-35) ihmisoikeusperustaisen sosiaalityön on ajateltu tuovan uusia organisoitumistapoja yhä globaalimmassa toimintaympäristössä ja esimerkiksi pakolaisvirtojen keskellä. Tämä McPhersonin huomio tukee oman maisterintutkielmani lähtöoletusta. Lisäksi McPherson havaitsi tutkimuksessaan, että ihmisoikeusperustainen sosiaalityön orientaatio voi yleisesti ottaen tuottaa sosiaalityön professionille vahvemman aseman ihmisten hyvinvointiin tähtäävässä työskentelyssä. Tämän ajattelun olevan mielenkiintoinen näkökulma laajemminkin sosiaalityön kentälle Suomessa.

Ihmisoikeusperustaisuuden ja sosiaalityön suhdetta on McPhersonin mukaan analysoitu myös siitä näkökulmasta, että miten sosiaalityössä ilmenevä kontrollin ja tuen haastava suhde sopii yhteen ihmisoikeusnäkökulman kanssa. Tämä saattaa olla McPhersonin mukaan hankalaa erityisesti juuri lastensuojelussa, jossa vanhemman oikeudet voivat olla ristiriidassa lapsen oikeuksien kanssa. Tässä kohtaa näkemykseni mukaan työskentelyn

tueksi nousee nimenomaan YK:n Lapsen oikeuksien sopimus, joka takaa lapsen edun ensisijaisuuden suhteessa aikuisten oikeuksiin sitä kautta, että lapsella on oikeus erityiseen suojeluun. Myös McPherson (2015, 39-41) nostaa esiin kulttuurisensitiivisyyden ja ihmisoikeusperustaisuuden (vrt. kulttuurirelativismi vs. ihmisoikeuksien universaalius) suhteen haasteellisuuden, mikäli molempia näkökulmia viedään äärimilleen. Kulttuurisensitiivisyys voidaan kuitenkin ratkaista tietyiltä osin Silvia Staub-Bernasconin (2012) mukaan myös sillä, että ymmärretään universaalien ihmisoikeuksien kuvaavan pienintä yhteistä nimittäjää tässä maailmassa, eli maailmanlaajuista yhteisymmärrystä kaikkein tärkeimmistä oikeuksista, jotka kuuluvat kaikille kulttuurisista tai yhteiskunnallisista taustoista riippumatta.

McPherson (2015, 53-55) tuo kartoitustyönsä perusteella esiin, että ihmisoikeusperustaisessa sosiaalityössä tulisi:

- analysoida asiakkaiden oikeuksien toteutumista ja tehdä vaikuttamistyötä niiden toteutumisen puolesta
- perustaa työskentely kumppanuuteen
- uskaltaa kohdata epätasa-arvoistavat ja syrjivät rakenteet
- omaksua voimavarakeskeinen työskentelytapa
- toimia moniammatillisesti ja verkostoissa
- olla kriittinen ja varmistua siitä, että asiakkaiden oikeudet tulevat todella edistetyiksi
- koulututtaa ihmisoikeusasioissa.

McPherson (2015, 92-108) esittelee tutkimusraportissaan kartoitustyöhönsä perustuen sosiaalityön ihmisoikeusperustaisen viitekehyksen, joka perustuu kolmelle peruseriaatteelle, jotka sisältävät vuorostaan useampia osa-alueita. Tämän jaottelun mukaan sosiaalityö on ihmisoikeusperustaista silloin, kun siinä on:

- ihmisoikeusperustainen näkökulma (asiakkaat ovat oikeuksien haltijoita ja tarpeet ovat oikeuksien puutteita)
- ihmisoikeusperustaiset menetelmät käytössä (asiakkaiden osallisuus, voimavaraperustaisuus, kapasiteetin kehittäminen, verkostoyhteistyö)
- ihmisoikeusperustaiset tavoitteet (sisältäen myös yhteisen työn arvioinnin).

Tärkeää McPhersonin mukaan on lisäksi, että työskentely ottaa huomioon kontekstin, ja että omistajuus prosessissa olisi asiakkailla – eli että asiakkaat kokevat tavoitteet ja keinot, joilla niihin pyritään omikseen, jotta muutos olisi mahdollinen.

3 KÄYTÄNTÖTUTKIMUS TUTKIMUKSEN ORIENTAATIONA

3.1 Käytäntötutkimuksen tieteenfilosofisista lähtökohdista

Kuten tutkielmani johdannossa mainitsin, maisterintutkielmani orientaatioksi valikoitui käytäntötutkimus osana YTT Kati Turtiaisen tutkimusprosessia sosiaalityön asiantuntijoiden tiedollisesta toimijuudesta. Mirja Satka ja kumppanit toteavat toimittamansa teoksen *Käytäntötutkimuksen taito* (2016) johdannossa, että sosiaalityön käytäntötutkimuksessa ei ole itse asiassa kyse varsinaisesti tutkimusmetodologiasta, vaan demokraattista dialogia kannattavasta tiedonmuodostuksen kulttuurista. Toisaalta Erja Saurama (2016, 79) on todennut, että on myös tärkeää pohtia, mihin tieteenfilosofisiin perustoihin vielä nuori käytäntötutkimuksen perinne nojautuu. Sauraman mukaan tämä tarkastelu on erityisen tärkeää, koska käytäntötutkimuksessa tutkimuksen abstraktiotaso ei ole erityisen korkea, ja koska tutkija itse on lähellä tutkittavia, sekä osa aktiivista tiedonmuodostuksen prosessia.

Maria Tapola-Haapala (2015, 156-157) on hahmotellut käytäntötutkimuksen tieteenfilosofisia lähtökohtia. Tapola-Haapalan mukaan käytäntötutkimuksella ja postmodernilla ajattelulla on selviä yhtymäkohtia. Postmodernismi esimerkiksi kyseenalaistaa ajatusta varmasta tiedosta ja asiantuntijuudesta, ja sen sijaan korostaa avointa asiantuntijuutta ja tasa-arvoista näkökulmaa tietoon. Toisaalta sosiaalinen konstruktionismi, näkökulma, jonka mukaan todellisuus rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, on osaltaan kyseenalaistanut tosina esitettyjä väitteitä ja toiminut siten pohjana käytäntötutkimuksen käsityksille tiedosta ja tiedontuotannosta. Nämä kaksi tieteenfilosofista lähestymistapaa eroavat kuitenkin siinä mielessä käytäntötutkimuksesta, että ne ovat pohjimmiltaan tutkijakeskeisiä, kun taas käytäntötutkimuksessa tiedontuotannon prosessi on avoimempi ja dialoginen.

Tapola-Haapalan (2015, 157-158) näkemyksen mukaan käytäntötutkimukseen haetaan tieteenfilosofisia lähtökohtia yleensä pragmatismista. Pragmatistisessa ajattelussa tiedonhankinta nähdään niin tieteellisessä kuin arkielämän toiminnassa ongelmanratkaisuprosessiksi. Pragmatismissa korostuu tekemällä oppimisen ajatus: tieto ja toiminta on sen mukaan aina yhteen kietoutunutta ja teorit alistetaan tutkimusprosessin käyttöön. Sen sijaan käytäntötutkimus on ottanut selkeästi etäisyyttä positivistisesta ajattelusta, jonka mukaan tiedon hankintaa todellisuudesta tehdään ainoastaan tiukoin

tieteellisin kriteerein toteutetun empiirisen tutkimuksen keinoin. Toisin kuin käytäntötutkimuksessa, positivismissa on kyse siis tieteellisen tiedon ylivoimaisuudesta suhteessa muihin tiedonlajeihin. (Tapola-Haapala 2015, 158.)

Myös käytäntötutkimuksen ”Helsinki-julistuksessa” (*Helsinki statement on social work practice research*, 2014) viitataan positivistiseen tieteenfilosofiseen ajatteluun todettaessa, että viime vuosina on sosiaalityön kentällä puhuttu paljon näyttöön perustuvasta sosiaalityön käytäntöjen kriittisestä arvioinnista. Julkistuksessa kuitenkin samalla todetaan, että tavoite käytäntöjä parantavasta tiedon tuottamisesta ei ole toteutunut. Toisin sanoen käytäntötutkimuksen näkemyksen mukaan positivistinen, näyttöön perustuva tiedontuottamisen prosessi ei tuota luotettavaa tietoa siitä, mikä on tehokasta ja vaikuttavaa sosiaalityötä. Käytäntötutkimus pystyy näkemyksensä mukaan tähän sen sijaan vastaamaan.

Tapola-Haapalan mukaan (2015, 158-159) vaihtoehtona kaikille yllä kuvatuille tieteenfilosofisille ajattelutavoille on viime vuosina sosiaalityön tutkimuksen parissa alettu kiinnittää huomiota kriittisen realismin suuntaukseen. Yhtenevää ajattelussa käytäntötutkimukseen on yksilöllisten kokemusten ja tulkintojen korostuminen, mutta nämä kaksi lähestymistapaa eroavat toisistaan siinä, että kriittisen realismin ajattelussa on mahdollista löytää paremmin todellisuutta kuvaavia tulkintoja. Tieteellinen tieto ja käytännön tieto siis erotetaan selkeämmin toisistaan, ja tieteen tehtävänä ajatellaan olevan ihmisten tietoisuuden vahvistuminen, ei ihmisten tukemisen kehittäminen tutkimuksen avulla, kuten käytäntötutkimuksessa.

Riippumatta tiedonmuodostuksen tieteenfilosofisista perustoista, Tapola-Haapalan mukaan (2015, 159-161) käytäntötutkimuksen kriitikkojen tärkein kysymys on lopulta seuraava: onko kokemuksellinen tieto luotettavaa ja voiko se olla yhtä totta ja arvokasta kuin tieteellinen tieto. Tähän kritiikkiin on käytäntötutkimuksen piirissä pyritty vastaamaan korostamalla tiedonmuodostuksen dialogisuutta, sekä perustamaan käytäntötutkimusta erityisesti pragmatismien ajatuksille. (Tapola-Haapala 2015, 159-161.)

Lisäksi yllä esitettyyn kysymykseen ikään kuin vastauksena Heidi Muurinen on todennut käytäntötutkimuksen viitekehyksessä tehdyssä väitöskirjassaan (2019, 39), että pragmatismien klassikon *John Dewey*n mukaan objektiivisena mittarina tuotetulle tiedolle toimii pragmatismissa tiettyjen tavoitteiden saavuttamisessa onnistuminen, sillä kuten yllä jo kuvattiin, pragmatistinen tutkimus liittyy aina jonkin aidon ongelman ratkaisuun. Lisäksi

pragmatismissa suhtaudutaan Muurisen mukaan tietoon fallibilistisena, toisin sanoen jatkuvasti täydentyvänä, ikään kuin sen hetkisenä ”lopullisena mielipiteenä”. Tämä taas tarkoittaa sitä, että tiedonmuodostusprosessin tulee sisältää kriittistä reflektiota, jotta abduktion kautta voidaan päätyä todennäköisimpään saatavilla olevaan selitykseen. Tämä on tärkeää myös siksi, että pragmatismissa tunnustetaan tutkijan asema tiedonmuodostuksessa. Yllä kuvatun perusteella päättelen käytäntötutkimuksen orientaatiota edustavan tutkimusprosessini pohjaavan nimenomaan pragmatismien tieteenfilosofiselle pohjalle.

3.2 Käytäntötutkimuksen erityispiirteistä

Käytäntötutkimuksen erityispiirre sosiaalityön tutkimuksen kentällä tulee esiin jo itse käsitteessä: käytännön ja tutkimuksen tiivis yhteistyö. Käytäntö tarkoittaa käsitteenä yhtä aikaa sekä omaleimaista että kulttuurisesti jaettua verkostoa, jossa eri toimijat (esim. sosiaalityöntekijät ja perheenjäsenet) toimivat ja vuorovaikuttavat käyttämällä erilaisia resursseja (esim. normeja, sääntöjä, välineitä) erilaisilla toiminnan tasoilla (vuorovaikutuksessa, toimintamalleissa, instituutioissa). (Julkunen 2011, 60.) Terminä käytäntötutkimus suuntaa katset siis kohti arkipäivän tapahtumia ja korostaa monitoimijaisuutta niin tiedon kuin toiminnankin näkökulmista (Satka & al. 2016, 9).

Käytäntötutkimuksessa pyritään akateemisen tiedon ja käytännön työssä hankitun asiantuntijatiedon dialogiin, yhteiseen reflektioon ja sitä kautta toteutuvaan uuden tiedon muodostamiseen kokemusten ja havaintojen käsitteellistämisen kautta. Oleellista on siis dialogissa tuotetun ammatillisen tiedon teoreettinen arviointi prosessin aikana, jolloin tiedonmuodostuksen jokaisessa vaiheessa hyödynnetään tutkimuskysymykseen liittyvää teoria- ja tutkimuskirjallisuutta. Käytäntötutkimuksen tavoitteena onkin sosiaalityön käytäntöjen uudistaminen tieteellisin menetelmin, tarkoituksena sosiaalityön kompleksisuuden ymmärtäminen sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen. (Helsinki statement on social work practice research, 2014.) Myös Satka kumppaneineen (2016, 10-11) korostavat, että käytäntötutkimuksen tavoitteena tulee olla yhteiskunnalliset muutokset huomioivien ja ihmisiä voimaannuttavien käsitteiden, menetelmien tai välineiden kontekstisidonnainen kehittäminen.

Käytäntötutkimusta toteutetaan tutkijoiden ja kenttätöissä olevien yhteistyönä. Tärkeää on, että jokaisella toimijalla on prosessissa tietäjäsubjektin asema (Satka & al. 2016 11).

Käytäntötutkimuksen kohteena voi periaatteessa olla jokin ilmiö, toimijoiden ilmiötä koskevat kokemukset tai ”puhtaimmillaan” se, kuinka ilmiötä rakennetaan ja käsitteellistetään tutkimusprosessin aikana dialogisissa kohtaamisissa. Oleellista käytäntötutkimuksessa onkin se, että näkemyksiä arvioidaan ja tietoja testataan prosessin aikana. (Tapola-Haapala 2015, 162.) Tällainen tutkimusprosessi vaatii tuekseen joustavia organisaatioita, jotka mahdollistavat akateemisen tiedon ja käytännön asiantuntijatiedon kohtaamisen rakenteissaan. Tällöin on todellisuudessa mahdollisuus päästä lähelle käytännön tutkimuskohdetta sivuuttamatta myöskään rakenteellisia kysymyksiä. (Helsinki statement on social work practice research, 2014.)

Käytäntötutkimuksessa tärkeää on sen kontekstisidonnaisuus (tässä tutkimuksessa lastensuojelu ja maahanmuuttajataustaiset perheet) ja tutkimusprosessin aikana käytävä, eri näkökulmien välinen kriittinen keskustelu (tässä tutkimuksessa fokusryhmäkeskustelut) tietynlaisessa viitekehyksessä (tässä tutkimuksessa ihmisoikeusperustaisuus), joka tuottaa uutta ymmärrystä. Taustalla vallitsee abduktion idea: havaintoja tehdään jonkinlaisen, ehkä väljänkin johtoajatuksen avulla. (Tapola-Haapala 2015, 159, 161 ja Tuomi & Sarajärvi 2013, 95.)

Julkusen (2011, 62-64) mukaan käytäntötutkimus on ideaalitulanteessa vertaisoppimisen prosessi, joka koostuu kollektiivisesta työskentelystä, kriittisestä asioiden tarkastelusta ja reflektiosta, jotta jaettua tietoa voi syntyä. Tämän näkökulman arvioin toteutuneen oman maisteritutkielmani puitteissa. YTT Kati Turtiaisen lisäksi käytäntötutkimukseen osallistuvilla tiimin jäsenillä on kaikilla yhteisen työskentelyn perusteella arvioiden kriittinen ja reflektioon pyrkivä työote, sekä useamman vuoden monipuolinen työkokemus monikulttuurisesta toimintaympäristöstä.

Tarkemmin kuvattuna käytäntötutkimuksen prosessissa on kyse Julkusen (2011, 62-64) mukaan syklisestä prosessista, jossa lähdetään liikkeelle kontekstista ja siellä olevista haasteista, ja joihin perustuen muodostetaan myös tutkimusongelma yhdessä. Tämän jälkeen rakennetaan työskentelylle yhteinen toimintaympäristö ja säännöt, tarkastellaan ilmiötä/ongelmaa reflektiivisesti dialogin kautta, käsitteellistetään ilmiötä ja asioita sen ympärillä, sekä myös mallinnetaan/pilotoidaan ja arvioidaan tuloksia yhdessä. Tällaisen prosessin kautta on Julkusen mukaan mahdollista syntyä uutta, pysyvämmän hyödynnettävää tietoa. Esittelen oman tutkimusprosessini vaiheet ja toimijoiden roolit käytäntötutkimukselle ominaisen syklin mukaisesti seuraavassa luvussa.

Käytäntötutkimuksen eri vaiheissa korostuu eri toimijoiden roolit. Tutkimusaineiston keräämisvaiheessa kyse on avoimesta tiedonmuodostuksen prosessista, jolloin kaikkien osallistujien rooli on merkittävä. Kun tämän vaiheen jälkeen siirrytään analyysivaiheeseen, on se enemmän tutkijavetoista ja metodologisesti tiukemmin määriteltyä. Kolmannessa vaiheessa, jolloin alustavia tuloksia reflektoidaan yhdessä, on kaikkien toimijoiden rooli jälleen yhtä iso, ja käytännön toimijoiden jopa merkittävämpi heidän arvioidessa ja tulkitessa alustavia tutkimustuloksia. Toisin sanoen käytäntötutkimuksessa tarkastellaan sosiaalityön käytäntöjä sekä tietyssä kontekstissa että suhteessa ympäröiviin rakenteisiin, mutta myös itse sosiaalityötä omia käytäntöjään ja olosuhteitaan muokkaavana toimintana. (Tapola-Haapala 2015, 155-156.)

Yleensä käytäntötutkimuksessa tutkijat ja sosiaalityön ammattilaiset osallistuvat sekä tutkimuksen kohteen määrittelyyn, tutkimusaineiston keruuseen sekä tutkimustulosten reflektointiin, mutta käytäntötutkimus voi sisältää myös ammattilaisten omasta työstään tekemää tutkimusta. (Muurinen 2019, 42-43.) Omassa tutkimuksessani on kyse nimenomaan tästä viimeksi mainitusta. Toisin sanoen olen ollut sekä tutkimuksen tekijä, että osa tutkimuskohdettani kototiimin työntekijänä. Sauraman ja Julkusen (2009, 308) mukaan tällaisessa tapauksessa tutkijan on kyettävä prosessin aikana ”ajatuksellisiin siirtymiin”. Tutkijan tulee siis tehdä tietoinen ero tutkimusaineiston keruun ja analysoinnin välille. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että toteutettavien ryhmäkeskustelujen ajan olen voinut samastua tiimin kanssa käytäviin keskusteluihin, mutta kerättyä aineistoa analysoidessani olen noudattanut tieteellisiä tutkimusmenetelmiä sekä reflektoinut omaa rooliani tiimin jäsenenä. Se, että analyysivaiheen tuotokset on ulkoistettu tutkimusprosessin aikana uudelleenarvioitavaksi ryhmälle, ja että myös tämä vaihe on huomioitu tutkimustuloksia kirjoitettaessa, vahvistaa näkemykseni mukaan tutkimuksen laatua.

Täytyy myös todeta, että olen tutkimusprosessin aikana kokenut olevani muiden kototiimin jäsenten kanssa etuoikeutetussa asemassa, sillä Muurisenkin mukaan Suomessa ei juurikaan ole tällaisen, työhön nivoutuvan, tutkimustoiminnan mahdollistavia rakenteita sosiaalityön puolella olemassa, toisin kuin terveydenhuollossa. (Muurinen 2019, 42-43.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Tutkimukseni tehtävänä on määritellä ihmisoikeusperustaista sosiaalityötä yhteisen tiedonmuodostusprosessin avulla lastensuojelun toimintakentässä. Tutkimuskysymykseni on:

Minkälaiseksi ihmisoikeusperustaisuus muotoutuu lastensuojelun sosiaalityön käytännöissä, erityisesti hiljattain maahan muuttaneiden perheiden parissa työskennellessä?

Käytäntötutkimuksen metodologiaan perustuen tutkimuksessa pyritään dialogisuuden kautta yhteisen ymmärryksen rakentumiseen ja yhdessä oppimiseen ryhmässä. Tarkoituksena on uuden tiedon luominen, ja sitä kautta työkäytäntöjen muuttuminen vastaamaan kompleksista työn kontekstia. Tärkeä osa tätä tiedonmuodostusprosessia on ollut tutkijana tarkastella myös sitä, minkälaisena ihmisoikeusperustainen sosiaalityö on kansainvälisesti ymmärretty.

Kotimaassa ihmisoikeusperustaisuutta sosiaalityön lähestymistapana ei ole tutkittu tietokantahakujen perusteella käytännössä ollenkaan. Lastensuojelua on sen sijaan tarkasteltu lapsen edun näkökulmasta, joka toki on oleellinen osa ihmisoikeusperustaisuutta lastensuojelun toimintakentällä. Koska tutkielmani keskiössä on kuitenkin nimenomaan ihmisoikeusperustainen sosiaalityö, olen kohdentanut kirjallisuuskatsauksen kansallisen ihmisoikeusperustaisen sosiaalityön tutkimuksen puutteen vuoksi kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen.

Yllä hahmottelemieni käytäntötutkimuksen periaatteiden ja lähtökohtien mukaisesti maisteritutkielmani tavoitteena on siis konkretisoida ihmisoikeusperustaisuus hiljattain maahan muuttaneiden lasten kanssa tehtävässä lastensuojelun sosiaalityössä uudelleenlaiseksi lähestymistavaksi, jotta työtä voisi tulevaisuudessa tehdä entistä laadukkaammin ja vaikuttavammin.

4.2 Käytäntötutkimuksen toteuttaminen ideologiana ja prosessina

Maisteritutkielmani tekemistä on ohjannut käytäntötutkimuksen orientaatio sekä ideologisesta että prosessin näkökulmasta. Ideologian näkökulmasta oleellisessa roolissa on ollut aiemmin esitetyn mukaisesti tiedonmuodostusprosessin dialogisuus ja käytäntölähtöisyys, eli asioiden käsitteellistäminen ja uuden tiedon tuottaminen yhteisessä

oppimisprosessissa käytännön työstä nousevaan tarpeeseen pohjaten. Tutkimusprosessin näkökulmasta taas olen noudattanut käytäntötutkimuksen vaiheita, yllä kuvattua käytäntötutkimuksen sykliä sekä roolijakoa.

Se missä käytäntötutkimuksen orientaatio ei käsitykseni mukaan ohjaa tutkimuksen tekijää, liittyy tutkimusaineiston keräämisen tai analysoinnin menetelmiin, prosessin dialogisuuden periaatetta ja asioiden käsitteellistämisen vaadetta lukuun ottamatta. Se, miten dialogisuutta toteutetaan, käsitteellistämistä tehdään tai ylipäätään prosessissa tarvittavaa, abduktiivista päättelyä tukevaa, teoreettista viitekehystä rakennetaan ja käytetään, jää muiden sosiaalityön tutkimusta koskevien teoreettis-metodologisten tulokulmien varaan. Oleellista pragmatismiin pohjautuvalle käytäntötutkimukselle on kuitenkin se, että se pyrkii vastaamaan käytännön työstä nousevaan muutos- tai kehittämistarpeeseen, joka tutkimukseni tapauksessa on muotoutunut ihmisoikeuksiin perustuvan lähestymistavan kehittämiseksi. Samalla se antaa tutkimuksen tekemiselle myös viitekehysten. Esittelen seuraavassa luvussa tutkimuksessani käytettävän aineistonkeruumenetelmän, sekä kuvaan sitä, miten käytäntötutkimuksen prosessissa syntyvää tutkimusaineistoa analysoidaan. Sitä ennen esittelen kuitenkin käytäntötutkimuksen ideologiaa ja prosessia oman tutkimukseni sisältöjen ja toteuttamisen näkökulmasta.

Maisteritutkielmani tutkimuksellinen viitekehys nojaa siis pääasiassa kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen ihmisoikeusperustaisesta sosiaalityöstä. Tutkimusprosessin kuluessa lastensuojelun sosiaalityön keskeisiä kysymyksiä maahanmuuttajataustaisten perheiden parissa käsitellään lähinnä tämän viitekehysten puitteissa, hyödyntäen kuitenkin myös kansallista julkaisumateriaalia mm. sosiaalityön ammattietikasta ja varsinkin prosessin loppuvaiheessa myös koskien uusia lastensuojelun menetelmiä, lähinnä suhdeperustaisuuteen ja systeemiseen lastensuojeluun liittyen. Lisäksi tutkimusprosessin loppuvaiheen käsitteellistämiseen liittyen hyödynnettäväksi tuli myös jonkin verran maahanmuuttoon ja turvapaikkaprosesseihin liittyvää tutkimuskirjallisuutta. Teoria- ja tutkimuskirjallisuuteen tutustuin siis sekä tutkimusprosessin alussa, osittain jo myös ennen tutkimuksen käynnistymistä, sekä jatkuvasti prosessin eri vaiheissa.

Tutkimusprosessin aikana tutkijat laativat tapaamiskerroille vuorotellen tai sovitusti aiempien keskusteluiden aikana nousseiden näkökulmien ja kysymysten pohjalle perustuvia lyhyitä, teoriaan ja aiempiin tutkimustuloksiin perustuvia kuvauksia. Näitä alustuksina toimivia kuvauksia pohdittiin yhdessä tapaamiskerroilla tiimin kokemuksista ja kontekstista

käsin, ja niitä myös sovellettiin mahdollisuuksien mukaan käytäntöön tapaamiskertojen välissä konkreettisissa asiakas- ja yhteistyötapaamisissa. Seuraavissa tapaamisissa näihin teemoihin palattiin ja pohdittiin, mikä mahdollisesti muuttui esimerkiksi vuorovaikutuksessa asiakkaiden tai verkostojäsenten kanssa. Tämä käytäntötutkimuksen menetelmä noudattelee Julkusen (2011, 64-65) mainitsemaa ”tekemällä oppimisen” ja yhteisen merkitysten luomisen tapaa, jossa tekeminen ja reflektio perustuvat teoreettiseen tietoon näkökulmien laajuuden ja yleistettävyyden varmistamiseksi.

Aiempi tutkimustieto on toiminut siis koko työskentelyn ajan myös käsitteellistämisen tukena, kun uusia näkökulmia on integroitu tiimin työskentelykontekstiin². Tutkimuksen tulos, ihmisoikeusperustainen lähestymistapa hiljattain maahan muuttaneiden perheiden kanssa lastensuojelutyötä tai muuta sosiaalityötä tekevien toimijoiden työn tueksi, on saanut lopullisen muotonsa yhteisen reflektion kautta käytäntötutkimukselle ominaisesti ryhmässä. Se ei siis ole muotoutunut yksin tutkimuksen tekijän pöydällä, vaan yhteisen arvion ja kommentoinnin prosessin tuloksena.

4.3 Aineiston keruu

4.3.1 Fokusryhmäkeskustelut

Tutkimusprosessissa etsittiin pragmatistiselle ajattelulle tyypillisesti yhdessä sellaista tietoa, joka mahdollistaa tarvittavien muutosten tekemisen käytännön sosiaalityössä. Samoin käytäntötutkimuksen periaatteita noudattaen uutta tietoa tuotettiin ryhmässä toteutuvaan dialogisuuteen pohjaten. YTT Kati Turtiainen on yksi tiedontuottamisen prosessiin aktiivisesti osallistuvista, samoin minä sekä osana kototiimiä että maisteritutkielmani tekoprosessia³. Kototiimissä työskenteli tutkimusprosessin aikana keskimäärin neljä työntekijää. Kahden muun tiimin kanssa yhteinen esimies ei osallistunut ryhmätapaamisiin, mutta puolsi tutkimusprosessia ja siinä käytettyä menetelmää tutkimuslupaa haettaessa, sekä oli tietoinen prosessin etenemisestä.

Tutkimusaineisto kerättiin yhteensä seitsemän kertaa toteutuneissa ryhmätapaamisissa loppusyksyn 2019 ja kevään 2020 välisenä aikana. Ryhmäkeskustelut nauhoitettiin ja

---

² Käsitteellistäminen onkin käytäntötutkimuksen prosessissa oleellinen osa tutkimusta, joten sitä käsitellään erikseen alaluvussa 4.5 *Käsitteenmuodostus osana sisällönanalyysiä*.

³ Kaksoisroolista tutkimuksessa, katso mm. luku 3.2 *Käytäntötutkimuksen erityispiirteistä*.

litteroitiin GDPR-tietosuoja-asetusten (General Data Protection Regulation) mukaisella tavalla. Litteroinnin yhteydessä nauhoitukset anonymisoitiin ja ne säilytettiin ainoastaan yliopiston palvelimella. Litteroinnin yhteydessä keskusteluista lisäksi poistettiin erilaiset täytesanat kuten ”niinku”, ”tuota”, ”niin tota” ja muut vastaavat, puhekielelle tyypilliset ilmaisut, jotka eivät ole puheen sisällön kannalta oleellisia.

Ryhmätapaamisissa oli kyse lähinnä fokusryhmäkeskusteluista, jotka muistuttavat avoimen haastattelun tai paremminkin keskustelun metodia. Toisin sanoen ainoastaan teema - ihmisoikeusperustaisuuden elementit kototiimin lastensuojelun työskentelyssä - on määritelty, ja keskustelun kuluessa tätä teemaa pyrittiin avaamaan mahdollisimman syvällisesti. Osallistujien tuottama tieto teemasta myös määrittäi keskustelujen sisältöjä ja suuntaa kerrasta toiseen, vaikkakin samaan aikaan tutkimuksen viitekehys ja teemasta jo aiemmin tiedetty tukivat tutkijoiden kautta ryhmää hahmottamaan tutkimuksen tarkoitusta ja tavoitetta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 75-76.)

Martin Denscomben (2014, 183-184) mukaan fokusryhmäkeskustelussa tuodaan yhteen pienehkö ryhmä ihmisiä, jotka keskustelevat tiettyyn teemaan liittyen heidän ajatuksistaan, asenteistaan, tunteistaan ja ideoistaan noin kahden tunnin ajan kerrallaan. Descombe kuvaa, että fokusryhmäkeskustelulla on kolme erityispiirrettä:

- fokusryhmä keskittyy ennalta määriteltyyn aiheeseen, josta ryhmän jäsenillä on samanlaista tietoa
- fokusryhmässä tutkijan rooli on fasilitoiva, hän ei johda keskustelua mutta helpottaa sen kulkua sekä luo luottamuksen ilmapiiriä
- fokusryhmässä jäsenten vuorovaikutus on oleellisessa roolissa, jolloin keskustelun kuluessa ajatusten ja kokemusten vertailu sekä syy-seuraussuhteiden pohtiminen mahdollistavat myös uusien ajatusmallien muodostumisen.

Tässä tutkimuksessa pyrittiin siis tuottamaan uutta tietoa yllä kuvatun kaltaisten fokusryhmäkeskusteluja muistuttavien ryhmätapaamisten kautta, kuitenkin noudattaen samalla käytäntötutkimuksen periaatetta siitä, että akateeminen tieto ja käytännön työssä hankittu asiantuntijatieto kohtaavat aidosti, reflektoiden ja käsitteellistäen tutkimuskysymystä, myös sitä kriittisesti arvioiden teoria- ja tutkimuskirjallisuuden valossa. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka Denscombe (2016, 185-186) korostaa, että haastatteluissa tai keskusteluissa tuotetun tiedon totuudenmukaisuuden näkökulmasta on tärkeää, että tutkija minimoi oman vaikutuksensa ryhmään vetäytymällä mahdollisimman taustalle ja olemalla neutraali, käytäntötutkimuksen näkökulmasta tämä näkemys ei ole tarkoituksenmukainen tiedontuottamisen prosessia ajatellen. Kuitenkin Denscomben ajatus

on huomionarvoinen aidon dialogin näkökulmasta, jota on pidetty yhtenä käytäntötutkimuksen luotettavuuden varmistajana, ja tähän liittyy myös eettisiä kysymyksiä (ks. luku 4.6 *Tutkimuksen eettisyys*).

4.3.2 Dialogisuus fokusryhmäkeskusteluissa

Saurama ja Julkunen (2009, 297) ovat tuoneet käytäntötutkimuksen orientaatiosta esiin, että siinä kohtaavat sosiaalityön käytännön muutostarpeista nouseva kehittämisorientaatio ja akateeminen sosiaalityön tutkimus. Tähän pyrin myös omassa tutkimuksessani: akateemisen ja käytännön asiantuntijatiedon dialogiseen vuorovaikutukseen fokusryhmäkeskusteluiden kautta. Tällöin myös tiedon tuottaminen ja käyttöönotto tapahtuu yhtäaikaaisesti.

Toisaalta Tapola-Haapalan mukaan dialogisuutta ei voi määritellä keskusteluksi, vaan se on vastavuoroista pyrkimystä yhteisen ymmärryksen rakentumiseen. Oleellista dialogisuudessa on hänen mukaansa luottamus, sekä osallistujien halu olla vuoropuhelussa mukana. Tärkeää on nimenomaan dialoginen dialogi, jossa osallistujien tuottamat sisällöt todellisuudessa yhdistyvät toisiinsa synnyttäen uusia vaihtoehtoja ja näkymiä, uutta tietoa. (Tapola-Haapala 2015, 162-163.)

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 78-80) esittelevät dialogin myös menetelmällisenä tapana haastattelumenetelmiin perustuvassa aineistonkeruussa. Heidän mukaansa dialogissa tutkijalla voi olla myös kokemuksellinen suhde tutkimuksen kohteena olevaan asiaan tai ilmiöön, sekä osallistuva ja aktiivinen, keskusteleva rooli itse haastattelussa tai keskustelussa. Tällöin myös se mitä tarkastellaan, muotoutuu dialogissa, ihmisten välisessä kommunikaatiossa. Kyse ei ole kysymys-vastaus -mallista, vaan kuuntelu-puhe -mallista, jossa tutkija ei piilota omia ennako-oletuksiaan tutkittavasta ilmiöstä vaan tuo ne keskusteluun mukaan. Nämä tutkijan käsitykset toimivat samalla myös ns. sisäänmenoväylinä dialogiin.

Tässä tutkimuksessa niin tutkijan omat kokemukset tutkimuksen kohteena olevasta teemasta kuin aiempaan tutkimukseen perustuvat tiedot toimivat porttina dialogiseen vuorovaikutukseen. Dialogisuutta ryhmässä tuki lisäksi ryhmän jäsenten keskinäinen tuttuus. Myös tutkimusprosessin toinen tutkija, YTT Kati Turtiainen oli ryhmän jäsenille tuttu, sillä hän oli toiminut aiemmin tiimin ryhmätyönohjaajana. Siten dialogisen työskentelyn mahdollistava luottamus oli jo syntynyt ennen tutkimusta.

Yllä kuvattuihin näkökulmiin on ollut tärkeää kiinnittää huomiota sekä fokusryhmäkeskustelujen että koko tutkimusprosessin kuluessa, jotta käytäntötutkimuksen dialogisen dialogin ideologia oli mahdollista toteutua, ja siten yhteiseen keskusteluun tuodut näkökulmat jalostua uudeksi tiedoksi. Tärkeää siis on, että dialogisuus ei toteudu yksin prosessin näkökulmasta, vaan myös kohtaamisissa, tämän tutkimusprosessin tapauksessa fokusryhmäkeskusteluissa (vrt. Tapola-Haapala 2009, 162-163, 168).

4.3.3 Fokusryhmäkeskusteluiden eteneminen ja pääasialliset sisällöt

Koska ihmisoikeusperustaisuus nousi tutkimuksen keskiöön jo aikaisemmin toteutuneiden tiimin ryhmätyönohjausten puitteissa, ensimmäinen ryhmätapaaminen lokakuussa 2019 koski yleisesti ihmisoikeusperustaisuutta, lähestymistavan erityispiirteitä sekä sen keskeistä käsitteistöä. Keskustelua pohjustettiin alustuksella ihmisoikeusperustaisuuden periaatteista ja käsitteistä. Seuraavassa tapaamisessa loka-marraskuun vaihteessa 2019 käsiteltiin edellisen tapaamisen sisältöihin perustuen ei vain ajatuksia näkökulman muutoksesta käytännön työssä, vaan myös kysymyksiä ihmisoikeuksien universaaliudesta. Keskusteluissa nousi esiin sekä asiakasperheiden että verkostojäsenten kanssa käydyt keskustelut siitä, vaikuttavatko kulttuuriset käsitykset ihmisoikeuksien toteutumiseen, vai onko olemassa yleismaailmallinen konsensus perustavanlaatuisista ihmisoikeuksista, eli pienimmistä yhteisistä nimittäjistä. Tässä nousivat esiin erityisesti lapsen oikeudet, onko niitä arjessa lopulta olemassa elleivät oikeudet käänny jonkun vastuuksi.

Seuraavalla tapaamiskerralla marras-joulukuun vaihteessa 2019 edellisen tapaamiskerran kysymyksiä pohdittiin käytännössä kohdattujen ilmiöiden kautta siten, että perheet ja lapset eivät ole tiimin ulkopuolisille tunnistettavissa. Teemoina oli lapsen oikeuksien toteutuminen maahanmuuttajataustaisissa perheissä sekä suomalaisessa järjestelmässä, erityisesti siitä näkökulmasta, että mitä ovat kansallisten rakenteiden vaikutukset esimerkiksi turvapaikanhakijalapsiin tai miten heidän vanhempansa pystyvät rakenteissa toimimaan. Tähän liittyen keskiöön nousi sosiaalityön ammattihenkilöiden ammattietiikka, sen ihmisoikeusperustaisuus ja pohdinta siitä, että venytämmekö ammattietiikkaamme vai toimimme vaikuttajina. Tähän perustuen neljännellä kerralla helmikuun alussa 2020 käsiteltiin Lapsen oikeuksien sopimusta tarkemmin, sekä sen toteutumista lastensuojelun toimintakentällä Suomessa. Alustuksena toimi yhteenveto Valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan ETENE:n (2013) julkaisusta *Lapsuuden ja nuoruuden etiikka sosiaali- ja terveysalalla*.

Viidennellä tapaamiskerralla maaliskuun alussa 2020 esittelin tekemäni alustavan, aiempien neljän kerran keskusteluihin sekä väljästi aiempaan ihmisoikeusperustaiseen sosiaalityön tutkimukseen perustuvan yhteenvedon. Tässä ensimmäisessä tutkimusaineiston analyysivaiheessa (sisällönanalyysi, teemoittelu) aineistoa oli käytössä 63 litteroitua tekstisivua (fonttikoko 12, riviväli 1,5). Tapaamisella käydyn ajatustenvaihdon perusteella jatkoin analyysityötä, tarkentaen tapaamisessa saamieni kommenttien perusteella tiimin työtä ja siihen suoraan vaikuttavia tekijöitä, sekä työn reunaehjoja kuvaavia käsitteellistyksiä. Tähän liittyi erityisesti perheiden ja lasten erityinen tilanne, jossa he elävät Suomessa ikään kuin välitilassa sekä Suomen viranomaisten toiminnan ja lainsäädännön, että kansalliset rajat ylittävien perhesuhteiden kautta.

Mallinnustyö syveni edelleen huhtikuussa 2020 toteutuneen tapaamiskerran jälkeen. Huhtikuun tapaamisella syvennyttiin tarkemmin YTT Kati Turtiaisen alustuksen teemoihin erityisesti perheiden ja vanhemmuuden transnationaaleista konteksteista. Ryhmän seitsemännellä tapaamiskerralla toukokuun alussa 2020 esittelin viidennellä tapaamiskerralla läpikäydyistä yhteenvedosta jatkokehittelemäni, tiimin työtä kuvaavan mallinnuksen. Tämä kuvion muodossa oleva mallinnus perustui yhteensä 100 sivuun litteroitua tekstiä aiemmista fokusryhmäkeskusteluista. Tapaamisen aika käytettiin kokonaisuudessaan viitekehyksestä keskusteluun. Kuvaan tarkemmin viidennen ja seitsemännen tapaamiskerran sisältöjä ja työskentelyn etenemistä viidennessä luvussa.

4.4 Sisällönanalyysi aineiston analysointimenetelmänä

Ryhmäkeskusteluissa tuotetun tiedon ja analysoinnin lisäksi toteutin osana tutkimusta kirjallisuuskatsauksen aiemmasta ihmisoikeusperustaisuuteen perustuvasta sosiaalityöstä. Se toimii viitekehyksenä ja ”johtolankana” pragmatistisessa käytäntötutkimuksen prosessissa, ja väljästi myös prosessissa tuotetun aineiston analyysissä. Jotta aiemman tutkimuksen tarkastelu voi palvella käytäntötutkimuksen tiedonmuodostusprosessin johtolankana, on siinä saatu tieto myös eriteltävä ja koottava lähestymistavan peruseriaatteiksi. Samoin ryhmäkeskusteluissa tuotettu dialoginen tutkimuskysymykseen liittyvä aineisto on analysoitava, pelkästään sen litterointi ei riitä.

Laadullisia aineistoja voi analysoida monella menetelmällä, mutta maisteritutkielmani menetelmäksi valikoitui teoriasidonnainen tai -ohjaava sisällönanalyysi, jota voi käyttää sekä kirjallisuuskatsauksen että erityisesti litteroitujen ryhmäkeskustelujen analyysissä.

Tutkimuksessani sisällönanalyysi kytkee dialogisen tiedonmuodostuksen aiempaan ihmisoikeusperustaisuudesta tehtyyn tutkimukseen sosiaalityön piirissä, auttaen sekä analyysivaiheessa, uuden lähestymistavan muodostamisessa, että vielä sen kriittisessä arvioinnissa yhteisesti. Toisaalta myös aiempi tieto ihmisoikeusperustaisuudesta ohjaa alustusten kautta ryhmäkeskustelujen teemoja.

Tuomen ja Sarajärven (2002, 109-116) mukaan sisällönanalyysissa aineisto eritellään ensin osiin, käsitteellistetään ja lopuksi järjestetään uudelleenlaiseksi kokonaisuudeksi. Sisällönanalyysi voi olla aineistolähtöistä, teoriaohjaavaa/-sidonnaista tai teorialähtöistä. Teoriaohjaavassa tutkimuksessa aineiston analyysi ei suoraan perustu teoriaan, mutta kytkentöjä siihen on olemassa. Tämä tarkoittaa sitä, että aineistosta nousevia erityispiirteitä peilataan aiempiin teorioihin tai lähestymistapoihin ja samalla niistä haetaan tutkimusprosessissa omalle tulkinnalle vahvistusta, tai vastaavasti huomataan, että vastaavuuksia ei löydy.

Teoriasidonnaista lähestymistapaa aineistoon kutsutaan myös abduktiiviseksi päättelyksi (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 99), joka mielestäni vahvistaa analyysimenetelmän sopivuuden käytäntötutkimuksen viitekehityksessä. Se, miten sisällönanalyysiä hyödynnetään tutkimusprosessissa, samoin kuin seuraavaksi esittelemääni käsitteenmuodostuksen prosessia, tarkastellaan lähemmin luvussa viisi.

4.5 Käsitteenmuodostus osana sisällönanalyysiä

Kuten on jo aiemmin tullut esille, käytäntötutkimukselle keskeinen elementti on käsitteiden muodostaminen tutkimusprosessin kuluessa. Toisaalta käsitteenmuodostus on oleellinen osa myös sisällönanalyysiä, eli nämä kaksi nivoutuvat tutkimuksen tekemisen näkökulmasta metodologisestikin yhteen, mutta käsitteenmuodostuksen keskeisen roolin vuoksi sitä on hyvä tarkastella vähän tarkemmin.

Käytäntöjen kehittämiseen liittyen Vaula Haavisto, Marina Bergman-Pyykkönen ja Synnöve Karvinen-Niinikoski (2016, 99-101) ovat tarkastelleet käsitteenmuodostamisen prosessia perheasioiden sovittelun kontekstissa. Tutkijoiden mielenkiinnon kohteena ovat olleet nimenomaan käytännölliset käsitteet, eivät käsitteiden määrittely tai käsittehierarkiat sinänsä. Käytännölliset käsitteet tarkoittavat käsitteitä, jotka kehittyvät käytännöissä ja saavat merkityksensä tietyssä toiminnassa edesauttaen samalla toimijoiden yhteistä ymmärrystä

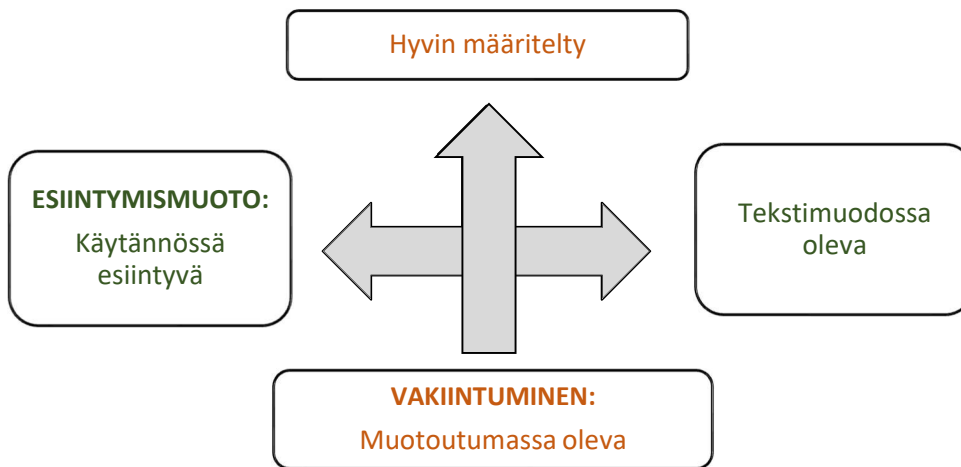
siitä mitä ovat tekemässä. Ominaista tällaisille käsitteille on tutkijoiden mukaan niiden kollektiivisuus ja vahva linkittyminen toimintajärjestelmiin, samoin niiden tulevaisuussuuntautuneisuus, visiointi ja yhteisten odotusten tai pelkojen ilmentäminen.

Haavisto, Bergman-Pyykkönen ja Karvinen-Niinikoski (2016, 99) hyödynsivät tutkimuksessaan kehittävän työntutkimuksen ja ekspansiivisen oppimisen näkökulmia, mutta toteavat, että artikkeli tukee yhtä lailla käytäntötutkimuksen käsitteellistämisen prosessien ymmärtämistä, sillä se pyrkii pois käsitteiden abstraktiuden ja käytäntöjen konkreettisuuden kahtiajaosta. Käsitteenmuodostuksen ajatellaan siis tästä näkökulmasta olevan käytännöllistä toimintaa, oppimisprosessi, jossa abstraktit ideat saavat muotonsa päivittäisessä toiminnassa. Käsitteiden ajatellaan olevan harvoin pysyviä, vaan enemminkin kiistanalaisia ja monitahoisia, ja niiden muodostumisella ymmärretään olevan oma dynamiikkansa. Niitä haastetaan, uudelleen muotoillaan ja toteutetaan käytännöissä, joten kyse ei ole vain olemassa olevien käsitteiden omaksumisesta vaan myös uuden luomisesta. (Haavisto et al. 2016, 102.)

Tutkijat nostavat esiin (Haavisto et al. 2016, 102-104), että käsitteenmuodostukseen liittyy kaksi ulottuvuutta: käsitteen vakiintuminen *muotoutumassa olevasta hyvin määriteltynä*, sekä käsitteen esiintymismuodon muutoksen näkökulmasta *tekstuaalisesta käytäntöihin sulautuneeseen tai toisin päin*. Jälkimmäisellä akselilla käsitteenmuodostus voi siis tapahtua joko nimi edellä tai käytäntö edellä (Haavisto et al. 2016, 111). Mikäli kehittämisen kohteella on jo nimi mutta ei vielä tarkennettua sisältöä, tarvitaan teoreettista ja käytännöllistä määrittelyä, toisin sanoen dialogista konkretisointia. Käsitteenmuodostus voi kuitenkin edetä myös käytäntö edellä siten, että konkreettiset teot nimetään yhdessä ja tämä prosessi kuvataan myöhemmin.

Käytännöllisten käsitteiden ja niiden muotoutumisen prosessin konkretisoimiseksi seuraava Haaviston ja kumppaneiden (2016, 127) kehittämä kuvio (Kuvio 1) pyrkii kuvaamaan käsitteellistämisen prosessien eri ulottuvuuksia ja mahdollisia suuntia. Käytän tätä kuviota ja sen neljää ulottuvuutta tulosluvuissa kuusi, seitsemän ja kahdeksan kuvaamaan tutkimukseni käsitteellistämisen prosesseja. Toisin sanoen sitä, miten ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan ydinelementit muotoutuivat dialogisesti sekä aiemman tutkimuskirjallisuuden, että fokusryhmässä käytyjen keskustelujen sisällönanalyysin tukemana käsitteiksi.

KUVIO 1. Käsitteenmuodostusprosessin ulottuvuudet (Haavisto et al. 2016)

Käytäntö edellä tapahtuvassa käsitteellistymisessä oleellista on ymmärryksen jäsentyminen siitä, mistä olemassa olevassa käytännössä on kyse, toisin sanoen miksi näin toimitaan ja miten se tapahtuu. Käsitteenmuodostus nimi edellä taas voi toteutua ainakin kolmella eri tavalla – yksinkertaisimmillaan siten, että jokin käsite sisältöineen (eli käytäntöineen) siirretään kontekstista toiseen. Nimi edellä tapahtuvassa käsitteenmuodostuksessa kyse voi olla myös käsitteen omaksi tekemisestä monipuolistamalla sitä samalla, kun käsitteen käyttötapoja hahmotetaan. Tässä kyse on jonkin valmiin käsitteen pohjalta muotoutuvien käytäntöjen vakiintumisesta ja tekstimuotoon saattamisesta. Käsitteenmuodostus voi tapahtua nimi edellä myös siten, että jotakin olemassa olevaa käytännöllistä käsitettä jonkin verran muunnetaan samalla kun se vakiintuu käytännöissä, mutta osana tätä prosessia käsite saa lopulta uuden nimen. (Haavisto et al. 2016, 113-125.)

Tässä tutkimuksessa kyse on tilanteesta, jossa on olemassa käytännön työn kautta esiinnoussut tarve muutokseen, joka on nimetty ihmisoikeusperustaisuudeksi. Kototiimin työssä on toistuvasti tuotettu oikeuspuhetta, mutta se on ollut kuitenkin hajanaista eikä ole ollut yhteneväistä käsitystä siitä, mitä kaikkea ihmisoikeusnäkökulma voi tarkoittaa tiimin kontekstissa, tai miten se on jo muuttanut tai laajemmin hyödynnettynä ehkä muuttaisi tiimin työskentelyä, vaikka ihmisoikeudet ovatkin yleisellä tasolla kaikille tuttuja. Toisaalta on kuitenkin käsitys siitä, että tiettyjä käytäntöjä, jotka ovat ehkä poikenneet lastensuojelun tyyppillisestä työskentelystä, on työssä myös jo toteutettu. Käytäntötutkimukseni fokuksena on siis ikään kuin ottaa haltuun ihmisoikeusperustainen lähestymistapa hiljattain maahan muuttaneiden perheiden kanssa tehtävässä lastensuojelutyössä erittelemällä työn tekemisen tapoja ja erityisiä painotuksia, samalla niitä yhdessä käsitteellistäen.

Yllä kuvatussa prosessissa näen käsitteellistämisen ja käsitteenmuodostuksen tarkastelun hyödylliseksi, tutkimuksen validiteettia tukevaksi menetelmäksi. Käsitteellistämisen kautta tutkimusprosessin lopputulemana syntyvän ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan lisäksi tuloksia kuvatessa avautuu myös käsitteellistämisen prosessissa oleellinen käytäntöjen ja käsitteiden yhteen kietoutunut dynamiikka. Toisin sanoen se, että joitakin olemassa olevia tiimin käytäntöjä on prosessin aikana sanoitettu ja vakiinnutettu käsitteiksi ja siten osaksi uutta lähestymistapaa. Tai että joitakin käsitteitä on siirretty muualta lastensuojelun kentältä osaksi omaa toimintaa. Mutta toisaalta, mikäli koko prosessia – siis ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan määrittelyä laajemmin - katsoo käsitteenmuodostuksen näkökulmasta, on käytäntötutkimukselle ominaisesti kyse lähinnä käytäntö edellä tapahtuvasta käsitteellistämisestä.

4.6 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuslupa myönnettiin tutkimushankkeelle lokakuussa 2019 kunnasta, jossa lastensuojelun tiimi työskentelee. Tutkimuslupahakemukseen liitettiin mukaan tutkimussuunnitelma. Hakemuksessa tutkimuksen tekijät kuvasivat myös sekä tutkimusaineiston suojaamiseen, säilyttämiseen ja hävittämiseen liittyvät käytännöt, että sitoutuivat salassapitoon. Tutkimukseen osallistuvat henkilöt allekirjoittivat myös henkilökohtaisen suostumuksensa osallistua tutkimusprosessiin.

Litteroinnin yhteydessä ryhmäkeskustelujen nauhoitukset anonymisoitiin osallistujien osalta. Ryhmäkeskusteluissa ei käyty läpi tunnistettavasti asiakastapauksia tai mainittu nimiä; keskusteluissa olikin mukana paljon työssä kohdattuja ilmiöitä. Tutkimuksessa käsiteltävät asiat eivät siis sisältäneet sellaista tietoa, josta aiheutuisi tutkittavana oleville tai muille tahoille merkittäviä riskejä tai haittoja. Siten tutkimuksen suorittamisesta ei tarvittu myöskään eettistä ennakkoarviointia.

Pragmatistisen käytäntötutkimuksen viitekehyksen mukaisesti tutkijoilla on aktiivinen rooli tiedontuottajina ja reflektioijina ryhmässä. Lisäksi oma roolini on kahtalainen: sekä käytännön työntekijä että tutkija. Tätä pohdin jo aiemmin luvussa 3.2 ja viittasin siihen, että minun tulee tutkijana tehdä tietoinen ero fokusryhmän jäsenenä tutkimukseen osallistumisen sekä tutkijapositioni välille. Samoin kerättyä aineistoa analysoidessani minun on tutkijana noudatettava tarkoin tieteellisiä tutkimusmenetelmiä sekä reflektoitava omaa rooliani tiimin jäsenenä. Korostan tässä vielä, että tutkimusprosessin aikana pyrin noudattamaan tarkasti

käytäntötutkimuksen periaatteita: dialogisuutta, reflektiota, myös itsereflektiota tutkijana, kriittistä asennetta ja avoimuutta tutkimustuloksia tuottaessa. Tähän liittyy myös abduktiivisen päättelyn periaatteen tarkka noudattaminen:

”...on oltava tarkka havaitsemaan aiemmasta poikkeavia, yllättäviä havaintoja ja valmis tekemään uusia tulkintoja samaan aikaan, kun aiemmat teoreettiset käsitteellistykset ovat tulkinnan apuvälineinä.” (Muurinen 2019, 59.)

Toisin sanoen tutkijan aktiivinen ja osallistuva rooli tiedontuottamisessa ei ole Muurisen (2019, 46) mukaan ongelma, mikäli koko prosessi on refleктоitu ja tutkija itse refleksiivinen. Toisaalta tiedostan kuitenkin myös sen, että oma kaksoispositioni tutkijana ja ryhmäläisenä on saattanut hämmentää muita tiimin jäseniä, vaikka asia ei tullutkaan esiin tapaamisilla tai muissa yhteyksissä. Kuten Katri Viitasalo väitöskirjassaan *Äitien pyrkimykset ja toimintamahdollisuuksien valikko* (2018, 51) pohtii omaa rooliaan äitien muistelutyöryhmässä, jossa hän oli sekä tutkija että yksi äideistä, myös minä pohdin sitä, että miten muut tiimiläiseni kokevat minut tässä prosessissa. Kuulunko minä heihin kuten itse tunnen, vai onko välillämme etäisyyttä fokusryhmäkeskustelujen aikana? Jotta kaksoispositioni ei olisi vaikuttanut ryhmän dialogisuuteen negatiivisella tavalla, pyrin tutkimuksen alussa sekä myös ryhmätapaamisten kuluessa korostamaan sitä, että tapaamisilla eläydyn tilanteisiin tiimiläisenä - olenhan aidosti osa tutkimuskenttää kuten hekin, en kentälle vain toisinaan tutkijana astuva henkilö. (Viitasalo 2018, 52.) Koen, että tällaisessa ilmapiirissä tapaamiset myös toteutuivat.

Erityisesti viimeisessä fokusryhmätapaamisessa keskustelin ryhmäläisten kanssa myös tutkimustulosten raportoinnista ja siitä, onko ryhmäläisillä erityisiä toiveita, joita minun tulisi tutkijapositionistani käsin pohtia tai pyrkiä ottamaan huomioon maisterintutkielmaani kirjoittaessani. Keskustelussa kävi ilmi, että seuraavissa tuloslukuissa käsittelemäni asiat edustavat ryhmän yhteistä ajattelua. Pyrkimykseni on ollut läpi tutkimusprosessin toimia läpinäkyvästi, ja tätä eettistä periaatetta noudatan myös tuloksista raportoidessani. Annan tuloslukuissa runsaasti tilaa osallistujien äänelle, mutta kuitenkin niin, että yksittäiset henkilöt eivät ole tunnistettavissa keskustelusitaattien perusteella. Fokusryhmälle äänen antaminen vahvistaa toivottavasti myös lukijan ymmärrystä koko tutkimusprosessin eettisistä lähtökohdista, siitä, miten jo tutkimusaihe on vahvasti eettinen valinta.

5 IHMISOIKEUSPERUSTAISUUDEN YDINELEMENTIT FOKUSRYHMÄN MÄÄRITTELEMINÄ

Tutkimukseni tavoitteena oli kehittää käytäntötutkimuksen menetelmällä ihmisoikeusperustainen lähestymistapa hiljattain maahan muuttaneiden lapsiperheiden parissa tehtävään lastensuojelutyöhön. Tutkimusprosessissa saavutettavan lopputuloksen kautta tarkoituksena on, että lastensuojelutyötä voisi tehdä monikulttuurisessa toimintaympäristössä entistä vaikuttavammin. Tutkimukseni tausta-ajatuksena kuitenkin oli, että ihmisoikeusperustainen lähestymistapa voisi tukea myös mm. kotoutumispalveluita tai muita sosiaalihuollon kenttiä Suomessa, joissa työskennellään hiljattain maahan muuttaneiden henkilöiden parissa.

Sen lisäksi, että esittelen tässä luvussa ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan ydinelementit, kuvailen lyhyesti myös tulosten muotoutumisprosessia sisällönanalyysin ja käsitteellistämisen näkökulmista. Näen tämän tärkeäksi, jotta prosessin dialogisuus käytäntötutkimuksen periaatteiden mukaisesti tulee näkyväksi. Fokusryhmäkeskustelujen sisältöjä ja etenemistä on tarkemmin avattu alaluvussa 4.3.3. *Fokusryhmäkeskusteluiden eteneminen ja pääasialliset sisällöt.*

5.1 Keskustelusisältöjen analysointi ja teemoittelu

Kuten aiemmin kuvasin, ryhmän viidennellä tapaamiskerralla maaliskuussa 2020 esittelin tekemäni ensimmäisen yhteenvedon siitä, mitä fokusryhmän tapaamisilla oli noussut siihen mennessä esiin. Yhteenvedo perustui tekemääni alustavaan sisällönanalyysiin, jota tein tukeutuen väljästi aiempaan tutkimuskirjallisuuteen ihmisoikeusperustaisesta sosiaalityöstä (vrt. luku 2). Tarkoituksena oli, että fokusryhmän jäsenet voivat yhdessä pohtia yhteenvedon avulla, vastaako tehty sisällönanalyysi ja siitä nousseet alustavat teemat käytyjä keskusteluja. Seuraavan taulukon (Taulukko 1) sisällöt esittelin siis fokusryhmälle sillä ajatuksella, että työstäminen jatkuu saamani palautteen ja käytyjen keskustelujen perusteella.

Kuten taulukosta voi huomata, fokusryhmäkeskusteluissa oli siihen mennessä painottunut erityisesti lapsinäkökulma, toisin sanoen lapsen edun ja oikeuksien toteutuminen. Toisaalta merkittävässä roolissa keskusteluissa oli ollut myös kototiimin työskentelykontekstin erityisyys ja toisaalta sen vaikutukset työn sisältöihin (vanhempien valtaistuminen, tarve vaikuttamistoiminnalle). Lisäksi yksi tärkeä sisältökokonaisuus, joka nousi esiin

keskusteluissa, oli tässä vaiheessa kumppanuudeksi nimetty teema. Siihen liitettiin kysymyksiä vuorovaikutuksesta, kohtaamisesta, luottamuksen rakentamisesta sekä ajan myötä juurisyihin käsittelystä.

TAULUKKO 1. Ihmisoikeusperustaisuuden teemoittelua fokusryhmäkeskusteluiden perusteella

OIKEUDELLISUUS	LAPSEN ETU
YK:n ihmisoikeussopimukset	Lapset yhdenvertaisia aikuisten kanssa, mutta oikeutettuja suojeluun ja huolenpitoon
”Pienin yhteinen nimittäjä” kulttuurisista käsityksistä huolimatta	Ei voida määrittellä ilman lapsen osallisuutta
Lapsinäkökulma	Lapsen yksilöllisen tilanteen huomiointi
Oikeuksien haltijat ja vastuunkantajat	Erityinen huomio mikäli lapsi haavoittuvassa asemassa
VALTAISTUMINEN	KONTEKSTUAALISUUS
Vanhempien ja lasten oikeuksista tietoiseksi tuleminen	Perheen / lapsen taustat ja vaikeat kokemukset
Osallisuuden ja toimijuuden tukeminen myös perheen sisällä eri jäsenten kesken	Perheiden yhteisöllinen ja rajat ylittävä elinympäristö
Voimavarakeskeisyys	Viranomaistahot ja palvelujärjestelmä Suomessa
	KUMPPANUUS
VAIKUTTAMISTOIMINTA	Kohtaaminen ja dialogi (yhteisen ymmärryksen luominen)
Viranomaiset ja palvelujärjestelmä, verkostoyhteistyö	Luottamuksen rakentaminen pitkä aikajänne
Syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus	Juurisytyt

Fokusryhmätapaamisessa käytiin yllä kuvattuihin teemoihin liittyen keskustelua esimerkiksi siitä, että vaikka yleisesti lapsen edun sanotaan olevan kaikessa lastensuojelun työskentelyssä keskiössä, se korostuu kototiimin työskentelyssä ja ihmisoikeusperustaisessa lähestymistavassa nimenomaan lapsen *ihmisoikeutena*. Tällöin monitulkintaisen käsitteen sisältöä on myös mahdollista tarkentaa.⁴ Tämä ryhmän tekemä huomio saa tukea myös mm. Elina Pirjatanniemen artikkelista *Lapsen oikeuksien yleissopimus ja lasten oikeus*

⁴ Katso esimerkiksi YK:n Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta).

palveluihin (2017, 89), jonka mukaan kansainväliset ihmisoikeuksien valvontakomiteat ovat antaneet toistuvasti Suomelle sen suuntaisia huomautuksia, että lapsiasiat Suomessa eivät edelleenkään ole niinkään oikeuskysymyksiä, vaan osa perhepolitiikkaa. Pirjatanniemi tuo esiin, että näkökulma ei ole yhdentekevä, sillä esimerkiksi resurssien jaon näkökulmasta on eri asia, ajatellaanko lasten hyvinvoinnin puutteita poliittisena vai ihmisoikeudellisena kysymyksenä. Sama näkökulmaero on oleellinen myös lastensuojelussa. Väitän, että kun lapsen edun arviointi tehdään lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta eikä sosiaalipalvelullisen, perheen kokonaistilanteen näkökulmasta, muuttuu työn orientaatio lapsikeskeisemmäksi.

Lisäksi viidennellä tapaamiskerralla tarkentui, mitä tiimin työskentelyssä tarkoittaa viranomaistahojen ja lainsäädännön merkitys maahanmuuttajataustaisten perheiden elämään vaikuttavana systeeminä. Tähän liittyen ryhmässä pohdittiin, että sekä turvapaikanhakijaperheet että määräaikaisella oleskeluluvalla maassa asuvat lapset ja perheet elävät eräänlaisessa välitilassa, jossa heidän osallisuuttaan tulee mahdollistaa ja tukea, sekä samalla edistää heidän yhdenvertaista kohteluaan viranomaistoiminnassa ja palvelujärjestelmässä. Huhtikuun 2020 kuudennessa ryhmätapaamisessa jatkettiin vielä perheenjäsenten ja vanhemmuuden roolien pohtimista yllirajaisena suhdeympäristönä, jolla on myös merkittäviä vaikutuksia tiimin työskentelyyn erityisesti silloin, kun pyritään pääsemään muutostyöskentelyn näkökulmasta juurisyiden äärelle.

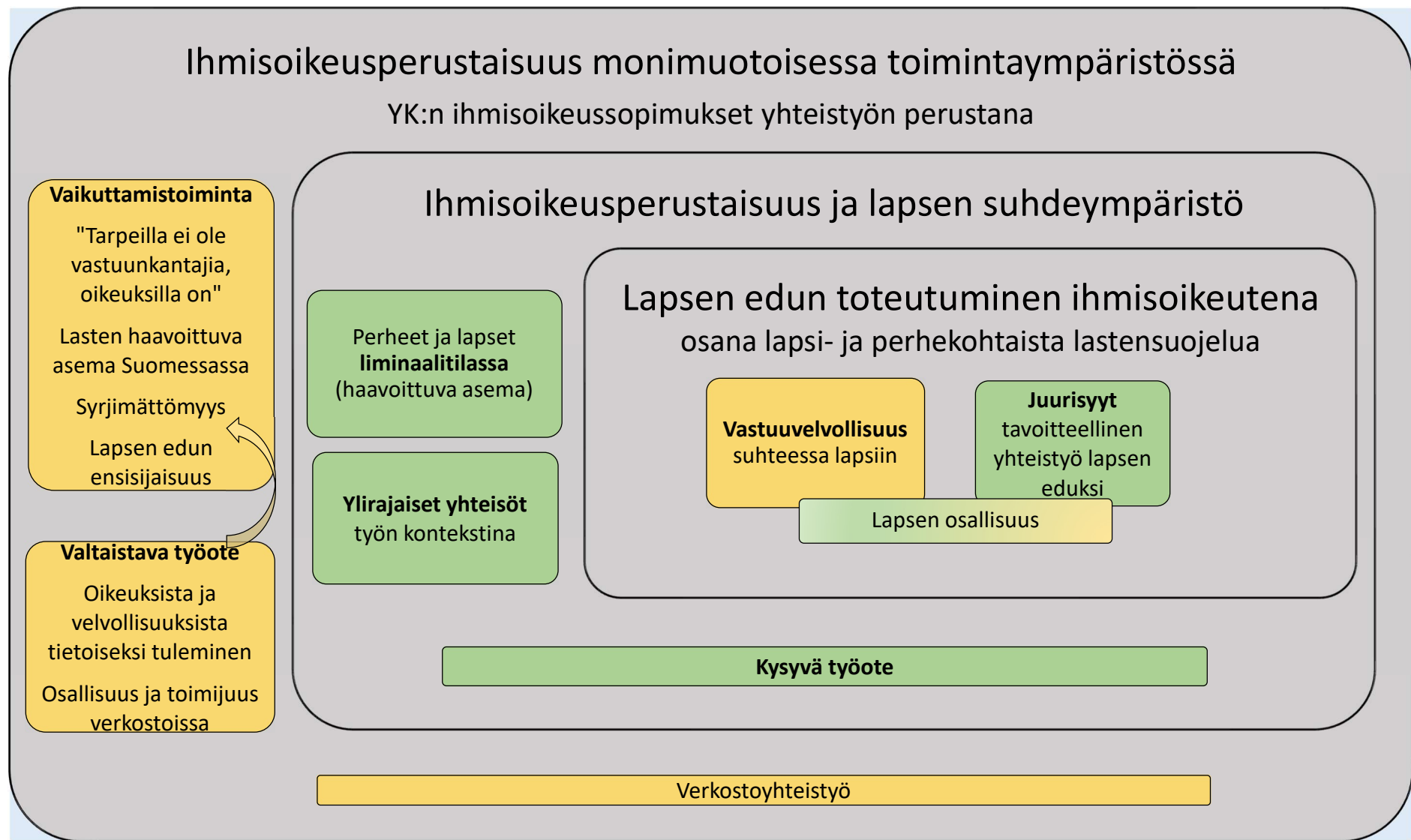
5.2 Teemat käsitteellistyvät ihmisoikeusperustaisuuden ydinelementeiksi

Maalis- ja huhtikuussa 2020 käytyjen fokusryhmäkeskusteluiden (viides ja kuudes tapaamiskerta) jälkeen syvensin käsitteellistämisprosessia, jolloin lähdin pohtimaan litteroidun materiaalin, tutkimuskirjallisuuden sekä erityisesti aiempaan teemoitteluun perustuneiden jatkokeskustelujen pohjalta ikään kuin käsitekarttaa, joka kuvaisi tiimin työskentelyn viitekehystä. Pohditut käsitteet ovat olleet esillä aiemmassa, ihmisoikeusperustaisuutta käsitelleessä sosiaalityön tutkimuksessa tai muussa mm. monikulttuurista työskentelyä tai lastensuojelun systemistä toimintamallia koskevassa tutkimuskirjallisuudessa. Tämän tutkimusprosessin vaiheen tuloksena syntyi työn lähestymistapaa sekä sen sisällä eri toimintatasojen sisältöjä kuvaava mallinnus, jossa näkyy jo selkeämmin kototiimin käytäntöjen käsitteellistyminen sekä työn ydinelementit (Kuvio 2).

Seuraavalla sivulla olevan mallinnuksen kävin läpi fokusryhmän seitsemännellä ja omaan tutkimusprosessiini liittyen viimeisellä tapaamiskerralla toukokuun alussa 2020. Ajatus oli, että mikäli mallinnus on ryhmän näkökulmasta hyväksyttävissä tutkimusprosessin lopputulemaksi - kototiimin työskentelyn ihmisoikeusperustaiseksi lähestymistavaksi - viimeistelen sen ryhmässä saamieni kommenttien perusteella. Olin valmistautunut myös siihen, että mikäli mallinnukseen olisi ryhmän näkemysten perusteella tehtävä merkittäviä, esimerkiksi rakenteellisia muutoksia, ne käsiteltäisiin vielä kahdeksannessa ryhmätapaamisessa.

Viitekehyksessä on kolme toiminnan tasoa (kehää), joissa jokaisessa ihmisoikeusperustaisuus ilmenee omalla tietyllä tavallaan työn ydinelementteinä. Laajempi toimintaympäristö viitekehysten ulkokehällä sisältää verkostoyhteistyön, vaikuttamistoiminnan sekä siihen linkittyvän valtaistavan työotteen. Keskikehällä olevaan lapsen suhdeympäristöön liittyy lapsen perhe ja laajempi suku/yhteisö (ylirajaiset yhteisöt), sekä perheiden välitilassa elämisen erityisyys (liminaalitila) ja siihen liittyvä haavoittuva asema. Viitekehysten ydinkehällä on lapsi ja hänen oikeutensa etunsa arviointiin ja osallisuuteen sekä näihin oikeuksiin kietoutuen aikuisten velvollisuus tehdä yhteistyötä muutoksen aikaansaamiseksi (juurisyyt) sekä lapsen oikeuksien toteutumiseksi (vastuuvollisuus). Keskikehän kontekstin erityispiirteet vaikuttavat lastensuojelun työskentelyyn sekä suhteessa ulko- että ydinkehään.

KUVIO 2. Ihmisoikeusperustaisuuden ydinelementit maahanmuuttajataustaisten perheiden parissa tehtävässä lastensuojelutyössä

Viitekehys herätti ryhmässä keskustelua erityisesti tietyistä käsitteistä. Fokusryhmän jäsenet kuitenkin totesivat, että yhdellä käsitteen muutoksella koskien viitekehysten keskimmäisen kehän käsitettä *glokaali > ylirajainen*, hahmottelemani mallinnus on hyväksyttävissä yhteisen prosessin tuotokseksi. Se kuvaa ryhmän näkemyksen mukaan sekä käsitteellistysten että eri toimintakehien ja niiden keskinäisten suhteiden kautta ryhmässä toteutunutta, yhteistä tiedonmuodostuksen prosessia tarkastelun kohteena olevasta aiheesta.

Seuraavissa kolmessa tutkimuksen tulosluvussa esittelen Kuvion 2 mukaisesti ihmisoikeusperustaisen lastensuojelun lähestymistavan kolme toiminnan tasoa (laaja toimintaympäristö; perhe- ja yhteisösuhteet sekä liminaaltilaisuus työn kontekstina; sekä lapsikohtainen työskentely) ja niihin liittyvät työn ydinelementit. Etenen ulkokehältä laajasta toimintaympäristöstä työn kontekstin kautta ydinkehälle, eli lapsen kanssa ja hänen etunsa mukaiseen työskentelyyn. Osana tulosten esittelyä avaan myös käsitteellistämisen prosesseja sekä käsitteistä ryhmässä käytyjä keskusteluja.

Jotta fokusryhmäkeskusteluissa toteutunut dialogisuus ja yhteinen kototiimin työn tarkastelu saa tutkimusraportissani käytäntötutkimuksen periaatteiden mukaisesti tarpeeksi tilaa, olen rakentanut tulosluvut siten, että avaan jokaisen lähestymistavan ydinelementin tai käsitteen ensin aiemman tutkimuskirjallisuuden valossa omassa alaluvussaan, ja vasta sitten esittelen fokusryhmäkeskusteluiden sisältöjä sekä käsitteellistämisen prosesseja toisessa alaluvussa. Jokaisen ydinelementin/käsitteen osalta lyhyt kirjallisuuskatsaus toimii ikään kuin johdantona ryhmässä tapahtuneisiin käsitteellistämisen prosesseihin viemättä kuitenkaan fokusta pois ryhmän yhteisestä työskentelystä. Lyhyt teoreettinen keskustelu käsitteistä on kuitenkin tärkeä, jotta käsitteet eivät jää irrallisiksi, vaan avautuvat sisällöllisesti lukijalle ja toisaalta myös perustelevat teoreettisesti käytännöllisten käsitteiden valikoitumista lähestymistavan ydinelementeiksi.

6 IHMISOIKEUSPERUSTAISUUS MONIMUOTOISESSA TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ

Ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan (kuvio 2) uloin kehä *Ihmisoikeusperustaisuus monimuotoisessa toimintaympäristössä* käsittää laajan toimintaympäristön, jossa lastensuojelutyötä tehdään hiljattain maahan muuttaneiden lasten ja perheiden parissa. Työn perustana on kansallisen lainsäädännön ohella YK:n ihmisoikeussopimukset, joita sanoitetaan fokusryhmätapaamisilla käydyn keskustelun perusteella sekä asiakastyössä että verkostoyhteistyön puitteissa, samoin kuin myös päätöksentekijöinä toimivien viranomaistahojen suuntaan. Tällä toiminnan tasolla yhteistyö palvelujärjestelmän toimijoiden ja viranomaisten kanssa todettiin tiiviiksi. Yhteistyön sisältöihin vaikuttaa ryhmän huomioiden mukaan merkittävästi viitekehyksen keskimäinen kehä, jossa korostuu lasten suhdeympäristön erityispiirteet verrattuna ns. kantasuomalaisten tai jo pitkään Suomen kansalaisuuden omanneiden perheiden ja heidän lastensa tilanteisiin. Nämä erityispiirteet kuvautuvat lasten ja heidän vanhempiansa haavoittuvana asemana (ks. luku 7), mikäli heidän tilannettaan arvioidaan suhteessa suomalaiseen palvelujärjestelmään ja viranomaistoimintaan. Sen vuoksi ihmisoikeusperustaisessa lähestymistavassa tehdään ryhmän arvion perusteella erityisen paljon vaikuttamistyötä ja säännöllistä verkostotyötä, sekä valtaistetaan perheenjäseniä osallisuuteen järjestelmässä. Viitekehyksen uloimman kehän elementit liittyvät fokusryhmän jäsenten näkemyksen mukaan tiiviisti myös toisiinsa.

6.1 Vaikuttamistoiminta

”Mutta että monella tasolla pitää tehdä vaikuttamistyötä tässä tiimissä...näitten lähiyhteistyökumppaneiden kanssa, jotta vanhemmat valtaistuu tekemään sitä huoltajan tehtävää. Että heillä on oikeus siihen. Mutta sitten myös vähän ylempällä tasolla.”

6.1.1 Katsaus vaikuttamistoiminnan määrittelyyn sosiaalityössä

Liisa Hokkanen (2014, 39-40, 49) on tarkastellut sosiaalista asianajoa osana valtaistumisen ja voimaantumisen (*empowerment*) tutkimustaan. Tässä yhteydessä Hokkanen on määritellyt sosiaalisen asianajon ja vaikuttamistoiminnan käytännössä rinnakkaiskäsitteiksi, joten hyödynnän Hokkasen pohdintaa sosiaalisesta asianajosta kuvatessani vaikuttamistoiminnan sisältöjä ja ulottuvuuksia ennen kuin siirryn seuraavassa alaluvussa esittelemään fokusryhmäkeskusteluiden sisältöjä teemasta.

Hokkanen pitää sosiaalisen asianajon (tai vaikuttamistoiminnan) englanninkielisenä vastineena advocacy -käsitettä. Vaikuttamistoiminnalla on Hokkasen mukaan aina jokin päämäärä, siis pyrkimys muutokseen suhteessa olemassa olevaan tilanteeseen. Kyse on vaikuttamisesta ihmisen tai tietyn ihmisryhmän ulkopuolisiin tekijöihin, jotka määrittävät hänen tai heidän tilannettaan. (Hokkanen 2014, 48-49.) Tarkasteltaessa vaikuttamistoiminnan (advocacy) käsitettä englanninkielisen tutkimuskirjallisuuden avulla, voidaan huomata, että Hokkanen mukailee mm. Tom Wilksin (2012) esiin tuomaa määritelmää:

”Advocacy involves a person(s), either a vulnerable individual or group or their agreed representative, effectively pressing their case with influential others, about situations which either affect them directly or, and more usually, trying to prevent proposed changes which will leave them worse off. Both the intent and outcome of such advocacy should be to increase the individual’s sense of power; help them to feel more confident, to become more assertive and gain increased choices.” (Brandon 1995 Wilks’n 2012, 2 mukaan.)

Vaikuttamistoiminta eroaa Hokkasen (2014) näkemyksen mukaan valtaistavasta työskentelystä (ks. luku 6.2.1) erityisesti siitä näkökulmasta, että vaikuttamistoiminnalla pyritään vaikuttamaan rakenteisiin, kun taas valtaistumisessa kyse on henkilökohtaisella tasolla tietoisuuden muutosprosessista. Kun nämä kaksi kulkevat rinta rinnan, autetuksi tuleminen mahdollistuu Hokkasen mukaan laajemmin. (emt. 55.) Mikäli vaikuttamistoimintaa verrataan vaikuttamistyöhön, erona on vaikuttamistyön korostunut kollektiivinen ja suunnitelmallinen luonne (emt. 154). Usein järjestökenttä Suomessa ja kansainvälisesti tekee vaikuttamistyötä omana toimintasektorinaan, jolloin sillä on omat tavoitteet, budjetti ja vaikuttamistyön asiantuntijat organisaatiossa.

Hokkanen nostaa myös mielenkiintoisen näkökulman esiin neutraalisuusperiaatteen ja vaikuttamistoiminnan yhteydestä. Hokkasen mukaan järjestöt olisi viime vuosina ajettu palvelutuotannossaan toteuttamaan yritysmuotoista toimintaa, jolloin palvelutuotannon taustalla aiemmin olleet elementit, eli yhteinen tiedontuotanto ruohonjuuritasolla sekä vaikuttamistoiminta, on eriytetty palvelutoiminnasta sen neutraalisuusvaatimuksen vuoksi. Hokkasen mukaan tämä on uhka työn laadulle. (Hokkanen 2014, 220.) Tästä näkökulmasta katsottuna voinee todeta, että laadukkaan sosiaalityön yksi tärkeä elementti on rakenteiden ja niiden vaikutusten huomiointi asiakkaiden elämässä, mutta myös näihin rakenteisiin suoraan vaikuttaminen asiakastyön ohella.

Jos vielä palataan Hokkasen esiin nostamaan neutraalisuusperiaatteeseen, voi myös kysyä, että onko suomalaisessa sosiaalityössä ja lastensuojelussa olemassa neutraalisuusperiaate? Kutsutaanko ehkä osittain siksi vaikuttamistyötä rakenteelliseksi sosiaalityöksi ja/tai sosiaalisiksi raportoinniksi? Satkan, Pohjolan ja Rajavaaran (2005, 15-17) mukaan kun vielä 1970-luvulla Suomessa puhuttiin sosiaalityön vaikuttamistehtävästä, ilmaantui 1980-luvulla keskusteluun rakenteellisen sosiaalityön käsite. Tällöin se käsitettiin sosiaalihuollon henkilöstön ammatilliseksi toiminnaksi, jolla pyritään vaikuttamaan yhdessä muiden toimialojen työntekijöiden kanssa ihmisten sosiaalista hyvinvointia kuormittaviin tekijöihin. Taustalla oli Satkan ja kumppaneiden (2005, 18) mukaan ajatus siitä, että työntekijät olisivat hyvinvointivaltion asiantuntijoita, välittäen tietoa päätöksentekoa varten. Samassa yhteydessä pohdittiin myös työntekijöiden lojaliteettia suhteessa hallintoon. Myöhemmin 1990-luvulla rakenteet ja niihin vaikuttaminen jäivät rakennemuutoksen ja kansainvälistymisen myötä enemmän taustalle, kun huomio kääntyi mm. vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen asiakkaan ja työntekijän välillä (emt. 20-21).

Nykyään rakenteellisella sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittämistä. Toisin sanoen työntekijöiltä odotetaan asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottamista asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä esimerkiksi lainsäädännön kehittämiseksi tai sosiaalipolitiikan tai esimerkiksi kunnan muiden toimialojen suunnittelun tueksi. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014). Toisaalta, kuten Kati Närhi toteaa, puhutaan samaan aikaan myös sosiaalityöntekijöiden hiljaisuuskulttuurista, eli että sosiaalityöntekijät eivät pyri vaikuttamaan asiakkaidensa elinoloihin. (Närhi 2005, 57.)

Myös Hokkanen (2014, 49) toteaa, että Suomessa on ollut perinteisesti vallalla järjestelmään uskova sosiaalipolitiikan malli, jossa on ajateltu yksilön olevan yhteiseen hyvään pyrkivien toimenpiteiden kohteena juuri sosiaalityön kautta. Nämä toimenpiteet ovat Hokkasen mukaan olleet kontrollointia, sopeuttamista ja auttamista yhteisön jäsenyyteen. Vaikka välillä on korostunut myös muunlaisia periaatteita kuten inklusio, osallisuus ja valtaistuminen, nämä edellä mainitut painotukset ovat saaneet Hokkasen mukaan uudelleen jalansijaa yksilökeskeisyyden ja kansalaisvastuun korostumisen myötä. Hokkanen toteaa myös, että vaikuttamistoiminta on joutunut marginaaliin sosiaalityön virtaviivaistuksessa, joka oman tulkintani mukaan liittyy managerialistiseen ajatteluun ja uudenlaiseen julkishallinnon johtamisen periaatteisiin. Hokkanen puhuu konventionaalisesta sosiaalityöstä, jossa

keskitytään vaikuttamistoiminnan sijasta palveluohjaukseen. (emt. 151-152.) Tosin Hokkanen nostaa myös esiin, että mm. Anna Metterin (2012) väitöskirja osoittaa, että aina on löytynyt myös niitä sosiaalityöntekijöitä, jotka ovat pyrkineet vaikuttamaan rakenteisiin kohdatessaan niin kutsuttuja kohtuuttomia tilanteita. (emt. 49-50.)

Vaikuttamistoiminnassa korostuu Hokkasen (2014, 52) mukaan oikeudenmukaisuuden ajatus, eli yksilön ympärillä vallitsevien olosuhteiden analysointi ja tilanteen vaatimalla tavalla pyrkimys päästä yksilön tai ihmisryhmän näkökulmasta suotuisaan ratkaisuun. Kyse on sosiaalityöntekijän vastuusta toimia oikeudenmukaisuuden puolesta siten, että asiakkaan tai ihmisryhmän elämäntilanne ohjaa toimintaa. Tällöin myös asiakkaan oman toimijuuden taso vaihtelee tilanteen tai hänen voimavarojensa mukaan. Kuitenkin asiakkaan toimijuuden tukeminen ja yhteistoiminta nähdään tärkeäksi osaksi vaikuttamistoimintaa, sillä se on osa valtaistumisen prosessia. (Hokkanen 2014, 151.) Nämä näkökulmat linkittävät vaikuttamistoiminnan vahvasti ihmisoikeusperustaiseen lähestymistapaan.

6.1.2 Käytäntö käsitteellistyy kototiimin vaikuttamistoiminnaksi

Fokusryhmäkeskusteluissa sivuttiin useasti vaikuttamistoiminnaksi sanan ”vaikuttaminen” kautta melko nopeasti käsitteellistynyttä työn sisältöä.

H3: [...] Mun mielestä tässä kohtaa pitää olla siellä rakenteissa myös, vaikuttaa siellä, koska että ne oikeudet toteutuu ja että ne vanhemmat voi toteuttaa sitä vanhemmuuttaan sillä tavalla täällä kuin kuka tahansa muukin vanhempi. Että se on osa tätä työtä. Okei, me ollaan täällä jo erityispalvelujen piirissä tavallaan, mutta se, että he voi saada sitten niissä kevyemmissä palveluissa palveluita, niin meidän pitää täällä tehdä työtä ja varmistaa se sisältö.

Mielenkiintoisesti fokusryhmäkeskusteluissa ei kertaakaan tullut esiin rakenteellinen sosiaalityö toimintaa kuvaavana käsitteenä (vrt. ylempänä). Sen sijaan keskusteluissa korostuivat nimenomaan vaikuttamistoiminnan erityispiirteet. Tästä esimerkkinä toimii seuraava keskusteluote, josta ilmenee, miten oikeudenmukaisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteen perusteella tiimissä voidaan edistää tietyn lapsen oikeuksia suhteessa palvelujärjestelmään:

H2: Tai sitten turvapaikanhakijalapsen kohdalla sanotaan, että jos hän olisi kantasuomalainen lapsi, niin hänet olisi näin ja näin tutkittu, mutta nyt kun tässä ei maksajaa löydy, niin nyt ei ole tukittu. [...] kerroin esimiehelle, ja hän lähti sitä selvittämään eteenpäin. Tai yhdellä turvapaikanhakijalapsella on tietynlainen vamma ja hänellä on erityisen tuen päätös koulussa, niin ei saakaan sitä mitä muut lapset ois saaneet siinä tilanteessa, siis koulukuljetuksen. Mutta hän ei ollut saanut, kunnes täältä lastensuojelusta todettiin, että se on hänen oikeutensa. Tällaisessa laitetaan lapsi ihan eriarvoiseen asemaan, mutta se myös vaarantaa lapsen.

Myös seuraava keskusteluote kuvaa samanlaista vaikuttamistoimintaa, jossa samalla kun puututaan eriarvoistavaan toimintatapaan yhden perheen ja lapsen kohdalla, vaikutetaan laajemmin palvelujärjestelmässä yhdenvertaisten toimintatapojen edistämiseksi.

H3: Tässä tulee varmaan se, jota mä olen yrittänyt aikaisemminkin sanoa, että meillä on se lastensuojeluasias, näissäkin mitä me ollaan puhuttu, on selkeästi se lastensuojelullinen huoli. Mutta sen lisäksi on näitä epäkohtia, ja kun ne tulee meidän tietoon, niin meidän on niitä jotenkin vietävä eteenpäin. Ja sitä mä mietin, että jos ollaan [toisessa tiimissä], niin kapeutuuko se sitten lastensuojeluasiaan ja todetaan, että mitä lastensuojelu voi tälle asialle tehdä. Että ei tämä kuulu meille.

H2: [...] On esimerkki yhdestä perheestä, jossa on lastensuojeluasiasiakkuus ja yksi lapsista on erikoissairaanhoidossa diagnosoitu, on tiettyjä neurologisia haasteita. Yleensä siinä kohtaa, jos on kantasuomalainen perhe, niin ensimmäisenä tarjotaan sopeutumisvalmennusta [...]. Mutta tämän perheen kohdalla, kun tuli tietoon, että ei olla tarjottu esimerkiksi tällaisia tukitoimia siihen puututtiin ja mä kysyin, että miksi ei ole tarjottu, koska se helpottaisi vanhempia kun heidän ymmärrys lisääntyisi lapsen tilanteesta. [Vastaus oli] no kun se kieli.

[...]

H1: Ja kun se on ihan selkeästi lakiin kirjattu, että sosiaali- ja terveystaloudissa ja kotoutumiseen liittyvässä ohjannassa tulkki, joka on vielä maksutonta, kun on tietyllä statuksella [...], että yhteinen kieli on oltava, jos se ei ole oma äidinkieli niin joku yhteinen kieli on oltava.

H2: Ja mä mietin, että tavallaan se, että kun sanotaan, että se kieli, mutta mitä siellä taustalla on. Kun puhutaan, että on syrjimättömyyden periaatteet, niin nehan ei tässä toteudu.

H1: Että tavallaan, kun yksi oikeus ei toteudu kuten olla vaikka lastensa asioissa koulussa läsnä, tai mitä se sitten onkaan, niin siitä sitten seuraa, että se on syrjivä käytäntö. Eli yhdenvertaisuuslaki unohtuu siinä kohtaa. Meillä on kuitenkin yhdenvertaisuuslaki, joka on tosi tiukka. [...]

Tämä keskusteluote kuvaa siis yhdenvertaiseen kohteluun liittyviä haasteita, jotka usein kilpistyvät kysymykseen yhteisestä kielestä, tai sen puutteesta. Lapset ja perheet jäävät ilman tukitoimia, kun ajatellaan, että kielitaidon puutteen vuoksi niitä ei kannata tarjota. Tilanteissa, joissa tällaisia ajatuksia nousee esiin yhteistyöverkostostoissa, kototiimin jäsenet säännönmukaisesti muistuttavat, että yhteinen kieli löytyy tulkkauksen kautta, ja että tulkkauksen käyttöön monet viranomaistoimijat ovat myös velvoitettuja. Toisin sanoen, kun ajatellaan yhdenvertaisuuden toteutumista yllä kuvatun esimerkin kautta, yhdenvertaisuus toteutuu silloin, kun osataan hyödyntää olemassa olevia erityispalveluja tai tukitoimia.

Vaikuttamistoimintaa tehdään siis kototiimissä yksilön oikeuksien toteutumisen lisäksi myös laajemmin palvelujärjestelmässä, mutta myös tietyn ryhmän oikeuksien toteutumisen puolesta suhteessa myös lainsäädäntöön tai laintulkintaa toteuttaviin tahoihin. Oleellista toiminnassa on tällöin suorat yhteydenotot vaikuttamistoiminnan kannalta oleellisiin

tahoihin, olemassa olevia yhteydenottokeinoja käyttäen, kuten seuraavasta keskusteluotteesta ilmenee.

H2: [...] Näitä tulee nyt, yhen perheen kohalla tein yhdenvertaisuusvaltuutetulle sähköpostilla ilmoituksen, kun siellä on se sähköposti-ilmoituksen mahdollisuus, kun perheen kohalla oli se, ettei saa pysyvää oleskelulupaa, kun on epäily siitä kuritusväkivalta-asiasta. Esimies pohti, että mitä kautta sitä lähetetään viemään, niin näin mä ymmärsin, että se [yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto] voi sitten pohtia sitä, että viedäänkö se eduskunnan oikeusasiamiehelle vai miten.

Vaikuttamistoiminnan käsitteellistymisen jälkeen fokusryhmäkeskusteluissa määriteltiin yhdessä myös vaikuttamistoiminnan valinnaisuutta, tai pikemminkin tiimin tietoista valintaa tehdä vaikuttamistyötä osana lastensuojelun työskentelyä. Tarkastelussa oli myös käytännön kokemuksen kautta useamman kerran kysymys siitä, mitä vaikuttamistoiminta vaatii työntekijältä.

H2: Mut se on rankkaa (kaikki: jooo), se on rankkaa. Mut ei kai sitä voi olla tekemättä [vaikuttamistoimintaa]. Voihan sitä käydä niin - tässä sitä siis tehdään - mutta senhän voi ajatella niinkin, että täähän ei kuulu mulle ja suljetaan ulos. Mut jos se otetaan osaks työtä, niin se on rankkaa.

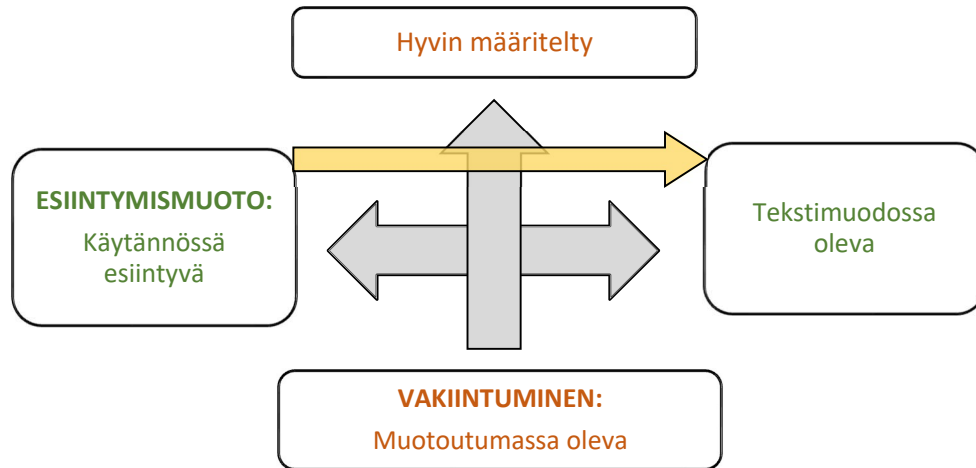
H3: Mä ajattelen, että meidän asiakkaiden kohdalla ei ole mahdollista tehdä vaikuttamistyötä, jos ei tunne kontekstia ja jos on niin, että vaikka meidän asiakkuuksia siirretään muualle ja jos on vierasta vaikka se, mitä turvapaikanhakijana oleminen tarkoittaa, mitä vastaanottokeskus tekee, niin ei voi tehdä sitä vaikuttamistyötä. Mut meidän tiimissä se kontekstin ymmärrys on kehittynyt tässä sitä mukaan kun on tehty tätä työtä, ja se on ollut iso osa meidän työtä, ja jos muualla on vaikka yksi asiakasperhe, niin ei se tieto samalla tavalla kehity.

Kuten yllä tulee esiin, on tarpeellista tuntea kototiimin työn erityinen konteksti, jotta vaikuttamistoimintaa voi tehdä, tai ylipäätään tunnistaa sen tarpeellisuus. Tätä kysymystä käsitellään viitekehyksen keskimmäisen kehän ydinelementtien yhteydessä seuraavassa luvussa (luku 7).

Vaikuttamistoiminta oli siis käsitteenä esillä fokusryhmäkeskusteluissa jo varhaisessa vaiheessa. Myös maaliskuun 2020 teemoittelua koskevassa dokumentissa (vrt. Taulukko 1) vaikuttamistoiminta oli eriytynyt omaksi käsitteekseen, ja siihen oli keskusteluissa liitetty järjestelmätaso sekä verkostot. Vaikuttamistoiminnan käsitteellistymisen prosessi eteni fokusryhmässä käytäntö edellä. Toisin sanoen vaikuttamistoiminnaksi nimetty työn osa oli jo sulautunut käytäntöihin siinä kohtaa, kun se vielä tarkennettiin ja nimettiin yhdessä. Vaikuttamistoiminta käsitteellistyi siis työn sisällöistä käsin: tiimissä pyritään vaikuttamaan palvelujärjestelmän ja viranomaisten toimintaan siten, että yksittäisten lasten tai perheiden mutta myös tietyn ryhmän, kuten oleskeluluvalla maassa olevien perheiden, ihmisoikeudet

toteutuisivat täysimääräisesti. Tätä käsitteellistymisprosessia voi kuvata seuraavasti mukailien Haaviston ja kumppaneiden käsitteenmuodostusprosessien kuvaustapaa (ks. aiemmin s. 31, sekä Haavisto & al. 2016, 127):

Kuvio 3. Vaikuttamistoiminnan käsitteellistymisprosessi fokusryhmässä

6.2 Valtaistava työote

”Ja sitten on vielä se ihmisten valtaistuminen. Siis se, että miten me tehdään työtä, on yhtä tärkeää kuin se, mihin pyritään. Että se valtaistuminen on siinä se oleellinen, ei voimaantumisen [...]. Se, että toimii itseohjautuvasti, eli tulee hallinnan tunnetta suhteessa rakenteisiin ja toimijoihin.”

6.2.1 Valtaistamisesta sosiaalityössä

Liisa Hokkanen (2009, 315-316) on analysoinut sosiaalisen asianajon lisäksi myös *empowermentia* valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina sosiaalityön näkökulmasta, päätyen rakentamaan sosiaalityöhön kontekstoidun empowerment -lähestymistavan. Hokkanen on pohtinut, onko empowerment suomalaisessa sosiaalityön käytännössä enemmän voimaannuttavaa vai valtaistavaa työskentelyä, voi löytyykö siitä, tai tulisiko siinä olla, elementtejä molemmista. Tutkimuksessaan Hokkanen on lähtenyt liikkeelle sosiaalityön suhdeperustaisuudesta, eli siitä, että sosiaalityön kentällä työskennellään sekä marginaalissa olevien ihmisten ja heidän elämäntilanteidensa, että niihin liittyvien ilmiöiden parissa. Toisin sanoen sosiaalityössä on läsnä esimerkiksi sekä lähisuhdeväkivalta ilmiönä, että sen yksittäiset uhrin ja tekijät. Tästä seuraa Hokkasen mukaan se, että sosiaalityön tulee

olla sekä ymmärtävää että kriittistä yhtä aikaa. Tästä näkökulmasta on Hokkasen näkemyksen mukaan tärkeää, että empowerment ymmärretään oikealla tavalla joko valta- tai voima-sanasta juontuvaksi, tai mahdollisesti molempia näkökulmia hyödyntäväksi työtoteeksi.

Empowerment -käsitteen tarkempi analysointi vallan ja voiman merkityksistä käsin tuottaa Hokkasen mukaan sosiaalityöhön oleellisia näkökulmaeroja ajatellen työntekijöiden ja asiakkaiden välistä suhdetta. Voimaannuttavassa työskentelyssä huomioidaan erityisesti yksilö ja hänen ominaisuutensa ja subjektiiviset kokemuksensa (*power from within*), kun taas valtaistavassa työskentelyssä työstetään yhdessä myös yksilön ja yhteisöjen välisiä suhteita tavoitteena konkreettiset muutokset (*power to*). Kuten tämän alaluvun alussa olevasta sitaatista ilmenee, valtaistumisessa korostuu yksilön suhde ympäröivään yhteiskuntaan ja erityisesti tunne siitä, että pystyy vaikuttamaan omaan tai läheistensä, kuten lastensa, elämään ja heitä koskevaan päätöksentekoon. Hokkasen mukaan näiden kahden lähestymistavan dialogia kuitenkin tarvitaan vaikuttavassa sosiaalityössä. (Hokkanen 2009, 330-334.) Lastensuojelutyöskentelyn näkökulmasta ja erityisesti kototiimin kontekstissa korostuu tarve nimenomaan valtaistavaan sosiaalityöhön seuraavassa luvussa käsiteltävän kontekstin näkökulmasta. Lisäksi oleellista on tehdä tiivistä verkostoyhteistyötä ja sovittaa eri toimijoiden työskentelytapoja ja tukimuotoja yhteen.

Hokkanen tuo myös esiin, että empowerment viittaa sekä itse prosessiin – siis yhteistyöhön asiakkaan ja verkostojen kanssa - että tavoiteltuun päämäärään, eli muutokseen. Erityisesti valta-sanasta juontuva valtaistuminen on läheisessä yhteydessä vaikuttamistoimintaan ja rinnalla kulkemiseen (*advocacy for/with*). Tästä näkökulmasta ajateltuna valtaistava sosiaalityö työskentelee yhtä aikaa useammalla eri tasolla: yksilön, lähiyhteisön, palvelujärjestelmän ja jopa yhteiskunnan tasolla, kuten myös edellisessä luvussa tuli esiin. (Hokkanen 2019, 317-323.) Yksilötason - perhe- tai lapsikohtaisessa - työskentelyssä onkin näkemykseni mukaan oleellista kiinnittää huomiota nimenomaan vuorovaikutuksen tapaan ja sisältöihin, jotta se tukee yksilön toimijuutta ja osallistumismahdollisuuksia edelleen yksilön ja muiden tasojen välillä. Tämä tarkoittaa sitä, että valtaistavaa sosiaalityötä ei voi tehdä ilman vaikuttamistoimintaa, sillä vaikuttamistoiminnan kautta myös rakennetaan yksilöiden osallistumismahdollisuuksia. Toisaalta voi pohtia myös sitä, että päästäänkö Hokkasen kuvaaman kahden lähestymistavan dialogin kautta etenemään myös

vaikuttamistoiminnassa *advocacy for* -ajattelusta, eli asianajosta, *advocacy with* -ajatteluun, eli rinnalla kulkemiseen ja kumppanuuteen?

Hokkanen (2009, 325) tuo myös mielenkiintoisesti esiin valtaistamiseen liittyen jaon konventionaaliseen, organisaatiokeskeiseen sosiaalityön tekemisen tapaan ja yhteiskunnallisesti orientoituneeseen, asiakeskeiseen sosiaalityöhön. Empowerment liitetään Hokkasen mukaan yleensä konventionaalista sosiaalityötä haastavaksi, kriittisen sosiaalityön koulukuntaan kuuluvaksi tavaksi tehdä sosiaalityötä, jossa myös rakenteet huomioidaan. (2009, 325.) Tästä näkökulmasta katsottuna näistä Hokkasen ajatuksista löytyy yhteneväisyyksiä hänen aiempaan pohdintaansa rakenteellisen sosiaalityön ja vaikuttamistoiminnan käsitteiden välisistä painotuseroista (vrt. luku 6.1.1), samoin kuin ylipäättään kriittisen sosiaalityön teoriaperinteeseen, johon tämäkin tutkimus kiinnittyy.

6.2.2 Käytäntö käsitteellistyy kototiimin valtaistavaksi työotteeksi

Fokusryhmäkeskusteluissa nousi esiin toistuvasti varsinkin lasten vanhempien asema ja toimintamahdollisuudet lastensa huoltajina. Se, miten palvelujärjestelmä ei mahdollista vanhempien osallistumista täysivaltaisina toimijoina ja verkostojen jäseninä lastensa asioihin. Seuraava keskusteluote kuvaa tällaista tilannetta.

H2: Mutta mä ajattelen, että tuommonen lapsen kotoutumisen suunnitelma, jossa ois päiväkotia tai koulu ja kotopalveluista joku niin...voi että semmoset ois kyllä ihan mahtavia, koska siinähan tulis se vanhemmankin osuus ja rooli vanhempänä ja huoltajana siinä yhteistyössä, sekä toimijana esiin verkostossa, myös sanoitettua samalla.

H4: Mua henkilökohtaisesti kuohuttaa semmoinen asia, että jos on jotakin koulussa mistä normaalisti vanhemmalle laitetaan Wilma-viesti tai ollaan puhelimitse yhteydessä, että tämmöistä on lapsella ollut koulupäivän aikana, semmoista että pitäis yhdessä huoltajan kanssa pohtia niitä kysymyksiä, niin sitten päädytään tulkkipalvelun kautta laittamaan viesti vanhemmalle johon vanhempi ei pysty millään tavalla vastaamaan, jolloin hän ei pysty toteuttamaan ensinnäkään niitä omia vanhemmuuteen liittyviä oikeuksia, mutta hän ei myöskään pysty puolustamaan omaa lastaan, johon hänellä kuitenkin huoltajana on myös velvollisuus, olla omien lastensa asioiden hoitaja.

H1: [...] koko ajan pitää vahtia oikeuksia ja semmoisia työtapoja, [...] siis ihan tavallisiin arjen asioihin liittyviä, jotka eivät ole pelkästään suoraan lastensuojeluasioihin liittyviä, vaan lapsen oikeuksiin, tai perheessä vanhemman oikeuksiin saada tietoa ja olla osallinen lapsen koulunkäynnistä vaikka, tai lapsen sairaudesta.

Keskusteluissa todettiin vanhempien ohittamisen ja heiltä toimijuuden pois ottamisen vaikeuttavan myös lasten oikea-aikaisen ja -sisältöisen tuen saantia. Kuten jo aiemmin tuli esiin vaikuttamistoimintaan liittyen, kototiimissä joudutaan varmistelemaan palveluiden ja tukitoimien yhdenvertaista saatavuutta hiljattain maahan muuttaneille lapsille ja heidän

vanhemmilleen. Samoin keskusteluissa nousi esiin järjestelmän rakentamien raja-aitojen vaikutus maahanmuuttajataustaisten perheiden osallisuuden mahdollisuuksiin. Toisin sanoen valtaistavan työtteen lisäksi on yhtä aikaa tehtävä vaikuttamistoimintaa sekä sosiaalityöntekijänä, että tuettava vanhempia ja toimittava heidän kanssaan yhdessä, jotta vanhemmat saavat lastensa asioissa sen roolin, joka heille kuuluu.

H3: Joo, lapsella on koulussa useammasta aineesta nelosvaroitusta ja siitä tulee tänne viestiä koulukuraattorilta. Kun kysytään koulukuraattorilta, että tietäähän vanhemmat tästä, ja koulukuraattori vastaa, että joo kyllä pitäisi tietää mutta minäpä varmistan vielä. Sitten tulee seuraavana päivänä viestiä, että ei, opettaja on käynyt tätä vain minulle purkamassa, että ei vanhemmat tiedä mitään. Että nyt siellä ollaan sitten järjestämässä hirveen isoa koulupalaveria tästä ja koulukuraattori on todennut, ettei siihen mene ja lastensuojelusta ei myöskään tule kukaan, että tämä ei ole nyt verkostopalaverin aihe kertoa vanhemmille tällaisesta asiasta. Tää on just tätä, että jos lapsella olis suomalaiset vanhemmat, jos lapsi olisi suomalainen lapsi niin totta kai tästä olis vanhempien kanssa puhuttu jo ajat sitten. Nyt on käyty siitä kuraattorille puhumassa ja kuraattorilta tulee viestiä lastensuojeluun.

[...]

H4: Ja sitten me odotetaan, että nämä ihmiset integroituu tähän yhteiskuntaan. Ja samaan aikaan rakennetaan ite muureja siihen.

H1: Kysymys tällaiselle opettajalle tai koululle, että miten te, että kun puhutaan kasvatuskumppanuudesta, että miten tässä kohtaa...

H3: Ja puhutaan siitä, että syrjäytymisvaara on iso tässä kohtaa. No on varmaan, jos lapsi ei saa sitä apua mitä hän tarvitsee, jos vanhemmatkaan ei tiedä mistä on kyse. Kuka tässä, odotetaan että joku muu toimija toimii...

H2: Joo ja mä ajattelen, että tämä syrjäytyminen, mua muutenkin sieppaa koko termi. Kun ne on nää rakenteet tässäkin jotka syrjäyttää.

H3: Just sitä mä tarkoitin!

Fokusryhmäkeskusteluiden edetessä valtaistava työote sai sisältöä nimenomaan sosiaalisten oikeuksien näkökulmasta: on sekä puolustettava asiakkaan oikeuksia että tuettava heitä tulemaan tietoisiksi omista oikeuksistaan ja toimimaan oikeuksien toteutumisen puolesta. Keskusteluissa nähtiin, että ihmisoikeusperustaisuus tukee asiakasperheiden vanhempien toimijuutta ja sitä kautta osallisuutta perheensä asioissa.

H3: [...] ollaan aika voimakkaastikin asetettu asiakkaan puolelle, eikä olla lähdetty selittelemään toisen toimia. [...] Miksi on puututtu vanhemman oikeuteen olla vanhempi tai että vanhemmalla on oikeus kuulla, jos lapsella menee vaikka koulussa huonosti. Tai ei olla tehty [koulussa] lastensuojeluilmoitusta, jos lapsi on ollut tappelussa ja että me ollaan, niitä on tullut niin paljon, [...] että siinä on turha yrittää enää olla mitenkään neutraali, vaan siinä kyllä selkeesti puolensa valitsee niitten tietojen perusteella mitä itsellä on.

H4: Niin, ja mä ajattelen, että ne on jotenkin niin perusoikeuksia loukkaavia [...] vaikka on asioita mihin me ei oteta kantaa, vaikka jotkut uskonnolliset kysymykset [...] mutta sitten

jos mennään tällä tasolla, niin mä ajattelen, että mitä me viranomaisina ollaan, mehän ollaan ihan ei mitään, jos me ei asiakkaan oikeuksia puolusteta siinä kohtaa. Ja auteta asiakasta ymmärtämään heidän oikeuksiaan.

Yllä olevat keskusteluotteet kuvaavat kaiken kaikkiaan sitä, että kototiimi on työskennellyt yhtä aikaa sekä yksilön, lähiyhteisön (perheen), palvelujärjestelmän (esim. koulu) että yhteiskunnan (syrjäyttävät toimintatavat ja niiden sanoittaminen) tasolla. Samoin esimerkit kuvaavat sitä, miten työskentelyote on ollut asiakaslasten vanhempien toimijuutta ja osallistumismahdollisuuksia tukevaa – siis valtaistavaa.

Tiimin käytäntöihin vakiintunut työskentelytapa sai käsitteekseen valtaistavan työtteen kuitenkin vasta viimeisellä fokusryhmätapaamisella. Käsitteestä käytiin monipuolista keskustelua nimenomaan käytännön työn näkökulmasta; mikä työstä tekee valtaistavaa, mitä kaikkea siihen liittyy ja miksi se on niin tärkeää.

H5: [...] jos ollaan heti myöntämässä maksari johonkin asiaan, niin jos ei olisi maahanmuuttaja, jos olisi suomalaisperhe, niin miten puhuttaisiin rahasta ja oltais ensin selvittämässä perustoimeentulon riittävyyttä ja vaihtoehtoja, niin mä olen huomannut senkin, että aika hövelisti perhetyöntekijä on myöntämässä, että ole suoraan meihin yhteydessä ja pyydä maksusitoumusta. Niin se syö omaa toimijuutta ja sitä valtaistumista, ja tuottaa negatiivista riippuvuutta.

Kaikki: Joo, kyllä, kyllä...

H2: Joo, tuo on tosi tärkeä pointti tuo rajankäynti, että mitä tehdään. Että säälistä ei ainakaan tehdä mitään, ja että se ihmisen ihmisarvo on sitä, että sitä kunnioitetaan tasavertaisena toimijana ja tuo on sitä paapomista ylhäältä alaspäin.

H5: Niin, se vaikuttaa itsetuntoon ja omanarvontuntoon, jos sitä rahaa tulee ja ihmettelee, että miksi mä sain tämän. [...]

H2: Kyllä, jos on jo lähtökohtaisesti siellä haavoittuvassa asemassa, niin sit taas toisaalta, jos järjestelmä tai ympäröivä yhteiskunta ei tue jos lähtökohtaisesti on täällä (alhaalla), niin sitten pitää olla sitä positiivista syrjintää (positiivista erityiskohtelua), niin missä ne menee ne rajat.

H5: Niin, siihen voi vahingossa lipsahtaa ajatus, että ei tuosta esimerkiksi olis kesätöihin niin siinä pitää miettiä, että miksi mä oon tässä näin hövelisti toiminu enkä ole vastuuttanut sitä asiakasta, ja sitten niitä omia ennakoasenteita, joita ei ole tajunnutkaan.

H1: Noi on todella oleellisia [...] että miten siinä kuljetaan nuoralla. Sen tasapainon löytäminen, että milloin se on tarpeen kun ei itse jaksa tai pysty, tai milloin edellytetään ja milloin luodaan edellytyksiä sille, että itse toimii. [...] joskus työntekijä pääsee helpommalla, kun työntekijä tekee puolesta.

H3: Joo, joskus perhetyöntekijä on sanonutkin, että pääsee helpommalla [...] niin siinä joutuu toppuuttelemaan...

H4: Se on niin väärin, se on niitä yksilöitä kohtaan niin väärin, että ei me voida olettaa, että se kehitys tapahtuu, että ihmiset integroituu yhteiskuntaan [...] että he pystyvät

tulevaisuudessa ottamaan täysivaltaisesti sen toimijuuden, että he eivät tarvitse työntekijää ulkopuolelta. Se kyllä kertoo jotain työntekijän ammattitaidosta [...] onhan se helpompaa, mutta se on ihan turhaa työtä, se on ihan sama, onko se työntekijä siellä ollenkaan.

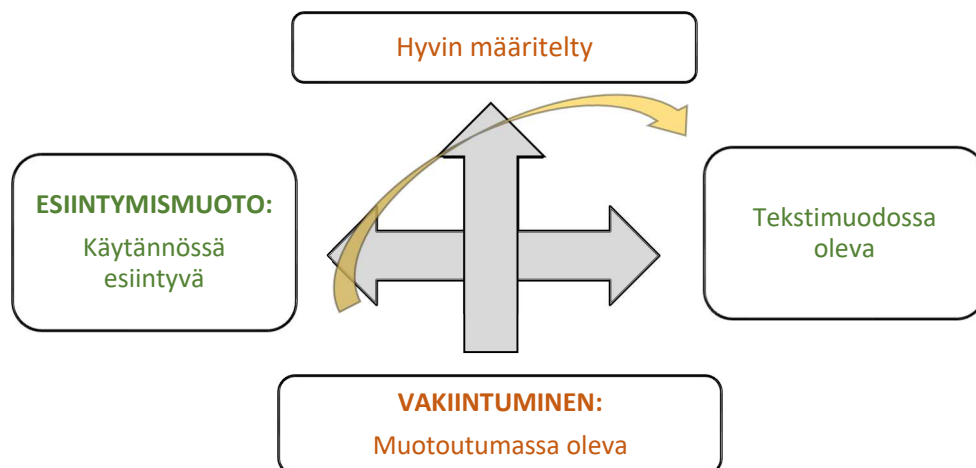
H2 ja H3: Kyllä, joo, tuo on hyvä pointti.

H1: [...] se ei ole asiakkaan kunnioittamista, jos häneltä otetaan oma toimijuus pois.

Yllä olevassa keskusteluotteessa käydään läpi sekä valtaistavan työotteen ihmisoikeusperustainen tausta-ajatus jakamattomasta ihmisarvosta ja sitä kautta yksilön kunnioittamisesta, että valtaistavan työotteen perusidea toimijuuden tukemisesta. Keskustelusta ilmenee, että valtaistava työote tarkoittaa usein tukimuotojen sopivuuden ja riittävyuden arviointia, sekä rinnalla kulkemista, ei puolesta tekemistä. Oman erityisen piirteensä tähän pohdintaan tuo myös asiakasperheiden haavoittuva asema, johon viitataan seuraavassa luvussa (luku 7). On tärkeää sekä huomioida lasten ja heidän perheidensä yhdenvertainen, yksilöllinen kohtelu, että varmistua siitä, että toimijuutta tuetaan oikealla tavalla.

Valtaistavan työotteen käsitteellistymisprosessi eteni fokusryhmässä vaikuttamistoiminnan tapaan käytäntö edellä, mutta hieman eri tahdissa. Kuten jo totesin, kun vaikuttamistoiminta vakiintui käsitteeksi nopeasti, valtaistava työote muodostui käsitteeksi vasta viimeisellä tapaamiskerralla. Toisaalta idea oli ollut mukana keskusteluissa jo aiemmin, mutta valtaistumisen käsitteen kautta, siis asiakkaan prosessin näkökulmasta (vrt. Taulukko 1). Kysymys oli siis ollut jatkuvasti asiakkaan oikeudesta osallistua itseään ja perhettään koskevaan päätöksentekoon, mutta työntekijän näkökulmasta työn tekemisen tavaksi selkeytyi viimeisellä tapaamiskerralla nimenomaan valtaistavan työotteen käsite.

Kuvio 4. Valtaistavan työotteen käsitteellistymisprosessi fokusryhmässä

6.3 Verkostoyhteistyö

”Että joskus...kyllähän asiakkaiden kanssa pärjää, mutta verkostojen kanssa voi olla rankkaa...”

6.3.1 Katsaus verkostoyhteistyöhön osana lastensuojelua

Verkostotyö tai verkostoyhteistyö on ollut osa lastensuojelun työkäytäntöjä pitkään. Tällä hetkellä suomalaisella lastensuojelun kentällä kehitetään, pilotoidaan ja juurrutetaan kuitenkin uutta lastensuojelun systeemistä toimintamallia, kuten myös siinä kunnassa, jossa kotitiimi työskentelee. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on ollut vastuussa tästä prosessista, ja se on julkaissut systeemiseen lastensuojeluun liittyen useita työpapereita⁵, joissa kuvataan systeemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementtejä sekä syitä sen käyttöönotolle. Työpaperit kuvaavat esimerkiksi sitä, miten lastensuojelun toimintakenttä on monimutkaistunut ja haasteet ovat yhä monitahoisempia ja vaikeampia, joten niiden ratkaisemiseen tarvitaan monien tahojen yhteistoimintaa sekä uudenlaisia lähestymistapoja. Julkaisuissa korostetaan erityisesti lasten ja perheiden kohtaamien haasteiden suhdeperustaisuutta, joihin vastauksia tulisi etsiä yhdessä perheiden, heidän verkostojensa, että tärkeiden yhteistyötahojen kanssa.

Systeemisessä lastensuojelussa verkostoyhteistyö on siis nähty oleelliseksi osaksi työskentelyä, mutta yhteistyön tapaa ja sisältöjä on haluttu myös selventää. THL onkin julkaissut oman työpaperin verkostoyhteistyöstä: *Systeeminen lastensuojelu monitoimijaisuuden ja osallisuuden varmistavana verkostotyönä* (Civil, Abrahamsson, Mäki-Fossi, Miettunen, 2019). Julkaisussa korostetaan esimerkiksi sitä, että työskentelyssä tulisi aidosti pohtia mitä tietty lapsi tai hänen perheensä tarvitsee, ja miten kukin verkoston jäsen voi toimia joustavasti siten, että asetettuun tavoitteeseen voidaan päästä ilman päällekkäistä tai ristiriitaista työskentelyä. Oleellista on myös arvioida, hyötyykö lapsi ja

---

⁵ Näitä THL:n julkaisuja ovat mm. *Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu - Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä* (Fagerström 2016), *Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia –keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja* (Lahtinen, Männistö, Raivio 2017), *Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa* (Petrelius & Eriksson 2018), sekä *Systeemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit: Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista* (Aaltio & Isokuortti 2019).

hänen perheensä juuri tietynlaisesta verkostoyhteistyöstä, tai mistä kaikesta tilanteesta voi itse asiassa olla kysymys. (Civil et al. 2019, 4, 11-12.)

6.3.2 Verkostoyhteistyö siirtyy käsitteenä kototiimiin

Fokusryhmäkeskusteluissa verkostoyhteistyö nousi esiin tiimin työn tekemisen tapana käytännössä jokaisella tapaamiskerralla. Kun yleensä lastensuojelun yhteistyötahoiksi mielletään esimerkiksi oppilashuolto ja opettajat, perheneuvola, varhaiskasvatus, lasten- tai nuortenpsykiatria, päihde- ja mielenterveyspalvelut, muu terveydenhuolto, erikoissairaanhoido tai vammaispalvelut, kototiimin asiakasperheiden asioissa työskennellään näiden lisäksi myös ja erityisesti mm. Maahanmuuttoviraston alaisten vastaanottokeskusten ja kuntien kotoutumispalveluiden kanssa.

Seuraavassa keskusteluesimerkissä liittyen verkostoyhteistyöhön tulee esiin kototiimin ja kotoutumispalveluiden tiivis yhteistyö. Verkostopalaverissa oli paikalla perheen vanhempien ja kototiimin työntekijöiden lisäksi kotoutumispalveluista työntekijöitä. Haastetta palaveriin toi korona-aika, joka merkitsi sitä, että osa osallistujista tapasi kasvatusten ja osa liittyi palaveriin etäyhteyden päästä. Fokusryhmäkeskustelu jatkui toisenlaiseen esimerkkiin yhteistyön haasteista koronaan liittyen, jota käsittelen sitaatin alapuolella.

H2: Niin kun sen maanantaisen palaverin jälkeen mua harmitti se, että me ei ehitty käyä H4:n kanssa sitä läpi puhelimitse, kun siinä tapahtu niin paljon, ja siinä synty varsinkin sen isän kohdalla huoli, mutta se vähän hälveni siinä tilanteen edetessä. Mut se, että ottaako joku verkostosta koppia [isän osalta], niin se jäi mua painamaan.

H1: Tuliko siinä sit mitään lopputulemaa?

H2: No, kyllä siinä sit puhuttiin, että pariskunta tapaa yhdessä psykologia ja semmosta, mut kyllä se on tässä tiedostettu, että perhe on tässä koronan aikana riskiperhe. [...] Mutta sit näistä tulkkaus- ja vuorovaikutustilanteista meinasin vielä sanoo sen, että tiedätkö H3 miten poliisista edetään nyt koronan aikana, kun ne sano, että ei saada läsnäolotulkkeja ja lasten puhutukset ei etene ollenkaan?

H3: En tiedä, [...] kun oikeesti ei voi meidän lasten puhutukset jäädä odottamaan, että joskus kun tää menee ohi, saadaan läsnäolotulkki.

Yllä olevasta keskusteluoitteeseen loppuosasta ilmenee, että lastensuojelun tietojen mukaan poliisi ei tehnyt korona-aikana niiden lasten puhutuksia, jotka tarvitsivat tulkkausta, koska läsnäolotulkkeja ei pandemiatilanteen vuoksi ollut saatavilla. Lastensuojelusta oltiin poliisiin yhteydessä ja pyydettiin käyttämään joko videotulkkausta tietoturvallisen yhteyden kautta, tai vaihtoehtoisesti kartoittamaan laajemmin mahdollisuuksia saada läsnäolotulkkia.

Lastensuojelussa arvioitiin, että poikkeusolosuhteista huolimatta mahdollisesti lasten turvallisuutta sekä kasvua ja kehitystä vaarantavien tapahtumien selvittelyn tulisi edetä myös maahanmuuttajataustaisten lasten osalta. Esimerkki osoittaa sen, että jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa (vrt. seuraava luku) olevien lasten oikeudet yhdenvertaiseen kohteluun ja sitä kautta suojeluun heikkenevät tällaisissa poikkeusolosuhteissa helposti entisestään. Toisaalta verkostoyhteistyössä ilmenee samansuuntaisia tilanteita paljon muutenkin, joista seuraavassa esimerkki liittyen erityisesti erikielisyyden tai -kulttuurisuuden tuottamiin haasteisiin.

H3: Ja tästä tulee mieleen, kun ollaan just puhuttu sitä, että kun meidän asiakkaat ei tunne suomalaista yhteiskuntaa ja kun joutuu puhumaan monia asioita alusta lähtien. Kun [muualla] on ajatus, että ne [perheet] tietää, tai että muut yhteistyötahot hoitaa, [...] mutta kun me tiedetään meidän tiimissä, että ne asiat ei mene niin, koska me ollaan kohdattu epäkohtia niin paljon. [...] Niinhän mäkin luulin, kun tulin tänne [töihin], että tulkin käyttö on ihan itsestään selvä asia missä tahansa, tai että jos lapsi kertoo päiväkodissa että äiti lyö, että totta kai siitä tehdään lastensuojeluilmoitus. Niin olen todennut, että näin se asia ei välttämättä mene. [...]

H2: Eiks se ollut niin, että kun oli jätetty tekemättä lastensuojeluilmoitus, niin perustelu oli että...

H3: ...joo perustelu oli se, että kun lapsi oli jo ennen syyslomaa puhunut päiväkodissa, että äiti lyö, niin siitä tuli ennen joulua lastensuojeluilmoitus. Ja siitä soitettiin [päiväkotiin], että miksi tulee näin viiveellä. Niin siksi, kun ”me ajateltiin, että se kuuluu kulttuuriin mutta nyt kun me käytiin läpi näitä tilanteita, niin johtaja sanoi, että siitä täytyy tehdä lastensuojeluilmoitus”.

Nämä esimerkit verkostoyhteistyön haasteista lähinnä asiakasperheiden yhdenvertaisen, oikeudenmukaisen tai lapsen edun mukaisen kohtelun näkökulmasta voitaisiin kiteyttää seuraavaan fokusryhmässä käytyyn keskusteluun, joka ilmentää myös kototiimin eettisen työskentelyn periaatteita sekä sitä kautta työn kuormittavuutta, kun lasten ja perheiden oikeuksia täytyy puolustaa suhteessa viranomaistoimintaan. Tässä linkittyvät vahvasti toisiinsa myös verkostoyhteistyön ja vaikuttamistoiminnan näkökulmat, sekä tarve universaalien ihmisoikeuksien sanoittamiseen.

H1: Mutta tässä on hirveen monta asiaa [...] monitasoinen yhteistyö, rajavalvonta eli Migri ja toinen, rikosarviointi eli poliisi, joissa kaikissa sama asia, eli lapsen oikeudet, ja tietenkin myös vanhempien oikeudet, leikkaa. Vanha hokema, että kototyöntekijät kotouttaa yhteistyökumppaneita, tulee väkisin mieleen...kyllähän asiakkaiden kanssa pärjää, mutta verkostojen kanssa voi olla rankkaa...mutta kyllä joka tapauksessa se vaan joka kohtaamisessa uusintuu, että [...] miten kukakin ajattelee, minkäkinlaisten silmälasien läpi, ja miten kategorisoidaan [...].

H4: Kyllähän me viikoittain törmätään niihin tilanteisiin...että jos ne ei mee suojakuoren läpi ne puhtaat lastensuojelun caset tai mitä niissä tapahtuu, niin ne menee suojakuoren läpi, että ei yhteistyökumppanit, ammattilaiset, viranomaiset voi toimia tällä tavalla kuin ne

toimii. Se nimenomaan toisintuu viikosta toiseen ja viikosta toiseen. Ja aina kun ajattelee, että ei mitään enempää voi enää tulla, niin taas seuraavalla viikolla on joku vielä erikoisempi ja eriskummallisempi tilanne edessä.

H2: Niinpä. Toi oli hyvin sanottu. [...] on ollut käsitys itelläkin vielä jossakin vaiheessa, tai on kasvanut siihen, että viranomaiset on oikeudenmukaisia ja viranomaistoimintaan voi luottaa...että on ollu jonkinlaiset vaaleanpunaiset silmälasit, [...] ja nyt kun se kyseenalaistuu viikoittain, niin se kyllä menee tonne [sisimpään] ja aiheuttaa kiukkua.

Kototiimillä on luonnollisesti myös kokemuksia toimivasta verkostoyhteistyöstä, jossa haetaan lapsia ja heidän tilanteitaan parhaalla mahdollisella tavalla tukevia toimintatapoja, tukimuotoja ja ratkaisuja. Alla oleva esimerkki kertoo tilanteesta, jossa turvapaikanhakijana olevan perheen vanhemmat olivat eronneet, ja isä halusi viranomaisten tukea siinä, että hän voi virallisesti tavata lapsiaan. Kyse oli isän kohdalla sekä suomalaisen järjestelmän outoudesta, että peloista ja aiemmista negatiivisista viranomaiskokemuksista lähtömaassa. Lapsioikeudelliset palvelut eivät yleensä ota hoitaakseen turvapaikanhakijaperheiden asioita, koska perheillä ei ole kotikuntaa Suomessa. Tässä tapauksessa lapsioikeudellisten palveluiden työntekijä kuitenkin halusi omalta osaltaan tukea lasten tilannetta ja neuvotteli lastensuojelun pyynnöstä tapaamissopimuksen isän ja lasten välille, jonka molemmat vanhemmat hyväksyivät ja allekirjoittivat. Tätä dokumenttia ei voitu rekisteröidä virallisesti, mutta se oli lasten ja perheen näkökulmasta ensiarvoisen tärkeä paperi, kuten seuraavasta keskusteluotteesta tulee esiin.

H2: [...] Isä halusi tietää ja ymmärtää, että onko lasten äidillä oikeus erota. On käytetty paljon aikaa siihen ja mitä se tarkoittaa, ja erityisesti mitä ne lapsen oikeudet sellaisessa tilanteessa on, ja että lapsella on oikeus tavata molempia vanhempiaan ja pitää yhteyttä.

H4: [...] me käytetään vaikka se 1,5 tuntia tällaisen asian käsittelyyn vanhemman kanssa, vaikka me ollaankin täällä lastensuojelussa töissä. Että meidän pitää olla niin joustavia työskentelyssä. Me ei voida ajatella, että me ollaan täällä lastensuojelussa ja tämä on se meidän kakku tästä. [Jolloin] tällainen keskustelu jäisi kokonaan käymättä, mikä taas tarkoittaa sitä, että vanhemman oikeudet eikä lapsen oikeudet toteudu, eikä me päästä mihinkään dialogiin vanhemman kanssa koska hänellä on vaan se oma kysymys ja ymmärtämättömyys omasta asiastaan. Ja [...] jos hän on ihan eri prosessissa, niin meidän pitää luoda ensin se yhteinen prosessi, joka on menossa samaan suuntaan.

H2: Tässäkään tapauksessa meillä ei ollut muuta vaihtoehtoa. Jos me ei oltaisi sitä käyty läpi ja autettu ja tuettu häntä näissä kysymyksissä, niin lapset ois saattaneet vaarantua jos hän olis ruvennut kokemaan, että häntä ei kuunnella. Että hän saattais saada vääriä käsityksiä, että saako hän nähdä lapsia enää ja mitäs tässä nyt pitää ruveta tekemään. Eli sitä on pakko kattoo laajemmin. [...]Tässä kohtaa ehkä pelastus oli se, että ensinnäkin me käytettiin aikaa ja sitten se, että oli toinen viranomaistaho, joka suostui tekemään meidän kanssa yhteistyötä, että me saatiin tietynlainen paperi siihen aikaan että ne tapaamiset, lapset siis halusivat isää tavata, että ne tapaamiset saatiin käynnistymään. Mutta onneksi meillä oli sellainen yhteistyökumppani, joka lähti yhteistyötä tekemään.

H4: Sekään ei ole itsestäänselvyys.

Kuten jo yllä oleva esimerkki kuvaa, oma tärkeä merkityksensä verkostoyhteistyön näkökulmasta on myös asiakkaiden omilla, yllirajaisilla perhesuhteilla ja taustayhteisöillä. Näitä analysoidaan enemmän seuraavassa luvussa, mutta alla oleva esimerkki koskee nimenomaan verkostoyhteistyön näkökulmaa. Kototiimin verkostoyhteistyössä on siis mukana myös kolmannen sektorin toimijoita tukemassa kokonaisvaltaista, perheiden lähtötilanteet huomioivaa ja vaikuttavaa työskentelyä.

H2: [...] on tehty lastensuojeluilmoitus, niin herää heti tietynlaisia kysymyksiä, että mitä on kysyttävä ainakin kun tapaa [...] Mutta kun asiat vaan ei etene - ne on mulla ollu isiä - niin sitten on todettu, että ne on ollu sen tyyppisiä kysymyksiä, joita kysymälläkään ne isät ei niitä meidän kaa käsittele, niin nyt on Sopusuhteita Helsingistä ja Didarin työtä Tampereelta joita pyritään hyödyntämään, ja isiä on ohjattu niihin, että jos sieltä tulis jotain tukea. [...]

[...]

H2: No siis Didar ja Sopusuhteita on Setlementtityön hankkeita, on omakielisiä työntekijöitä, miehiä, monesta kielitaustasta löytyy. Ja sitten heidän ei yleensä tee [sijaintikuntiansa ulkopuolella] muuta kuin konsultoi työntekijöitä, mut nyt kun on tää poikkeustilanne, niin he myös on suoraan asiakkaisiin yhteydessä, pyrkii käymään läpi asioita vaikka avioliitosta tai lapsen oikeuksista tai naisten tai ihmisoikeuksista, ja he pyrkivät ottamaan asiat ymmärrettävällä tavalla keskusteluun, ettei oteta viranomaissuhdetta, vaan on enemmän tällainen vertaissuhde. [...] Nää on henkilökohtaisia ja luottamuksellisia, mäkään en tiedä niistä keskustelujen sisällöistä, mä vaan tiedän, että niitä on.

Perheiden kontekstiin ja yllirajaisiin perhe- ja yhteisösuhteisiin liittyvien kysymysten kautta fokusryhmäkeskusteluissa pohdittiin myös verkostoyhteistyön laajentamista edelleen. Seuraava ote kuvaa lasten asemaan ja hyvinvointiin väistämättä vaikuttavaa perhetilannetta ja sen taustalla vaikuttavaa systeemiä, jonka kanssa tulisi pyrkiä dialogiin työn vaikuttavuuden lisäämiseksi.

H2: No, esimerkiksi. On korkeasti koulutettu äiti, joka on halunnut eron täällä Suomessa ja sanoo itse, että hänelle riittää tämä virallinen ero, joka myönnetään juridisesti, siis Suomen virallinen ero. Mutta, kun se ei sitten kuitenkaan riitä, koska uskonnollista eroa miehen suku ei ole antanut. Ja hän soitteli ympäri maailmaa uskonnollisille tahoille, että miten toimia ja yritti saada apua. Eli kun Suomessa on se kirkon perheasiainneuvottelukeskus, että onkohan esimerkiksi islamilaisten seurakuntien kanssa yritetty tehdä yhteistyötä tämän puitteissa.

H1: [...] on tiedossa imaami, joka on ottanut kantaa ympärileikkauskysymyksissä hyvin tuloksin. Kun omalla sanalla ei ollut mitään merkitystä, mutta kun imaami sanoi sen saman, niin tuli että okei. Eli tässä kohtaa tulee se, että onko tämä uskonnollinen vai kulttuurinen käytäntö. Ja kun imaami sanoi, että tämä ei ole uskonnollinen käytäntö vaan kulttuurinen, niin se asia yhden perheen kohdalla ratkes. [...] Että siinä mielessä moskeijat avioliittoneuvonnan ja perheneuvonnan keskuksina...että voisi miettiä niitä malleja ja yhteyksiä.

H2: Koska se on musta jatkuvasti tapetilla tämä asia. Ja yhden isän kanssa keskusteltiin - ne on niin perustavaa laatua olevia keskusteluita meillä – että kun puhutaan lapsen suojaamisesta

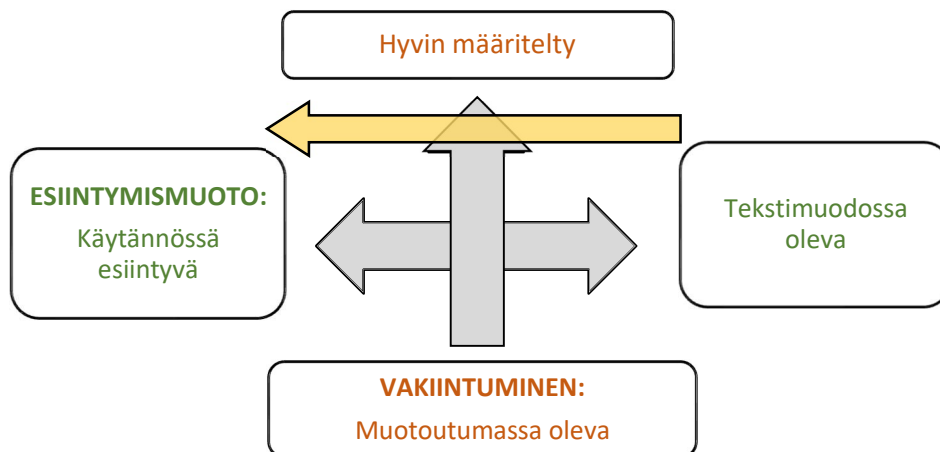
tai lapsen oikeudesta molempiin vanhempiin, niin hän kokee, että Suomen viranomaiset tällä toiminnallaan tuhoavat perheitä ja tuottavat eroja.

H1: Ja että lainsäädäntö tukee, joka on tietyllä tavalla myös totta. Mutta että kysymys tulee taas siitä, että mitkä on yksilön oikeudet. [...] koska perhekäsitys on rakentunut eri tavalla ja samoin suvun rooli, kun ei ole ollut tätä suojaavaa yhteiskuntaa, joka on naisen tukena tai lapsen tukena. [...] Ja tässä kohtaa ajattelen, että perhesovittelusta voisi löytää mallia [...] Mutta mulla on myös semmoinen kokemus, että aika ja myös ne kohtaamiset [auttaa].

Yllä kuvatut esimerkit liittyvät siis sekä seuraavan luvun yllirajaisten perhesuhteiden kysymyksiin, että verkostoyhteistyön laajentamiseen. Laajentamissuunta on kuitenkin sellainen, joka tarvitsee useiden yhteistyökumppaneiden (eri viranomaiset, kolmas sektori sekä uskonnolliset yhteisöt) avointa yhteistyötä ja sitä kautta resurssia ja aikaa paneutua asiaan. Tässä vaiheessa yhteistyö kolmannen sektorin toimijoiden kanssa on kuitenkin jo pyrkimys tähän suuntaan.

Verkostoyhteistyö muodostui fokusryhmäkeskusteluissa käsitteeksi, jota käytettiin heti keskusteluiden alussa. Maaliskuun 2020 teemoittelussa (Taulukko 1) verkostoyhteistyö oli siis jo näkyvässä, osana vaikuttamistoimintaa. Keskustelua käytiin verkostoyhteistyön tekemisen tavoista, mutta asiakasperheiden erityistä asemaa ja yhteistyökumppaneiden monimuotoisuutta lukuun ottamatta verkostoyhteistyö näyttäytyi samanlaisena kuin muussakin lastensuojelutyössä. Siten käsitteellistämisen prosessissa käsite ikään kuin siirrettiin sellaisenaan lastensuojelun erityiskontekstiin, jossa tehdään työtä hiljattain maahan muuttaneiden perheiden ja lasten kanssa. Haavisto et al. (2016, 127) kuvaavat tällaista tilannetta vakiintuneen ja jo tekstimuodossa olevan käsitteen siirtämiseksi, kuten alla olevasta kuvioista ilmenee.

Kuvio 5. Verkostoyhteistyön käsitteellistymisprosessi fokusryhmässä

7 IHMISOIKEUSPERUSTAISUUS JA LAPSEN SUHDEYMPÄRISTÖ

Ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan mallinnuksen (Kuvio 2) keskimmäinen kehä *Ihmisoikeusperustaisuus ja lapsen suhdeympäristö* kuvaa kototiimin työn kontekstia, niitä hiljattain maahan muuttaneiden lasten suhdeympäristöjen erityispiirteitä, jotka vaikuttavat monin eri tavoin työn tekemisen tapoihin sekä ylipäättään tarpeeseen tehdä ihmisoikeusperustaista lastensuojelua. Toisin sanoen keskimmäisellä kehällä olevat käsitteet *ylirajaiset perhesuhteet, perheiden liminaalitila sekä kysyvä työote* ymmärrettiin fokusryhmäkeskusteluissa asioiksi, jotka työntekijöiden tulee omaksua, jotta yhteistyö lasten ja perheiden kanssa toimii parhaalla mahdollisella tavalla ja jotta se on vaikuttavaa. Myös tämän tulosluvun rakenne seuraa aiemmin kuvaamaani periaatetta tulosten esittelystä (ks. s. 39). Sen mukaisesti käsittelen kustakin käsitteestä ensin aiempaa teoreettista keskustelua, ja vasta tämän jälkeen käyn läpi käsitteeseen liittyvää fokusryhmäkeskustelua sekä käsitteenmuodostusprosessin. Tällä menetelmällä pyrin antamaan yhtenäisen ja riittävän tilan fokusryhmäkeskusteluille.

7.1 Ylirajaiset perhesuhteet työn kontekstina

”Tässä tuli vanhemmuuteen liittyen kaksi isoa asiaa: uskonnon rooli ja sitten tää yhteisön rooli ja nää nivoutuu usein yhteen. Ja tähän tulee kolmantena kysymyksenä kunnia-kysymykset. Että säilyttää kunniallisuutensa vanhempana.”

7.1.1 Ylirajaiset perhesuhteet sosiaalityön tutkimuksessa

Aiempi ylirajaisuuden tai transnationaalisuuden tutkimus perhesuhteisiin liittyen paikantuu lähinnä maahanmuuttoa tai monikulttuurisuutta käsitteleviin tutkimuksiin. Lastensuojelun kontekstissa maahanmuuttajataustaisiin perheisiin keskittyvää tutkimusta on kaiken kaikkiaan tehty varsin vähän, lukuun ottamatta joitakin Merja Aniksen tutkimuksia, kuten hänen väitöskirjansa *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat: lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat* (2008). Aniksen väitöskirjassakaan ei kuitenkaan määritellä erityisesti ylirajaisuuden vaikutuksia lastensuojelun työskentelyyn. Lähden siis tarkastelemaan ylirajaisien perhesuhteiden käsitettä muun sosiaalityön tutkimuksen kautta.

Ylirajaisissa perhesuhteissa on Suvi Keskinen (2014) mukaan kyse tilanteista, joissa perheillä on useaan maahan (lähtömaa, uusi asuinmaa, muut maat) ulottuvia sosiaalisia,

kulttuurisia, taloudellisia ja myös poliittisia suhteita. Toisin sanoen perheen elämässä on läsnäolevan perheen lisäksi merkittävässä roolissa sekä lähtömaassa tai muissa maissa sijaitsevat perheenjäsenet ja sukulaiset, että usein myös laajemmin etniset yhteisöt. (Keskinen 2014, 21.) Myös Marja Peltola (2014, 147) kuvaa ylirajaisen / transnationaalien perheen käsitettä siten, että perheenjäsenyys perustuu jaettuun historiaan ja sukulaisuuteen, ei yksistään sen hetkiseen kotitalouteen. Ann Phoenixin (2019, 169) mukaan oleellista ylirajaisuuden käsitteessä on myös perheenjäsenten yhteenkuuluvuuden tunne. Tällöin läheisiin ihmisiin pidetään yhteyttä säännöllisesti, jopa päivittäin, ja arkea saatetaan pyrkiä rytmittämään samanlaiseksi tai ylläpitämään samanlaisia rutiineja fyysisestä etäisyydestä huolimatta. Siten kaukana asuvien perheenjäsenten ja sukulaisten tai taustayhteisöjen näkemykset saattavat vaikuttaa perheiden tilanteisiin, toimintatapoihin tai tehtyihin ratkaisuihin merkittävästi etäisyydestä huolimatta.

Ann Phoenix (2019, 170-171) on tutkinut transnationaalien perheiden lasten hyvinvointia, ja hänen mukaansa yllä kuvattuja kompleksisia tilanteita, kuten ylirajaiset perhesuhteet ovat, tulisi tarkastella intersektionaalisesti, eli useista sosiaalisista kategorisoinneista käsin yhtä aikaa. Tämä on tärkeää, sillä kategoriat (esim. yhteiskuntaluokka, ikä, etnisyys, sukupuoli) eivät ole toisistaan riippumattomia tai erillisiä, joilla olisi vain yksi muuttumaton merkitys. Sen sijaan niitä määritellään ja uusinnetaan jatkuvasti vallan dynamiikoista käsin. Phoenix antaa esimerkin, jonka mukaan transnationaali perhe on määriteltävissä vain suhteessa ei-transnationaaliin perheeseen, mutta oleellista on huomata, että kategorioiden sisällä selittäviä tekijöitä ovat yhtä aikaa myös esimerkiksi perheen luokka-asema, sukupolvi tai kansallisuus, ei yksin ylirajaisuus.

Myös Suvu Keskinen (2014) on tarkastellut 20 maahanmuuttajataustaisen naisen kertomuksia perheestään ja väkivallan kokemuksistaan intersektionaalisesta näkökulmasta, jolloin tutkimuksessa huomioitiin mm. sukupuoli, etnisyys, yhteiskuntaluokka ja ikä yhteenkietoutuvina, kokemuksia yhdessä selittävinä tekijöinä. Tämä näkökulma on Keskinen (emt. 20) mukaan vaihtoehto kulttuuristaville tulkintatavoille, joissa kulttuurin ajatellaan olevan jotakin staattista tai yhteneväistä sen sijaan, että se ymmärrettäisiin alati muuttuvaksi, rinnakkaisista ja keskenään kilpailevista käsityksistä muodostuvaksi prosessiksi. Kulttuuristavista tulkintatavoista esimerkkinä Keskinen mainitsee käsitteen *kunniaväkivalta* käytön.

Kaikissa kulttuureissa on Keskinen mukaan (emt. 20-21) kyse erilaisista valtasuhteista, sekä niihin liittyen tulkinnoista, määrittelyistä ja tavoista ilmaista asioita. Näihin vaikuttavat erilaiset yhteiskunta- ja institutionaaliset rakenteet, samoin kuin ajallinen ja tietty paikallinen konteksti. Nämä kaikki taas kietoutuvat yhteen yksilöiden sosiaalisen aseman, kokemusten syntymisen, sekä kollektiivisen identiteetin ja oman toimijuuden rakentumisen kanssa. Ihmisellä on esimerkiksi useita kollektiivisia identiteettejä, joihin hän samaistuu tai joiden kanssa hän käy neuvotteluja omista lähtökodistaan käsin. On siis olemassa hyvin erilaisia ajatusmalleja ja käytäntöjä erillisten yhtenäiskulttuurien sijaan, vaikkakin transnationaalit perhesuhteet tarjoavat yhdenlaisen identifioitumisen kehyksen (Peltola 2014, 148).

Perheiden elämään ja sitä kautta ajatusmaailmoihin vaikuttavat myös uuden asuinmaan yhteiskuntarakenteet sekä kulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset prosessit, jotka vuorostaan muuttuvat globalisaation ja monien ylijärjestelmien ilmiiöiden myötä. (Keskinen 2014, 22.) Toisin sanoen maahanmuuttajataustaisten perheiden kotoutumisen prosessin ei voida ajatella olevan lineaarinen tai yksisuuntainen, vaan kyse on aina monikerroksisesta ja erilaisista suhdeverkostoista rakentuvasta, vastavuoroisesta vuorovaikutuksen prosessista, jossa myös vastaanottamisen tavalla on suuri vaikutus (Mikkonen 2019, 104).

Yllä kuvatuista teoreettisista paikannuksista käsin hiljattain maahan muuttaneiden perheiden ja heidän lastensa kohdalla on tärkeää huomioida, että he ovat ikään kuin risteyskohdassa, jossa on vaikuttamassa yhtä aikaa monia eri tekijöitä ja prosesseja, jotka ovat monin tavoin myös ylijärjestelmisiä. Seuraavassa alaluvussa tarkastelen näitä kysymyksiä nimenomaan perheiden näkökulmasta, kun taas liminaalitalan käsite (luku 7.2) liittyy siihen, että uuden asuinmaan maahanmuuttopolitiikka, lainsäädäntö sekä eri tahojen viranomaistyö vaikuttaa myös perheiden elämään, jolloin kyse on rakenteellisesta näkökulmasta. Kumpikin näkökulma tuo erityisiä ulottuvuuksia lastensuojelun työskentelyyn.

7.1.2 Ylijärjestelmisyys kototiimin kontekstia kuvaavaksi käsitteeksi

Fokusryhmäkeskusteluissa pohdittiin kototiimin työn kontekstia ja sen erityiskysymyksiä sekä niiden vaikutuksia lastensuojelun työskentelyyn monista eri näkökulmista. Mikä on mahdollisesti maahanmuuttajuuden tuomaa erityisyyttä lastensuojelun kontekstissa? Onko sillä merkitystä työskentelylle, miten pitkään tai millä statuksella perhe ja/tai lapsi on tai on ollut Suomessa? Mitä erityisiä asioita tulee osata ottaa työskentelyssä huomioon, ja mikä on joka tapauksessa tyypillistä lastensuojelun työskentelyä? Mitä voimme oppia muusta

monikulttuurisesta maahanmuuttajatyöstä tai tutkimuksesta? Työn tekemisen sisältöjä ja tapoja eritellessä fokusryhmässä päädyttiin melko nopeasti siihen, että perheiden ylirajaiset (tai transnationaalit, jota termiä myös käytettiin keskusteluissa) elämäntilanteet ja suhteet on osattava ottaa huomioon. Keskusteluissa nousi esiin, että ne ovat läsnä lastensuojelun työskentelyssä sekä implisiittisesti että eksplisiittisesti, vaikuttaen ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan sekä ulko- että sisäkehälle.

Seuraavassa keskusteluotteessa käydään läpi ylirajaisuuden vaikutuksia lastensuojelun työskentelyyn useammasta eri näkökulmasta. Esimerkki alkaa puheenvuorolla siitä, että eräässä tilanteessa perheen lasten edun yhteinen määrittely tarvitsi pohjaksi YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen, sillä se auttoi universaalina yhteisen ymmärryksen luomisessa. Keskustelussa haettiin siis perusteluita ja niitä pienimpiä yhteisiä nimittäjiä, jotka yhteistyön eri osapuolet voivat hyväksyä totutuista käytännöistä tai ajattelutapojen eroista huolimatta. Vanhempia painoi työskentelyn alkuvaiheessa sekä uudessa kotimaassa olevan etnisen yhteisönsä, että lähtömaassa olevien sukulaistensa näkemykset ja niistä aiheutuvat häpeän tunteet. Nämä olivat työskentelyn alkuvaiheessa läsnä vain implisiittisesti, mutta luottamuksen vähitellen rakentuessa perhe pystyi niitä myös sanoittamaan ja ne voitiin paremmin työskentelyssä huomioida. Tämä vaati kuitenkin toistuvasti ihmisarvoon perustuvan ihmisoikeusajattelun sanoittamista sekä rohkeasti kysymyksiä esittävää ja kunnioittavaa työtettä (vrt. luku 7.3 kysyvistä työotteesta).

H2: Esimerkiksi yhden perheen kohdalla [...] ei vedottu suomalaiseen perustuslakiin tai lastensuojelulakiin vaan Lapsen oikeuksien sopimukseen. Että kun nimittäin asiakasperhe itse ryhtyi puhumaan kulttuurieroista, että me ei ymmärretä heidän kulttuurin käytäntöjä, johon kohtaan ei ollut oikeastaan enää muuta kuin ottaa LOS esille ja miettiä. Yhden toisen perheen kanssa oli just puhe YK:n ihmisoikeussopimuksista sillä lailla, että mikä on miehen ja naisen tai äidin ja isän rooli ja onko vaimo, tai että onko mies tavallaan häneen huoltaja - tyyllisessä suhteessa vai...

H1: Tämä on tavallaan, oon paljon miettinyt sitä, että minkälaisia mahdollisuuksia turvapaikanhakijoilla tai pakolaisilla omasta taustastaan tai taustayhteiskunnistaan käsin on argumentoida meidän kanssa [...] että silloin sitä helposti - se viimeinen argumentti joka jää on, kun ei oikein muuta ole, että joo mutta kun meidän kulttuurissa. [...] jossa tullaan tähän - ne kauheat sanat universalismi ja partikularismi. Se tulee näissä kulttuureissa hirveen selvästi esille ja tässä ihmisoikeusajattelussa, että nää on universaaleja nämä ihmisoikeudet, mutta sitten kun puhutaan kulttuureista ja kaiken sallivasta, eli kulttuurirelativismista, niin tässä ajattelussa [...] se pienin yhteinen nimittäjä, eli että kaikki kulttuurit on ok niin kauan kun ne ei riko ihmisoikeuksia. Eli toi on se väline millä argumentoidaan, kun ajatellaan, että mitä sosiaalityöhön jää jäljelle, eli se etiikka, kun ajatellaan, että tää vahingoittaa kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia.

H2: Eli se on se, kun ajatellaan että me ollaan ihmisiä kaikki ja nämä on ne perusjutut mitkä meitä kaikkia yhdistää taustasta tai mistään kulttuurista riippumatta. Ei muuta jää jäljelle.

H1: Ja tää on, kun ollaan niin helposti länsimaissa niin varovaisia käyttämään ihmisoikeusnäkökulmaa, kun sanotaan että [...] tää on vaan uuskolonialismia kun länsimaisia arvoja viedään, mutta se ei ole totta...kun ihmisoikeuksia on laadittu, niin siinä on ollut muitakin kuin länsimaita. [...] eli kulttuuriset käytännöt ovat ok, niitä voidaan ymmärtää ja tarkastella ja katkoa niin pitkälle kun ne eivät loukkaa ihmisoikeuksia kuten esimerkiksi LOS, tai sukupuolittunut väkivalta, eli periaatteessa perusjuttuja. Että sitten kaikki muut tavat, että halutaanko me suomalaistaa, niin se menee ihmisoikeussopimusten ulkopuolelle, eli me työntekijöinä rikotaan ihmisoikeussopimuksia jos me todetaan, että tämä on elämäntapa ja näin on mentävä.

Samana keskustelun edetessä siirryttiin siis asiakasperheiden vanhempien kipuiluihin siitä, miten toimia vanhempana erotilanteessa ja suhteessa omiin lapsiin. Kototiimissä on huomattu, että on olemassa tiettyjä yhteneväisyyksiä, miten hiljattain maahan muuttaneiden perheiden vanhemmat toimivat erotilanteissa, mutta nämä yhteneväisyydet eivät riipu lähtömaasta tai ainoastaan uskonnosta. Sen sijaan kyse on esimerkiksi perheiden vanhempien henkilökohtaisesta taustasta, kuten koulutuksesta, tai heidän taustayhteisöjensä tiiviydestä ja yhteisöllisen ajattelun vaikutuksesta perheessä. Riippumatta sukujen ja taustayhteisöjen vaikutuksen määrästä, oleellisessa asemassa lastensuojelun työskentelyssä on fokusryhmän keskusteluiden perusteella kuitenkin asian tiedostaminen, sekä kysyvä ja ihmisoikeuksiin perustuva työote.

H2: Mutta että mitä tässä työssä ollaan kohdattu ja vastaanottokeskusten työntekijät puhuu siitä, että nyt on erobuumi, eli [...] kun vastaanottokeskuksissa on edelleen 2015-2016 tulleita perheitä odottelemassa päätöksiä niin se, että on ollut kaiketi näkyvissä naisen vahvistumista, tai näin sitä on meille puhuttu. Tai sitä, että minulla on oikeus ja mahdollisuus olla itsenäinen aikuinen ihminen ja tehdä tällainen päätös, että minä haluan erota koska minut on aikoinaan vaikka järjestetty tähän liittoon. Ja joo, sitten ollaan hetken päästä, tai sitten pohditaan sekä isän kanssa että äidin kanssa, että mitäs vaikutuksia tällä on lapsiin tällä tilanteella. Ja kun molemmilla vanhemmilla huoltajina on yhtäläiset oikeudet siinä kohtaa, mutta erityisesti, että lapsella on oikeus molempiin vanhempiin. Että nämä tätä kautta heijastuu tähän meidän työskentelyyn, varsinkin viime aikoina.

[...]

H3: Ja sitten tuo, että lapsella on oikeus molempiin vanhempiin, mutta sitten mulla on ehkä ollut enemmän pohdinnassa niin päin, että huoltajalla on oikeus tavata lapsia, vaikka lapset itse vastustaisi tai reagoisi voimakkaasti toisen vanhemman tapaamisiin. Että ne ei oo lapsen edun mukaisia, tai tavallaan just toi, että suojellaanko me lapsia vai vanhempia, niin se ehkä on tullut näkyväksi näissä tilanteissa missä toinen vanhempi vaatii lapsen tapaamisia vaikka lapset on että ei.

H2: Joo ja se ehkä osittain liittyy siihen, että mikä on se ajatus, eli esimerkiksi ensikodin julkaisussa oli haastateltu yhtä ulkomaalaistaustaista äitiä joka totes, että lähtökohta on se, että jos ero tulee, niin lapset menee isän suvulle ja piste. Ja tämä ehkä osittain liittyy tähän, että kenellä lapset on ja kenelle lapset kuuluu, ikään kuin ne ois jonkun omaisuutta.

H1: Ja ne heijastaa niitä lähtömaan yhteiskunnallisia käytäntöjä joista ne tulee, totta kai se tulee ensimmäisenä selkärangasta se malli.

H3: Joo, ja nämä on kyllä sellaisia asioita, tai meidän pitäis tietää ehkä enemmän niistä, kun sitten saattaa olla sellaisia tilanteita, että vanhempi ei puhu niistä, tai ei kerro niistä, tai että meillä ei ole tietoa, että miten hän ymmärtää asiat jos tulee ero. Vaikka nuori äiti, että se on ihan ok, että lapsi on hänellä koska hän on vanhemmista se, joka lapsesta pystyy huolehtimaan. Hän voi suomalaisessa yhteiskunnassa asua lapsen kanssa kahdestaan, että se on ihan ok. Mutta se ei auta, vaikka sitä kuinka paljon puhuu, jos hänellä on joku toinen ajatus siitä, tai jos hänellä on joku yhteisö, joka puhuu siitä eri tavalla. Ja se, että jos meillä ois enemmän tietoa siitä, että mitä siellä taustalla on mahdollisesti hänen ajatuksissaan, niin me pystyttäis ehkä niistä jotenkin keskustelemaan. Tuntuu että monesti jauhetaan sitä samaa ja se ei vie eteenpäin.

Fokusryhmäkeskusteluissa pohdittiin myös erilaisten kunniakäsitteiden mahdollisia vaikutuksia perhetapahtumien ja lastensuojelun työntekijöiden kanssa tehtävän yhteistyön taustalla. Niiden olemassaolo nähtiin joissakin tilanteissa mahdollisena, ja keskusteluissa nostettiin esiin myös tilanteita, joissa perheenjäsenet olivat itse ottaneet kunnian esiin, josta seuraava keskusteluote toimii esimerkkinä.

H2: Mä ajattelen esimerkiksi tätä nuorta, jota käytiin tapaamassa nuorisokodissa, joka oli kiireellisesti sijoitettu sinne, niin hän toi esiin omista puheistaan, että hän menettää tällä omalla toiminnallaan, ja hänen siskonsa, kunnian yhteisön silmissä ja...

H3: Ja kun hän ei ollut tehnyt yhtään mitään väärää, hän oli toiminut ihan oikein, mutta sillä ei ollut mitään merkitystä, kun me yritettiin hänelle kertoa, että sä olet toiminut ihan oikein, kun olet kertonut näistä asioista. Ja että tämmöisessä tilanteessa meidän pitää toimia tietyllä tavalla, niin sillä ei ollut mitään merkitystä. Ja se ketä siinä oli lähiperhettä paikalla, miten hekin toi sitä, että tämä nuori on ymmärtänyt tehneensä väärin ja hän on toiminnallaan aiheuttanut tämän, ja että hän on tästä pahoillaan. Ja on luvannut, ettei näin enää toimi. Ja meidän ajatus oli siitä tilanteesta aivan vastakkainen.

Ylirajaisuuden nähtiin olevan läsnä myös uudessa kotimaassa muodostuneiden etnisten yhteisöjen kautta. Tämä ylirajaisuuden ulottuvuus – esimerkiksi uudessa kotimaassa tapahtuvien asioiden siirtyminen yhteisöjen jäsenten kautta lähtömaassa asuvien sukulaisten ja yhteisöjen tietoon – vaikuttaa myös lastensuojelun työskentelyyn ja tulee siten ottaa huomioon.

H1: [...] he ei voikaan menettää yhteisön silmissä kasvojaan ja meneekin yhteisön taakse, ja puhuvat yhteisön suulla ja sitten kun puhutaan kahdestaan, he puhuukin aivan eri retoriikkaa. [...] sitten oppi ymmärtämään, että heidän onkin pakko toimia näin, että muuten he menettää arvon yhteisön silmissä.

H2: Meillä on esimerkiksi yksi perhe, jonka kanssa ei olla vähään aikaan käytetty läsnäolotulkkia vaan puhelintulkkia tämän takia. Pääsee paremmin keskustelemaan asioista, ei oo niin tiukasti sidoksissa siihen rooliin. Varsinkin kun täällä on niin pienet piirit.

H1: Joo, tää on varmaan yks sellainen, joka on hirveen hyvä lastensuojelun työväline, että voi miettiä, että milloin säilyy se toimijuus asiakkaalla [...] että näitä vaan joutuu miettiä kauheen tarkkaan, milloin esimerkiksi on puhelintulkkaukset parempi kuin läsnäolo.

Lähtömaahan jätetty sosiaalinen asema ja sitä tukevat perhesuhteet, sekä tämän aseman pitämisen haasteet uudessa kotimaassa ja toisaalta eri puolilta, myös ylirajaisesti, tulevat onnistumisen odotukset saattavat vaikuttaa myös vanhempien kokemuksiin ”kunnollisuudesta” vanhempana tai perheenä. On tärkeää lastensuojelun työntekijänä tiedostaa, että lähtökohtaisesti tällaiset haasteet elämässä voivat kuormittaa vanhempia ja aiheuttaa jaksamisen ja vuorovaikutuksen ongelmia perheessä. Nämä kysymykset linkittyvät vahvasti myös juurisyihin (vrt. luku 8.2 juurisyistä).

H2: [...] mikä se on se kunnollinen perhe ja mitkä ne on ne sukupuoliroolit siellä kunnollisessa perheessä. Se, että kun esimerkiksi miehellä on ollut joku rooli lähtömaassa, esimerkiksi joku asema, ja sitten kun hän tulee tänne Suomeen ja huomaa itse, että se ei ole se asema enää sama kuin mitä se on ollut siellä lähtömaassa, ja se kunnollisuus pitäisi rakentaa uudella tavalla. Esimerkiksi sen maanantaisen perheen kohdalla tää on se ydinkysymys, kun se isä on kokenut olevansa aika vaikutusvaltainen ja koko perhe on kokenut olevansa siellä lähtömaassa luokkayhteiskunnan yläpäässä, ja nyt he kokee, varsinkin isä sen, että miten hän on hyödyksi täällä yhteiskunnassa, mitä järkevää hän voi...täällä hän ei voi tehdä mitään hyödyllistä ja täällä hän kokee olevansa se maan matonen, joka ei voi itse vaikuttaa perheensä elämään ja tulevaisuuteen, ja se rassaa häntä ihan hirveesti. Ja mä ajattelen, että se sellainen kotoutumisen prosessi ja niitä ydinjuttuja, näkyy täällä lastensuojelussa. En mä väitä, että lähisuhdeväkivalta tai perheväkivalta johtuu siitä yksin, mutta isän kuormittuminen vaikuttaa siihen, miten hän jaksaa siellä kotona olla, ja miten hän tuo turhautumistaan ilmi niissä lähisuhteissa.

[...]

H1: Aivan, esimerkiksi Zeinab Karimin artikkeli tarkoittaa just tätä, ja myös Tiilikaisen Marjan. [...] Marja on tarkastellut pitkässä juoksussa somalialaisia perheitä ja just niitä isiä, jotka vaan kerta kaikkiaan eivät ole löytäneet paikkaansa täällä, eivät ole työllistyneet ja eivät ole pystyneet löytämään sitä kunnollisuutta siinä perheessä, ja se tulee usein tään taloudellisen aseman kautta. Niin Marja on löytänyt sen, että nää isät löytää sen paikkansa tässä Suomen ja Somalian välimaastossa, eli rupee esimerkiksi käymään kauppaa ja rupee löytämään ammatteja, jotka ovat tällaisia niin sanottuja ylirajaisia. [...] ne vanhemmat sanoivat, että ongelmat mitä heillä on, on niin sanottuja tavallisia ongelmia, eli lapset hyppii silmille ja on työttömyyttä ja on yksinäisyyttä, siis näitä, ja ne nostaa esille sit myös lähisuhdeväkivaltaa ja lastensuojelun tarvetta, pahoinvointia ylipäättänsä. Jos siis lähtökohtaisesti vois säilyttää sen kunnollisuutensa, niin elämä ei ehkä olis ihan niin raskasta. Ihmiset itsekin hätkähtää niitä reaktioitaan.

Yläpuolella oleva keskusteluote kertoo myös siitä, että hiljattain maahan muuttaneiden perheiden vanhemmilla on yleensä vahva halu pärjätä uudessa yhteiskunnassa ja kantaa perheestään esimerkiksi taloudellinen vastuu. Vanhempien roolit saattavat olla tässä erilaisia, mutta fokusryhmäkeskusteluiden perusteella kuitenkin molemmilla on yleensä vahva käsitys vanhemmuudestaan ja vastuustaan vanhempana. Toisinaan nämä käsitykset ovat vahvasti sidoksissa ylirajaisiin perhe- ja yhteisösuhteisiin siten, että kunnollisuus tai kunniallisuus vanhempana yhteisön tai suvun silmissä saattaa jopa estää tai ainakin vaikeuttaa avun vastaanottamista.

H1: Aivan, aivan. Tää on vielä usein sukupuolittunu, mut me sit vielä ylisukupuolitetaan, et naiset on aina sen hoivan ja muuta...Mut naisilla vaan väistämättä, jos on pienet lapset ja ne on siinä iholla, niin se hoivavastuu jatkuu ja tavallaan se kunnollisuuden kokemus jatkuu. Se on se tehtävä ja mä uskosin, että se on jotenkin universaalia, et suomalaiset äiditkin, niin kauan kuin ne lapset on siinä pieniä, niin voi kokea, että mä teen, sitä mä tekisin muutenkin mitä kuulus tehdä.

H3: Joo, erityisesti turvapaikanhakijaäidit, kun psyykinen vointi on romahtanu, ja on monenlaista ja sitten se kokemus, että kun mä en pysty edes mun lapsesta huolehtimaan, niin se ehkä tulee juuri tätä kautta.

H2: Et ei oo mitään arvoa enää.

H3: Se voi olla niinkin pienestä kiinni, että jos lapsi on päiväkodissa, hoidossa neljä tuntia päivästä, ja se auttaa äitiä jaksamaan, niin se tulee jo siitä, että kun mä en pysty edes omasta lapsesta huolehtimaan.

H1: Aivan. Mä uskosin, että tää on just siihen kunnollisuuteen sidottu, ja sit siihen identiteettiin, et sitten mä en ole edes hyvä ihminen.

[...]

H1: Ja sit se kietoutuu vielä siihen yhteisöön.

H2: Aivan, just meinasin sanoo, että sit on vielä se yhteisö tai semmonen, että jos [lapsi] on sijoitettuna kodin ulkopuolelle, niin sit siinä tulee vielä se yhteisön, tai se kokemus siitä, että on se yhteisön paine näistä asioista. Tää ei tuu niin kantasuomalaisissa, kun se on sen perheen asia, versus sit nää meidän asiakkaat.

H3: Niin, tai kantasuomalaisilla se voi olla ne isovanhemmat tai tämmöstä, mut meidän perheissä se ei liity siihen sukulaisuuteen, vaan se on se yhteisö.

H2: Niin, Suomessa on sukulaissijoituksia, jotka usein on niitä isovanhempia, ja [he] on se apu ja tuki, sitä tuomitsemistakin voi olla, mutta se on kuitenkin enemmän sen perheen [sisäinen asia]. Ja kuitenkin se tuki menee niin, että perheeltä kysytään. [...] Ne on vanhemmat, jotka arvioi, että haluavatko olla tekemisissä isovanhempien vai eivätkö, tai muiden kanssa.

Yläpuolella olevan keskusteluotteen lopussa pohditaan ns. kantasuomalaisten perheiden ja hiljattain maahan muuttaneiden perheiden välistä eroa heille tarkoituksenmukaisen lastensuojelun tuen määrittelyssä. Keskustelu kuvastaa kototiimin kokemusta siitä, että vaikka perhe itse – lapset ja vanhemmat – kokisivat hyötyvänsä tietynlaisesta tuesta, esimerkiksi lapsen avohuollollisesta sijoituksesta, sitä ei välttämättä kuitenkaan koeta mahdolliseksi yllärajaisten perhe- ja yhteisösuhteitten takia. Perheen vanhempi tai vanhemmat voivat esimerkiksi kokea, että eivät voi tällaista ratkaisua itsenäisesti tehdä, tai että lasten joutuminen biologisen suvun ulkopuolelle ei yksinkertaisesti ole suvun näkökulmasta mahdollista. Mutta kuten aiemmin on jo tullut esiin, tällainen yksiselitteinen kategorisointi ei tuota oikeaa kuvaa kototiimin työn kontekstista, sillä tilanteet ovat ennen kaikkea yksilöllisiä. Fokusryhmän mielestä on kuitenkin tärkeää tiedostaa erilaisten – usein

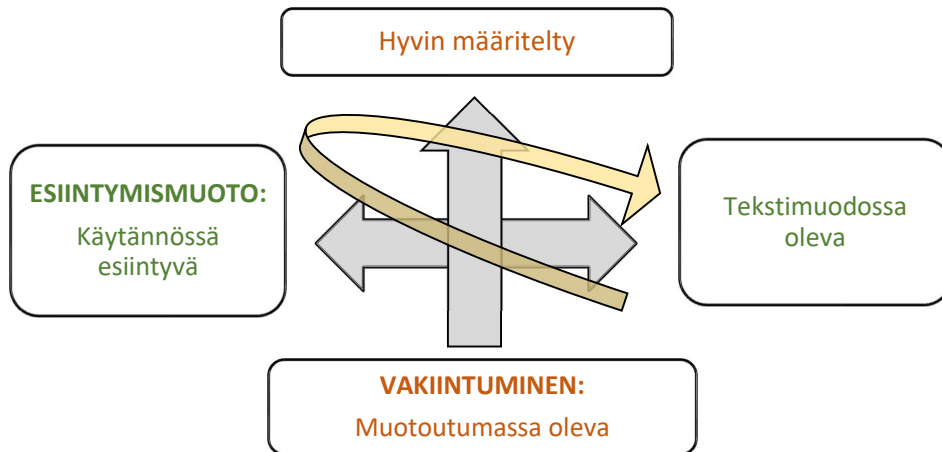
myös sanoittamattomien – taustavaikutteiden mahdollisuus, jotta osaa kysyä oikeanlaisia kysymyksiä (vrt. luku 7.3 kysyvistä työotteesta).

Kuten ylijärjestyksen käsitteen tarkastelun yhteydessä totesin, monikulttuurisessa lastensuojelutyössä ylijärjestyksen perhesuhteiden vaikutusta työskentelyyn ei ole aikaisemmin pohdittu. Kuitenkin fokusryhmäkeskusteluiden melko aikaisessa vaiheessa oli selvää, että konteksti, jossa tiimi tekee työtä, on perheiden tilanteiden näkökulmasta ylijärjestyksellinen - tai ensimmäisen käsitelmäärityksen mukaan globaali. Maaliskuun 2020 teemoittelussa (Taulukko 1) puhuttiin vielä rajat ylittävistä ympäristöistä kontekstuaalisuus -teeman alla. Kontekstuaalisuus – joka siis on ihmisoikeusperustaisuuden yksi elementti – jakaantui kuitenkin myöhemmin useampaan käsitteeseen, joista yksi on ylijärjestyksellinen / globaali.

Globaalin käsitettä pohdittiin fokusryhmässä vielä viime hetkellä, eli voiko makrotason käsitettä tuoda ilmiönä mikrotasolle, perhekohtaiseen työskentelyyn. Vaikka fokusryhmäkeskusteluissa usein nousikin esiin globaalien kehityskulkujen vaikutukset kotitiimin asiakasperheiden elämään, päädyttiin lopulta globaali -käsitteen sijasta ylijärjestyksen käsitteeseen, joka käsitteenä kuitenkin kuvaa osuvammin perhetason suhdeympäristöjen (perhe, suku, yhteisö) yhtä aikaa paikallisia ja globaaleja ulottuvuuksia.

Vaikka käsite muuttui vielä viime hetkellä, sen sisältö työn kontekstina oli keskusteluissa prosessin alkuvaiheista alkaen, osin myös selkeytyen prosessin kuluessa. Toisin sanoen ”ylijärjestykselliset perhesuhteet” käsitteellistyi kotitiimin työn kontekstia kuvaavaksi käsitteeksi ”nimi edellä” (vrt. Haavisto et al. 2016, 120-123). Käsitteenä se myös fokusryhmätapaamisten edetessä monipuolistui työn sisällön erittelyn näkökulmasta nimenomaan lastensuojelun työskentelyä kuvaavaksi käsitteeksi, jonka kautta voidaan paremmin huomioida vanhemmuuden, vuorovaikutuksen ja työskentelymenetelmien erityiskysymyksiä. Alla oleva, Haaviston ja kumppaneiden (2016) teoretisointia mukaileva kuvio pyrkii siis esittämään sen, miten tietty, olemassa oleva käsite samalla sekä muokkautui itse, että yhtä aikaa määritteli ja selkeytti kotitiimin käytäntöä.

Kuvio 6. Ylirajaiset perhesuhteet -käsitteen käsitteellistymisprosessi fokusryhmässä

7.2 Perheet ja lapset liminaalitulassa

”Ja mä ajattelen sitä myös asiakkaiden näkökulmasta, että kun lastensuojelua ei tässä kohtaa voi erottaa omaksi saarekkeeksi, vaan on se konteksti missä perhe ja lapsi on [...] ja me ollaan puhuttu auki ja pohdittu mikä vaikuttaa mihinkin [...] niin vaikuttavuus lisääntyy sitäkin kautta, kun me tiedetään, että mitä oikeuksia heillä on, mihin palveluihin he ovat oikeutettuja ja mitä ne sisällöt ovat, esimerkiksi terveydenhuollossa tai koulussa.”

7.2.1 Liminaalitulasta sosiaalityön tutkimuksessa

Liminaalitulän käsitettä on käytetty sosiaalityöhön tai maahanmuuttoon liittyvässä tutkimuksessa jonkin verran. Esimerkiksi Ulla Salovaaran (2019) väitöskirjassa *Rikoksista tuomitut naiset – Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet* on hyödynnetty aineiston analyysissä alun perin *Arnold Van Gennepin* kehittämää siirtymäriittiteoriaa, jonka osa liminaalitila (tai marginaalitila, välitila, siirtymätila) on. Myöhemmin liminaalitulän käsitettä on jatkokehittänyt mm. *Victor Turner*, jonka mukaan liminaalitulassa oleva ei kuulu vielä uuteen yhteisöön, mutta ei ole osa enää vanhaakaan. Liminaalitulassa henkilön tulisikin omaksua uudet toimintamallit ja itselleen uusi asema, jotta hän ei olisi uudessa ympäristössä ulkopuolinen. (Turner 2007, Salovaaran 2019, 58-59 mukaan.)

Liminaalitila voi Salovaaran mukaan (emt. 59) olla ajallisesti hetkellinen (avioerotilanne), keskipitkä (murrosikä) tai pitkäkestoinen (vankeusrangaistus). Turvapaikanhakijoina elävien perheiden voidaan ajatella olevan joko keskipitkässä tai pitkäkestoisessa

liminaalitulassa, sillä oleskelulupaprosessit voivat kestää Maahanmuuttovirastossa ja/tai eri oikeusasteissa useita vuosia. Toisaalta voidaan todeta, että myös kotoutumispalveluissa, tai laajemmin määräaikaisella oleskeluluvalla maassa olevat perheet, ovat myös pitkäkestoisessa liminaalitulassa. Tätä käsitellään tarkemmin esimerkkien kautta seuraavassa alaluvussa.

Salovaara (2019, 60-61) tuo esiin, että liminaalisuutta voi tarkastella ajallisen ulottuvuuden lisäksi myös tilallisena, kuten esimerkiksi vankila tai pakolaisleiri. Liminaalin tilallisuus voi ilmetä myös olotilana, mutta kaikkia näitä yhdistää jonkinlainen väliaikaisuus ja odotus siirtymisestä. Liminaalisuuteen kuuluukin jatkuvan epävarmuuden tunne. Mikäli monia liminaalisuuksia kerääntyy yhdelle yksilölle, se voi olla erityisen kuormittavaa, jopa pelottavaa. Tällaisesta tilanteesta antaa esimerkin Mervi Kaukko (2015, 60) todetessaan, että turvapaikanhakijanuorten kohdalla useat eri liminaaliuden tilat kerrostuvat: lähtömaan ja uuden asuinmaan yhteiskuntien välillä, lapsuuden ja nuoruuden välillä sekä odotustilassa olemisen oleskeluoikeuden osalta.

Mervi Kaukko (2015) on tarkastellut sosiaalityön väitöskirjassaan *Participation in and beyond Liminalities - Action Research with Unaccompanied Asylum-seeking Girls* mm. sitä, miten yksin alaikäisenä maahan tulleiden turvapaikanhakijatyttöjen elämäntilanteen liminaalisuus vaikuttaa heidän osallisuuteensa turvapaikanhakuprosessissa. Liminaalisuuden lisäksi myös Kaukko hyödynsi tutkimuksessaan intersektionaalisuuden käsitettä (vrt. luku 7.1.1 ylirajaisuuden käsitteestä). Kaukko toteaa, että intersektionaalisen näkökulman kautta monikulttuurista työtä tekevien työntekijöiden kompetenssi vahvistuu, kun kategorisointien sijasta pyritään olemaan kontekstittietoisia ja huomioimaan asiakkaiden arjen todellisuuksien monitulkintaisuus ja siten kuuntelemaan heidän omia kokemuksiaan. (Kaukko 2019, 58-59.)

Kaukko (2014, 59) toteaa, että liminaalisuutta tuottaa sekä rakenteet että ihmisten mieli. Tässä luvussa keskityn nimenomaan rakenteiden synnyttämään liminaalisuuteen, sillä perheiden näkökulmaa käsitelin aiemmin ylirajaisista perhesuhteista ja niiden vaikutuksista käsin. Tässä luvussa en myöskään käsittele kototiimin asiakasperheiden kokemuksia liminaalisuudesta sinänsä – tosin on hyvä muistaa, että myöskään liminaalisuuden kokemus ei ole kollektiivinen, vaan yksilöllinen (Salovaara 2019, 59) – vaan keskityn liminaalisuuteen nimenomaan kototiimin asiakastyön kontekstina, joka vaikuttaa sekä

ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan ulkokehälle (työskentely laajemmassa toimintaympäristössä), että sen ytimeen, lapsi- ja perhekohtaiseen työskentelyyn.

7.2.2 Liminaalitila kototiimin kontekstia kuvaavaksi käsitteeksi

Kuten alaluvun 7.1.2 alussa kuvasin, fokusryhmäkeskusteluissa pohdittiin kototiimin työn kontekstia, sen erityiskysymyksiä sekä niiden vaikutuksia lastensuojelun työskentelyyn runsaasti. Kontekstin hahmottaminen ja käsitteellistäminen koettiin tärkeäksi, sillä käytännön kautta oli kerääntynyt runsaasti kokemusta siitä, miten kontekstin erityisyys vaikuttaa työn tekemisen tapaan ja sisältöihin, mutta välillä tuon erityisyyden sanoittaminen koettiin vaikeaksi. Prosessin kuluessa fokusryhmässä pystyttiin hahmottamaan, että ylijärjestyksen perhesuhteiden lisäksi työn ja sen kontekstin erityisyyttä kuvaa myös asiakasperheiden asema Suomessa, joka ylijärjestyksen perhesuhteiden tavalla vaikuttaa merkittävästi ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan olemassaoloon ja sen tarpeellisuuteen.

Kuten seuraavasta fokusryhmässä käydystä keskustelusta ilmenee, ihmisoikeusperustaisen työskentelyn yksi peruste on kototiimin asiakasperheiden ja heidän lastensa haavoittuva asema⁶ uudessa asuinmaassaan.

H2: [Ihmisoikeusperustaisuudessa] työskentely keskittyy just haavoittuvimmassa asemassa oleviin ryhmiin tai ihmisiin, [...] meidän työskennellään tässä meidän Suomen kontekstissa niiden kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien ihmisten kanssa.

H1: [...] hirveän oleellista on nähdä mikä on se haavoittuva asema. Eli henkilöllä on tilanne, eli se tilanne ja ne rakenteet tekevät sen haavoittuvaksi, eikä se henkilö ole haavoittuva. Eli ihmiset eivät ole lähtökohtaisesti haavoittuvia mutta heidän tilanteensa ovat niin vaikeita, että tekevät ihmisistä haavoittuvia. Mutta sitten taas voi olla haavoittuva esimerkiksi, jos on vammoja tai esimerkiksi lapset sinällään. Henkilöt, jotka ovat riippuvaisia enemmän kuin toiset voivat olla haavoittuvia [...].

H2: Ja mä ajattelen vielä, että ne perheet keiden kanssa me työskennellään, niin he ovat lähtökohtaisesti haavoittuvassa asemassa, ja kun ajatellaan heidän lapsia, niin miten erityisen haavoittuvassa asemassa he ovat. Koska heidän vanhempansa eivät välttämättä sen ympäristön outouden vuoksi pysty suojelemaan niin kuin he haluaisivat. [...] Ja just, että kun oikeusperustaisuudessa puhutaan näistä sosiaalisista, sivistyksellisistä ja taloudellisista oikeuksista totta kai, mutta meillä on sitten vielä nämä lapsen oikeudet, se LOS.

---

⁶THL määrittelee eriarvoisuutta koskevalla käsitesivustollaan (<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveys/eriarvoisuus/keskeisia-kasitteita>) **haavoittuvassa asemassa olevaksi ryhmäksi** väestöryhmän, jolla oman vaikutusvaltansa ulkopuolella olevien tekijöiden takia ei ole samoja mahdollisuuksia kuin muilla väestöryhmillä (esim. työttömät tai maahanmuuttajat).

Kuten aiemmin jo viittasin, turvapaikanhakijaperheiden lisäksi myös jo oleskeluluvan saaneet perheet voivat olla eräänlaisessa liminaalitulassa silloin, kun heillä ei ole vielä pysyvää oleskelulupaa. Lastensuojelutyöskentelyn yhteydessä tämä liminaalius tuli esiin seuraavassa keskusteluotteessa kuvatulla tavalla.

H2: Mutta se mikä mua on ihan hirveesti mietityttänyt tästä näkökulmasta on se, että kun jos esimerkiksi on perhe, jossa mahdollisesti toinen vanhempi tai molemmat vanhemmat... Jos heitä epäillä kuritusväkivallasta lastaan tai lapsiaan kohtaan. Ja he ovat aiemmin saaneet neljän vuoden oleskeluluvan ja hakevat pysyvää oleskelulupaa silloin, kun esitutkinta [poliisissa] on käynnissä, niin Migri päätyy sellaiseen ratkaisuun, että rikosepäilyn perusteella ei pysyvää oleskelulupaa myönnetä.

[...]

H2: [...] eikö näiden [lapsen oikeudet] pitäisi läpileikata lainsäädännön ja kaiken viranomaistoiminnan ja erityisesti kun mä ajattelen Migriä, joka tekee tätä työtä... [niiden pitäisi] miettiä lasten näkökulmasta. Jos tällainen tapaus tulee, niin eihän...

H3: ...kukaan uskalla hakea apua. Ei lapset uskalla kertoa.

[...]

H2: Joo, kyllä tällaisesta valitetaan ja minä teen tarvittaessa tällaisiin lausuntoja.

H2: [...] Että tämä on edellisen hallituksen, että kun kun ne rajas sitä, että jos on rikosepäily ja rikos tietyistä niin sitten ei saa sitä...

H3: ...Mutta ei voi ajatella näin [...] jos kyseessä on kuritusväkivalta, ja siis perheen sisäinen väkivalta, tai epäily, joka kohdistuu lapseen, niin mikä järki tässä on, että sitä pysyvää lupaa ei silloin myönnetä.

H2: [...] kun yhteiskuntaan ei luoda uhkaa tai yleiselle turvallisuudelle [...]

H1: [...] kaiken tän yläpuolelle pitäis mennä lastensuojelulaki, ja lasten oikeudet, jotka ohjaa lastensuojelulakia, siis LOS joka ohjaa siellä ylimpänä. Elikkä tässä on moninkertainen kömmähdys, jos ajattelee lapsen kannalta, ei saa turvaa ja tulee epävarmuus [...].

H2: Tällaisessa tilanteessa on tosi hankala keskustella asiakkaan kanssa [...] Täytyy vaan todeta, että mä olen yhteydessä Migriin ja teen lausunnon. Täytyy myös varmistaa, että perheellä on tällaisessa tilanteessa julkinen oikeusavustaja [...] Ja olen kyllä asiakkaiden kanssa ihan samaa mieltä siitä, että tämä ei lapsen etua palvele mitenkään ja aiheuttaa perheelle ylimääräistä stressiä. Ja jos me puhutaan systeemeistä, niin tässä on Migri yks systeemi. [...]

[...]

H1: Tää on sillä tavalla iso asia, ettei vaan yksittäisen perheen kohdalla, vaan juuri niin kuin sanoit, tietohan leviää nopeasti ja kukaan ei uskalla kysyä enää apua.

Kuten keskusteluote tuo esiin, myös jo oleskeluluvan saaneilla perheillä pysyvien oleskelulupien hakeminen ja prosesseihin liittyvät laintulkinnat saattavat jatkaa liminaalisuutta useita vuosia. Sen sijaan, että esimerkkitalanteessa aikuiset olisivat saaneet

pysyvät oleskeluluvat, epävarmuus jatkuu ja lasten tilanne ei helpotu. Yllä käyty keskustelu kuvastaakin erityisesti oleskeluluvalla maassa olevien lasten haavoittuvaa asemaa, jossa heidän oikeutensa suojeluun vaarantuu. Se kertoo myös viranomaistyöskentelyssä ja laintulkinnassa olevista haasteista toimia ensisijaisesti lapsen edun mukaisesti, tai yhdenvertaisesti. Kuten luvussa 6.1.2 koskien kototiimin tekemää vaikuttamistyötä viitattiin, yläpuolella kuvattu tilanne on viety yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistoon arvioitavaksi. Vastaavia, rakenteista johtuvia perheiden tilanteita pohdittaessa, fokusryhmässä asia vedettiin yhteen seuraavasti.

H2: [...] että jos heillä [oleskeluluvan saaneilla] on sellainen oleskelulupa, että Migri voi puuttua siihen, siis päätöksillään vaikuttaa, niin he ovat välitilassa, [...] heitä kyseenalaistetaan jollain tavalla, oikeutusta olla täällä ja katsotaan suurennuslasilla. [...] että kyllä voi sanoa, että heidän oikeutensa on jollakin tavalla kaventuneet kuin että jos [heillä] olisi pysyvä oleskelupa tai kansalaisuus.

Fokusryhmäkeskusteluissa tunnistettiin kuitenkin nimenomaan turvapaikanhakijalasten ja -perheiden monin tavoin erityinen tilanne, jota seuraava keskusteluote pyrkii kuvaamaan.

H5: Niin, kun se on edelleen ihan ok, ettei viranomaisena tartte kaikkee tietää ja osata, ja itekki on vasta oppimassa näitä asioita. Mut ei se sitä tarkota, että ravistele se asia pois omista käsistä, tai että lopetetaan tää. Tai tää on joku kulttuurinen juttu tai sensitiivinen näkökulma. Että ketään ei poiskäännytetä sen takia.

H4: Se on myös sitä epävarmuutta ja että ei luota tavallaan itseensä, että miten tässä ois hyvä toimia. Että uskaltais heittäytyä siihen, ja sitten on vielä epävarmuus, kun on turvapaikanhakija, niin se on vielä eri asia kun ois pakolainen.

H2: [...] Eikä osattu ajatella, että lapsi vielä pelkää sitä videointia, kun se epäluottamus järjestelmää kohtaan on niin suuri. Kun on turvapaikanhakija vastaanottokeskuksessa, niin epäluottamus viranomaisia kohtaan [ajan kuluessa] vaan kasvaa. Me ollaan kuultu, kun lapsi sano, miten se olikaan...me kuultiin, että lapsi sano, että siellä on kamera siellä vokissa, ja siellä ei saa käyttäytyä huonosti. Niin ei se oo ihmekään, jos siellä poliisissa on se kamera.

H1: Se on kelle tahansa, mut tässä se kyllä korostuu.

Vastaanottokeskuksissa toteutuu sekä ajallinen että tilallinen liminaalisuus, joka pitkittyessään sekä kuormittaa perheitä, kasvattaa epävarmuutta, mutta saattaa aiheuttaa myös kasvavaa epäluottamusta järjestelmää kohtaan. Toisin sanoen lastensuojelun näkökulmasta pitkittynyt liminaaltila saattaa aiheuttaa perheissä vakavia jaksamisen tai vuorovaikutuksen ongelmia, mutta seuraava keskusteluote kuvaa sitä, miten pitkittyneissä poikkeusolosuhteissa elävillä perheillä kestokyky on koetuksella, mikäli elämään tulee vielä muita kuormittavia asioita.

H3: Niin ja mä aattelen, et se pelko koronaa kohtaan on joissakin perheissä kasvanut, ja sitten kun ei saada omalla äidinkielellä riittävästi tietoa, ja vaikka sais tietoa, niin jää sellainen tunne, että saanko mä tarpeeksi tästä tietoa. [...]

H1: Aivan, se estää pahimmassa tapauksessa palveluiden vastaanottamisen ja myös pahimmassa tapauksessa käy niin, että joku voi käyttää koronaa jopa tekosyynä.

[...]

H2: Joo, ja vokit on kyllä aika lujilla, ja nyt on tullut muutamista perheistä juuri sitä, että alkaa sen postimerkin kokoisen asunnon seinät kaatumaan päälle.

H1: Kyllä, ja kyllä mä oon miettinyt kanssa noissa vokeissa, että entäs jos se lähtee siellä leviämään. Et miten sitten, kun ollaan pienissä tiloissa ja kun on yhteiset keittiöt, ja ylipäätään laitoksissa. Mut on tää mielenkiintoista, että kun tää on kriisi ja poikkeustilanne vähän meille kaikille, kun onhän tää nyt kummallista, että mitä tässä maailmassa tapahtuu, mut just pakolaistaustaisten ihmisten kanssa tästä tiedosta, et miten joku asia saattaa olla ahdistava, ekstra-ahdistava, kun ei ookaan varma, että saako oikeeta tietoo. Ja joka on ihan aiheellinen huoli. [...] et pienetki asiat, vaikka tyyliin että tulee puolustusvoimien lippujuhla ja koneet lentää yli, niin pitää muistaa kertoo etukäteen, et sota ei oo syttynyt. Se et ihmiset säikähtää ja pelkää ja se nostaa ahdistuksia.

Fokusryhmätapaamisten loppupuolella pohdittiin erityisesti myös kuntien roolia turvapaikanhakijaperheiden elämässä. Nämä keskustelut liittyivät nimenomaan pitkittyneiden turvapaikkaprosessien vaikutuksiin perheissä, eli siihen, miten liminaalisuus myös tuottaa lastensuojelun tarvetta. Samaan aikaan kuitenkin järjestelmän eri toimijoilla – kuten kunnilla - saattaa olla hyvin erilaisia näkemyksiä sekä käytännön toteuttamistapoja siinä, miten palveluita tarjotaan perheille.

Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) mukaan Suomessa suojellaan kaikkia lapsia, myös turvapaikanhakijalapsia (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2016). STM kuvaa tässä kunnille suunnatussa infokirjeessään, että kuntien velvollisuus antaa lastensuojelun palveluita turvapaikanhakijalapsille perustuu Suomen ratifioimaan YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen. Tätä on kuitenkin Kuntaliitto kyseenalaistanut erilaisissa julkisissa kannanotoissaan. Kuntaliitto on esimerkiksi todennut, että kunnan järjestämisvastuu rajautuisi vain lapsen kiireelliseen turvaamiseen, eikä sisältäisi vastuuta perheen tukemisesta tai ohjauksesta vanhemmuudessa (Kuntaliitto, 2016). Tämä näkökanta on toistettu Kuntaliiton asiantuntijoiden blogissa myös vuonna 2018 (”Linjoilla” -blogi, 2018).

H2: Kuntaliitoltahan on se ohje edelleen voimassa, että vokkiperheisiin ei tarte vanhemmuuden tueksi kuntien antaa palvelua, vaikka siitä on THL antanut eri ohjeet. Mut Kuntaliitto on pitänyt kannastaan kiinni. Niin tästä kun me joskus keskusteltiin, kun jostakin kunnassa ei tehty mitään kuin viimesijainen ja kiireellinen sijoitus, niin se perustuu tähän. Vaikka THL on antanut siitä vielä jälkikäteenkin ohjeistusta, niin se perustuu tähän...

H1: Okei, se on tullut varmaan 2015 jälkeen...

H2: Joo, olikohan se 2018 kun Kuntaliitolta on tullut se ohje, mikä on kuntiin jaettu. Toki sitten, jos halutaan vokkeihin myydä lastensuojelun palveluja, mut lähtökohtaisesti vain kiireellinen sijoitus tai huostaanotto, muuta ei tarvii tehdä.

[...]

H3: Niin ja siinä ei kyllä lapsen etu toteudu ainakaan.

H1: Niin, siinä vois lastensuojelutyöntekijä ja asiantuntija aika suoraselkäsesti toimia toisin ja sanoa, että mä toimin lastensuojelulain mukaisesti.

Kuntaliiton mukainen lähestymistapa on myös näkynyt käytännössä turvapaikanhakijaperheiden kohtuuttomina tilanteina siinä vaiheessa, kun perhe on siirtynyt muualta Suomesta asumaan kuntaan, jossa kototiimi toimii. Perheiden lapsille ei ole esimerkiksi tehty lainmukaisia palvelutarpeen arvioita tai tarjottu lastensuojelun avohuollon palveluita ollenkaan. Tähän liittyen kototiimi on käynyt keskustelua myös lähimmän vastaanottokeskuksen työntekijöiden kanssa, kuten seuraavasta keskusteluotteesta tulee esiin.

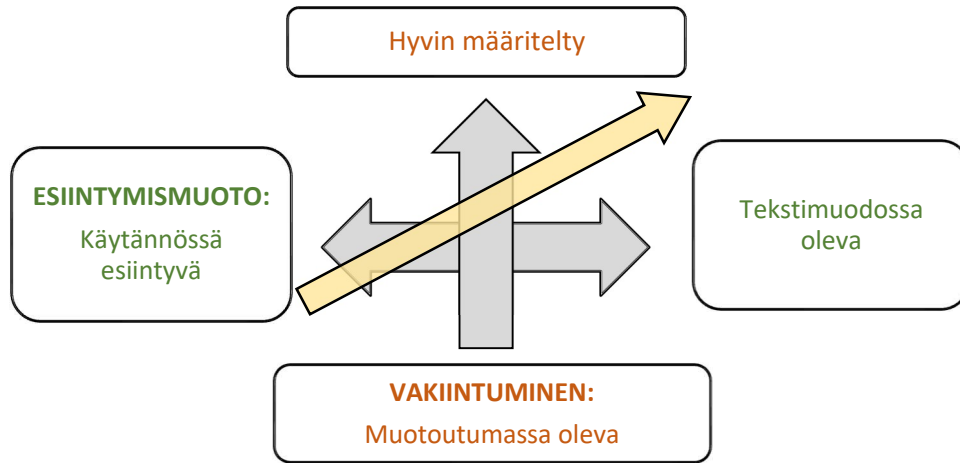
H3: Tässä tuli mieleen, meillä oli vastaanottokeskuksen kanssa yhteistyöpalaveri ja siellä vastaanottokeskuksen työntekijät toi esiin, että heillä kun on yksityismajoituksessa [turvapaikanhakijaperheitä] muissa kunnissa, että miten heidän on vaikea saada lastensuojelun tukitoimia. Että lastensuojelun on vaikea tarttua turvapaikanhakijaperheiden kanssa työskentelyyn, ja että siellä on vastaanottokeskuksen työntekijät kertoneet, että mitä lastensuojelu on meillä tarjonnut lapsille [...] Ja yksi työntekijä kertoi, miten hän on käynyt keskustelua sosiaalityöntekijöiden kanssa ja kysynyt että miten sinä tekisit jos nämä olisivat suomalaisia lapsia. Ja mä ajattelen, että siinä on ollut myös meillä iso rooli tässä vuosien varrella, että [...] millä tavalla me tehdään, millä tavalla meidän mielestä pitää tehdä lastensuojelua ja mikä meidän mielestä on eettisesti oikein. Mitä laki määrittää siis myös.

Toisin sanoen liminaalitulaksi käsitteellistynyt konteksti vaikuttaa monin eri tavoin kototiimin lastensuojelun työskentelyyn. Sen lisäksi, että liminaalisuus tuottaa itsessään lastensuojelun tarvetta, raamittaa työskentelyä ja vaikuttaa työskentelymenetelmiin, se myös tuottaa ihmisoikeusnäkökulmasta vaikuttamistoiminnan tarpeita suhteessa rakenteisiin. Tämä perheiden eläminen välitilassa suomalaisessa yhteiskunnassa ja sen vaikutukset yhteistyöhön oli esillä fokusryhmäkeskusteluissa jatkuvasti.

Liminaalitulaksi käsite hahmottui osaksi kototiimin työtä kontekstuaalisuus -teeman (vrt. Taulukko 1) kautta siten, että kontekstuaalisuus jakautui ensin yllirajaisiin perhesuhteisiin ja rakenteiden tuottamiin raameihin, jotka vähitellen rakentuivat yhdeksi kokonaisuudeksi, jääden kuitenkin ilman kokoavaa käsitettä viimeiseen fokusryhmän tapaamiskertaan saakka. Liminaalisuus löytyi siis lopulta muuta sosiaalityötä koskevasta tutkimuksesta, ja sai ryhmän yksimielisen hyväksynnän heti esittelyn jälkeen. Liminaalisuuden todettiin kuvaavan

kototiimin asiakasperheiden prosessissa hahmottunutta tilannetta lähes sellaisenaan, kuten seuraavasta kuvioista ilmenee.

Kuvio 7. Liminaalitalan käsitteellistymisprosessi fokusryhmässä

7.3 Kysyvä työote

” [...] me puretaan stereotyyppioita ja oman ajattelun niputtavia rakenteita, ja katotaan yksilöä kohtaamisen ja vuorovaikutuksen, ajan ja prosessien kautta. Luottamus ei synny tuosta noin vaan.”

7.3.1 Kysyvästä työotteesta käsitteenä

Kysyvä työote -käsitettä ei ole aiemmin käytetty sosiaalityössä sellaisenaan, ainakaan laajassa mittakaavassa. Kysyvä työote kuitenkin linkittyy systeemisen lastensuojelun toimintamalliin, jossa korostetaan vuorovaikutusta, työntekijöiden ei-tietämistä ja sirkulaaristen kysymysten esittämistä. Sirkulaarisilla kysymyksillä kartoitetaan sitä, miten perhesuhteet, vuorovaikutus ja erilaiset ajatusmallit tai uskomukset kytkeytyvät toisiinsa, sekä pohditaan, löytyykö niiden avulla tärkeitä näkökulmia tai selittäviä tekijöitä perheen ja lasten tilanteeseen. (Petrelius & Eriksson 2018, 163; Aaltio & Isokuortti, 2019, 23.)

Toisaalta maahanmuuttajataustaisiin perheisiin liittyvissä kysymyksissä Kati Turtiaisen ja Johanna Hiitolan (2015) Työ ja elinkeinoministeriölle tekemä selvitys *Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille – Ammattilaisten ja perheiden kokemuksia* korostaa luovan työotteen mahdollisuuksia ongelmakeskeisen lähestymistavan sijaan. Turtiainen ja Hiitola (2015, 66-69) kuvaavat luovaa työotetta neuvolassa,

varhaiskasvatuksessa ja koulussa sellaiseksi, jossa perheitä ei automaattisesti kategorisoida erilaisiksi maahanmuuttajuuden takia, vaan heidät pyritään kohtaamaan yksilöllisten tilanteiden kautta.

Kuten THL:n julkaisun *Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa* eräässä artikkelissa (Soini & Kovanen 2018, 162) todetaan, kohtaamisen, dialogin ja vuorovaikutuksen termejä käytetään usein synonyymeinä niissä olevista eroista huolimatta. Sekä kohtaaminen että dialogi tapahtuvat luonnollisesti vuorovaikutuksessa, mutta dialogisuudessa pyritään yhteisen ymmärryksen muodostamiseen, siis astetta pidemmälle kuin kohtaamisessa, joka tarkoittaa kokemusta kuulluksi tulemisesta. Kun dialogin lähtökohtana on tasa-arvoisuus ja keskustelun vapaus, kohtaaminen voi tapahtua silloin, kun vuorovaikutustilanteessa ollaan läsnä avoimesti kuunnellen ja toista kunnioittaen. Voi siis tulkita, että avoin ja kunnioittava kohtaaminen luo luottamusta, joka on dialogisuuden perusta. Myös Soini & Kovanen (2018, 163) tuovat esiin, että työntekijän tulee uskaltaa tunnustaa, että ei tiedä, joka taas avaa mahdollisuuden yhteiselle pohdinnalle.

Toisin sanoen, vaikka lastensuojelussa on kyse usein vaikeistakin, perheen yksityisyydensuojan ylittävistä kysymyksistä, yhteinen pohdinta ja jaettu ymmärrys muutostavoitteista voi luottamuksen rakentumisen myötä olla mahdollista. Kototiimin työskentelyssä haastetta lisää kontekstin erityisyys (perhesuhteiden yllirajaisuus sekä perheiden eläminen liminaalitulassa), joten nimenomaan kysyvän työotteen tärkeys korostuu. On erityisen tärkeää olla tietämättä etukäteen, sillä asiakasperheiden kokemusmaailma on väistämättä työntekijöille outo. Ilman kysyvää, ihmettelevää työotetta ei voi myöskään syntyä yhteistä ymmärrystä. Niputtavien ajatusmallien välttäminen, mutta toisaalta omista ennakkoluuloistaan tai -käsityksistään jatkuvasti tietoiseksi tuleminen sekä niihin kriittisesti suhtautuminen ovat kysyvän työotteen taustalla. Siten kysyvä työote on oleellinen osa ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa.

7.3.2 Kumppanuus käsitteellistyy kototiimin kysyväksi työotteeksi

Fokusryhmäkeskusteluissa pohdittiin useasti asiakkaiden kohtaamisen kysymyksiä, sekä sitä, että tulee pyrkiä yksilöllisyyteen ja välttää kategorisointeja tai ennako-oletuksia. Kantavaksi ajatukseksi muodostui ajatus siitä, että maahanmuuttajuus sinällään ei ole oleellinen kysymys työskentelyssä, vaan se, että opitaan tuntemaan perheiden taustoja ja löydetään toimivia yhteistyön tapoja, kuten seuraavasta keskusteluotteesta käy ilmi.

H2: Se on...varmaan niin kuin viimeksi puhuttiin näistä ”se kuuluu kulttuuriin” -jutuista kun ei olla tehty esim. lastensuojeluilmoitusta [päiväkodista], kun se kuuluu kulttuuriin.

H3: Tää on sellainen asia, mitä huomaa ite pohtivani paljon. On varmaan itelläkin ennakkoluuloja ja tällaisia mitä ajattelee, että tämä kuuluu kulttuuriin. [...] Mutta kun mietin meidän asiakkaita, niin mä en pohdi sitä, että mistä nämä on tänne tullut tai mistä hän on lähtöisin. Vaan kohdataan ihminen ihmisenä ja meidän asiakkaat on asiakkaita meille, lapset on lapsia ja vanhemmat on vanhempia. Asioista keskustellaan ja mitkä ne on ne huolenaiheet niin niistä puhutaan. Tavallaan työskentelyä ei ohjaa perheen tausta, mutta on tärkeää tietää taustaa. Ja miten löytää sellaisen työskentelytavan, että kohdataan ihmiset ihmisenä, ei kulttuuri edellä, mutta että se on kuitenkin jollakin tavalla takaraivossa se tausta. Että on eroja.

H2: On eroja, mutta ne ei saa perustua ennako-oletuksiin, koska sitten mennään usein metsään.

H3: Niin, ja mä ajattelen, että tässä tiimissä on lähtökohtaisesti se, että kohdataan ihmiset ihmisinä mutta [...] tai se maahanmuuttajuus, se on jäänyt taka-alalle tietyllä tavalla. Tuntuu kun joidenkin [muiden viranomaisten] kanssa keskustellaan, että maahanmuuttajuus on se, että mitäs tässä nyt tehdään. Tai se, että vokkilaiset kertoi, että joissain toisissa kunnissa ei tiedetä, miten turvapaikanhakijoiden kanssa työskennellään, tai mitä tässä voidaan tehdä. Että esitetään kysymys, että jos he olisi suomalaisia lapsia, niin miten sä toimitit.

H2: [...] jokainen perhe, tulee se mistä tahansa, tulee niillä omilla kokemuksilla tai taustoilla, ei me voida niputtaa, että kun ne tulee tästä maasta niin näiden kanssa toimitaan näin. [...] Heidän kanssa tunnustellaan, että miten juuri teidän kanssa yhteistyötä tehdään.

H1: Jos ajatellaan käsitystä identiteetistä, joka kai on yhteisesti ymmärretty, että jokainen rakentaa sen henkilökohtaisesti. Esimerkiksi miten suuri merkitys sillä on, että mikä on ihonväri tai se onko muslimi. Se on vain siellä taustalla, ja jollekin se on dogmeja, joita pitää noudattaa. Eli se mitä se tarkoittaa, se rakentuu jokaiselle yksilöllisesti.

Fokusryhmässä kuitenkin todettiin myös, että on tärkeää tiedostaa erilaisten yhteistyöhön taustalla vaikuttavien asioiden mahdollisuus. Esimerkiksi joidenkin asiakasperheiden kohdalla saattaa olla niin, että heillä on aikaisempia negatiivisia, jopa pelottavia kokemuksia viranomaisista, jotka voivat vaikeuttaa yhteistyön tekemistä ja luottamuksen syntymistä. On siis tärkeää osata kysyä, ja myös kunnioittaa asiakkaiden kokemusmaailmaa.

H2: Ehkä tätä meidän työtä haastaa se, että kaiken kaikkiaan se mihin me ollaan kasvettu, ja se on ehkä vähän vääräkin luulo välillä, että järjestelmä on luottamusta herättävää ja viranomaistyöskentely on tietynlaista ja minulla on asiakkaana tietyt oikeudet. Mutta että jos ei ole sellaista ajattelua ollenkaan, että siihen järjestelmään voi luottaa. Että jos se on päin vastoin tuhonnut oman elämän, niin saattaa olla [...] yhteistyössä lähdetään aikalailla sieltä nollasta, ehkä.

Kysyvään työotteeseen kuuluu fokusryhmäkeskusteluiden perusteella myös toistuvat viranomaistoimintaa ja järjestelmää kuvaavat keskustelut, erilaisten termien selittäminen ja toimintatapojen avaaminen, kuten seuraavasta keskusteluoitteesta ilmenee. Kysyvässä työotteessa pyritään siis yhteisen ymmärryksen syntymiseen monella eri tasolla, ja tämä

vaatii vastavuoroisuutta ja riittävästi aikaa. Se on kuitenkin tärkeää, jotta toimijuus omissa asioissaan säilyisi asiakasperheellä ympäristön ja rakenteiden outoudesta huolimatta. Toimijuuden säilyminen ja toisaalta valtaistuminen suhteessa järjestelmään ovat ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan avainkysymyksiä.

H2: Ja sitten jos on semmoisia tilanteita, että täytyy arvioida sitä, että onko lapsen turvallista olla kotona vai vaarantuuko kasvu ja kehitys vakavasti sillä tavalla, että tarvitaan sijoitusta. Jos sijoituksesta äidin kanssa keskustellaan avohuollon tukitoimena ja pyritään kuvaamaan, että mitä se tarkoittaa. Että yhteys [lapseen] säilyy ja että se on määrätty aika ja suunnitelmallinen. [...] Mutta siitä on kuitenkin hirveän vaikea oikeasti kuitenkaan puhua ainakaan sellaisen äidin kanssa, joka ei ole vielä perheineen kovin kauaa ollut Suomessa.

[...]

H3: Joo, se kun meidän asiakkaat ei, kun lapsi viedään pois, niin se on se heidän ajatus. Sillä ei ole mitään merkitystä, että onko se avohuollon tukitoimi, kiireellinen sijoitus vai huostaanotto. [...]

H2: Niin, ja mä mietin, että liittyykö sekin tähän, että yhden perheen kohdalla asuminen on se juttu, ei huoltajuus. Mitä se tarkoittaa, miten se eroaa siitä missä lapsi asuu. Että ehkä se on osittain tässä se, että kun lapsi on pois, niin on pois. Mutta ei tokikaan voi yleistää, ei se kaikissa perheissä ole niin. Muutaman vanhemman kanssa on tehty ihan yhteistyössä avohuollollinen sijoitus. [...]

H1: Mulla tulee tässä mieleen termit, että joku avohuolto ja huostaanotto ja who cares, että se on se konkreettinen tilanne vaan, että miltä tää näyttää.

H2: Ja tulkilla on varmaan aika iso rooli siinä, kun tavoitteena on se, että on yhteinen ymmärrys, että säilyy se, että ollaan asian päällä, että miten hän kuvaa, kun me yritetään sitä selittää. Että miten hän ehkä vielä pyrkii kontekstiin viemään, siihen kieleen ja kulttuuriin.

H3: Mehän siis käytetään näitä termejä, mutta me selitetään ne hyvin yksinkertaisesti. [...] kun meidän asiakkailta puuttuu palvelujärjestelmän tuntemus, niin vaikka me yritetään kuinka niitä selittää, niin se on kuitenkin hyvin pienesti selitetty. Ja tuleeko siitä ymmärrys, että mitä se oikeasti tarkoittaa. Kokemuksen kautta ehkä sitten joskus vasta oikeesti.

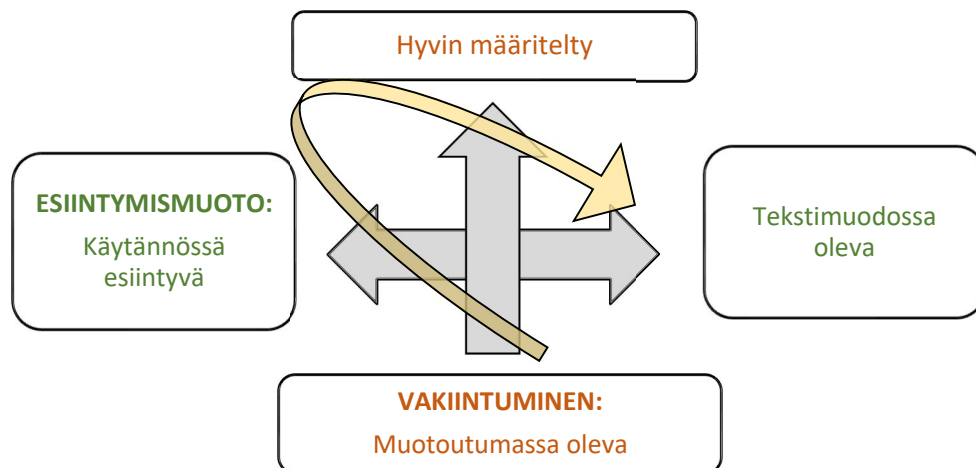
Kysyvä työote -käsitteestä käyty keskustelu sisälsi vielä fokusryhmän viimeisellä kerralla erityisesti pohdintaa sen suhteesta kohtaamiseen ja dialogiin, ja tulisiko niistä olla enemmän jompikumpi käsitteenä esillä viitekehyksessä. Fokusryhmäkeskusteluiden maaliskuun 2020 kerralla, jolloin keskusteltiin ihmisoikeusperustaisuuden teemoista (ks. Taulukko 1), kohtaaminen ja dialogi olivat kumppanuus -käsitteen alla. Keskustelun myötä päädyttiin kysyvän työotteen käsitteeseen, sillä sen ajateltiin olevan tiimin työskentelyssä tärkeä lähtökohta ennalta tietämisen tai ennakkokäsitysten sijasta. Fokusryhmässä todettiin, että kysyvä työote on myös kohtaamisen edellytys ja yhteisen ymmärryksen muodostamisen (dialogisuuden) perusta. Käsitteenä kysyvän työotteen määritelmää pohdittiin myös sitä

kautta, että se kiinnittää tiimin ihmisoikeusperustaisen lastensuojelun tällä hetkellä vallalla olevaan systeemisen lastensuojelun työotteeseen.

Kysyvä työote muotoutui käsitteeksi siis kumppanuus -ajattelun kautta. Fokusryhmässä kumppanuuteen liitettiin kohtaaminen, luottamuksen rakentuminen sekä yhteisen ymmärryksen luominen, ja näiden ajateltiin olevan myös perustana juurisyiden äärelle pääsyyn. Kumppanuus liittyy oleellisesti myös valtaistavan työotteen ja rinnalla kulkemisen ajatukseen (vrt. valtaistava työote). Mutta kuten jo aiemmin kuvasin, fokusryhmässä päädyttiin kysyvän työotteen käsitteeseen sen vuoksi, että siinä korostuu kototiimin työskentelylle erityisen tärkeä ei-tietämisen ja reflektiivisyyden lähtökohta.

Käsitteellistymisprosessi eteni siis nimi edellä siten, että prosessin puolella välissä hahmottumassa olevalle työn tekemisen tavalle tuli käsite, jota fokusryhmäkeskusteluissa edelleen eriteltiin ja pohdittiin, että miten se esiintyy käytännössä. Samalla työotteesta tuli yhä paremmin määritelty, vaikka viime hetkellä se kuitenkin käsitteellistyi vielä uudelleen. Toisin sanoen tuntemattomammalle käsitteelle luotiin samalla sisältö, jota seuraava kuvio pyrkii osoittamaan. (vrt. Haavisto & al. 2016, 123-125.)

Kuvio 8. Kysyvän työotteen käsitteellistymisprosessi fokusryhmässä

8 LAPSEN EDUN TOTEUTUMINEN IHMISOIKEUTENA

Ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan (Kuvio 2) sisäkehällä oleva ulottuvuus *Lapsen edun toteutuminen ihmisoikeutena, osana lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua* edustaa tiimin lastensuojelutyön ydintä, ja fokusryhmäkeskusteluissa pohdittiinkin runsaasti viitekehyksen esiin tuomia ihmisoikeusperustaisen työn erityispiirteitä tai eroja suhteessa esimerkiksi systeemiseen lastensuojelutyöhön. Keskustelussa nousi myös esiin, että viitekehyksen eri tasot linkittyvät vahvasti toisiinsa, ja siten kaikki sisäkehän käsitteet – *vastuuvolliset, juurisyys ja lapsen osallisuus* – ilmentävät omalla tavallaan keskimmäisen kehän erityispiirteitä, että synnyttävät tarvetta ulkokehän lähestymistavoille. Lisäksi fokusryhmäkeskustelujen kautta selkiytyi myös lapsen osallisuuden läpileikkaavuus suhteessa sisäkehän kahteen muuhun elementtiin. Aikaisempien tuloslukujen tavoin, myös kahdeksannen ja viimeisen tulosluvun rakenne on sama: jokaista käsitettä käsitellään ensin teoreettisen keskustelun kautta, jonka jälkeen siirrytään fokusryhmän pohdintaan ja varsinaiseen dialogiseen käsitteellistämisprosessiin.

8.1 Vastuuvollisuus suhteessa lapsiin

” [...] työtä selkeästi kiinnitetään ihmisoikeuksiin. On YK:n eri sopimukset, eli taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet ja niitä koskeva sopimus, sekä kansalais- ja poliittiset oikeudet ja niitä koskeva sopimus. [...] Mitä se konkreettisesti tuo sosiaalityöhön, niin tietysti sosiaalityössä on syrjimättömyys, tasa-arvoisuus, osallisuus, mutta vastuuvollisuus on varmaan se juttu. Tai että jokainen ihminen [...] hänellä on tietyt oikeudet ja ihmisarvo, mutta samalla [...] on tahoja, joilla on vastuu ja velvollisuus niitä täyttää [...]. Se on ajattelutavan kääntäminen tarveperustaisesta oikeusperustaiseen. Ei ajatella, että mitä ihminen tarvitsee tai miten me voidaan häntä auttaa, vaan käännetään se niin päin, että mihin hänellä on oikeudet ja mitä me voidaan tehdä tukeaksemme häntä niin, että ne oikeudet voi toteutua. Ja se voi perheen sisällä tarkoittaa eri asioita eri ihmisille.”

8.1.1 Vastuuvollisuuden käsitteestä

Vastuuvollisuus -käsite perustuu lähinnä englannin kielen sanaan *accountability*. Muita *accountability* -sanan suomenkielisiä käännöksiä ovat esimerkiksi tilivelvollisuus, selontekovelvollisuus tai vastuullisuus. Vastuuvollisuus -käsitettä ei juurikaan esiinny kotimaisessa sosiaalityön tutkimuskirjallisuudessa sellaisenaan, mutta mm. Kirsi Juhila on

tarkastellut selontekovelvollisuuden käsitettä artikkelissaan *Sosiaalityön selontekovelvollisuus* (2009). Juhila viittaa selontekovelvollisuudella kuitenkin lähinnä viranomaistoimintaan, jolloin viranomainen on selontekovelvollinen esimerkiksi asiakkaalleen, organisaatiolleen, sekä suhteessa lakiin ja sosiaalityön etiikkaan, tai jopa koko yhteiskunnalle ja sen arvomaailmalle (Juhila 2009, 297-299). Samoin vastuuvollisuus kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa koskien ihmisoikeusperustaista sosiaalityötä viittaa erityisesti siihen, että viranomaiset ja hallinto ovat velvollisia kantamaan vastuunsa, ja heidän työltään vaaditaan läpinäkyvyyttä suhteessa asiakkaisiin (vrt. aiemmin luku 2.4). Kuitenkin lapsen näkökulmasta voidaan ajatella, että koska lapset ovat alaikäisiä oikeuksien haltijoita, yhtä lailla muut aikuiset kuin viranomaiset ovat vastuuvollisia, ensisijaisesti luonnollisesti lasten huoltajat. Viranomaisilla on kuitenkin epäselvissä tapauksissa velvollisuus huolehtia, että vastuuvollisuus suhteessa lapsiin toteutuu.

Esimerkiksi Ife (2008, 208) on tuonut esiin asiakasnäkökulman liittyen vastuuvollisuuteen ja asiakaslähtöisyyteen. Tästä keskusteltiin myös fokusryhmässä, kun käsitettä verrattiin lastensuojelun työntekijöitä koskevaan virkavastuuseen. Virkavastuussa korostuu ennen kaikkea viranomaisten rikosoikeudellinen vastuu tekemistään virheistä omassa työssään, eli velvollisuus noudattaa lakia ja sen määräyksiä. Mutta vastuuvollisuus ihmisoikeusperustaisuudessa tuo yhtäläillä keskiöön asiakkaan, kototiimin työskentelyn tapauksessa maahanmuuttajataustaiset lapset. Työntekijät ovat ennen kaikkea velvollisia kantamaan vastuunsa suhteessa heihin. Oleellinen osa tätä vastuuvollisuutta on tukea lapsen vanhempia ja/tai huoltajia ensisijaisina vastuuvollisina huolehtimaan lapsestaan. Tähän ohjaa myös YK:n Lapsen oikeuksien sopimus (UNICEF):

Artikla 3: Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet.

Artikla 5: Sopimusvaltiot kunnioittavat vanhempien tai paikallisen tavan mukaisen suurperheen tai yhteisön, laillisten holhoojien ja huoltajien tai muiden lapsesta oikeudellisesti vastuussa olevien henkilöiden vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia tarjota lapselle hänen kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti asianmukaista ohjausta ja neuvoa tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien käyttämiseksi.

Artikla 18: Sopimusvaltiot pyrkivät parhaansa mukaan takaamaan sen periaatteen tunnustamisen, että vanhemmat vastaavat yhteisesti lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Vanhemmilla tai tapauksesta riippuen laillisilla huoltajilla ja holhoojilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintansa.

Vaikka sosiaalityön vastuu- tai selontekovelvollisuutta onkin Suomessa liitetty usein sosiaalityön velvollisuuksiin suhteessa lainsäädäntöön, sekä järjestelmään, on myös tuotu esiin, että vastuuvollisuus ulottuu asiakkaisiin, sekä omaan ammattikuntaan (ks. Koskinen 2007, 19-20). Myös sosiaalialan eettisissä ohjeissa (Heikkinen 2017, 25) korostetaan virkavastuun lisäksi sosiaalialan ammattihenkilön henkilökohtaista - sekä työyhteisön - vastuuta eettisesti kestävästä työskentelystä. Myös McPherson (2015, 60) toteaa, että vastuuvollisuuden periaate näkyy ihmisoikeusperustaisessa sosiaalityössä esimerkiksi pyrkimyksenä kumppanuuteen asiakkaiden kanssa, siis uskallukseen kysyä, reflektoida, ymmärtää ja kulkea asiakkaiden rinnalla myös tilanteissa, joissa syrjiviä käytäntöjä ilmenee.

Vaikka siis vastuuvollisten käsitettä ei ole laajasti käytetty suomalaisessa sosiaalityössä aiemmin, se nähdään kototiimin ihmisoikeusperustaisen työskentelyn näkökulmasta työn tekemisen tapaa hyvin kuvaavaksi. Työn kontekstin erityisyys tekee vastuuvollisuuden käsitteestä myös kulttuurirajat ylittävän lähestymistavan, sillä sen voidaan ajatella olevan pienin yhteinen nimittäjä, jonka kaikki voivat ymmärtää kulttuurisista tai yhteiskunnallisista eroista huolimatta. Se on ikään kuin kaikkia – sekä huoltajia että viranomaisia - yhdistävä näkökulma lapsiin oikeuksien haltijoina.

8.1.2 Vastuuvollisuus käsitteellistyy kototiimin työn näkökulmaksi

Fokusryhmäkeskusteluissa määriteltiin lastensuojelun työntekijöiden vastuuta lapsista erityisesti ihmisoikeusperustaisuuden tuottamasta ja eettisesti kestävästä työntekemisen näkökulmasta, jossa lapsella on oikeus tilanteensa ja etunsa arviointiin yksilöllisesti. Nämä keskustelut koskivat yleisesti lastensuojelun roolia lapsen oikeuksien toteuttajana, ei vain kototiimin kontekstia.

Alla oleva pitkä keskusteluote kuvaa sitä rajankäyntiä, jota tehdään esimerkiksi eri viranomaisten välillä: kuuluuko lapsen asia sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin, lapsioikeudellisiin palveluihin vai lastensuojeluun. Keskusteluotteesta nousee esiin, että fokusryhmän näkemyksen mukaan jollakin on kuitenkin velvollisuus ottaa vastuu lapsen edun toteutumisen eteen työskentelystä silloin, kun näyttää siltä, että huoltajat eivät ole kykeneviä syystä tai toisesta toimimaan lapsensa parhaaksi. Tällöin on tärkeää kohdata myös lapsi, ja selvittää hänen kanssaan missä tilanteessa hän elää ja miltä se hänestä tuntuu.

H2: [...] Ja tässä päästään varmaan taas siihen [...] että se lapsen edun mukainen toiminta... Suomessa kun puhutaan lasten suojelusta, kun se on niin vahvasti suojelu-painotteista, mutta jos kuitenkin pohjoismaisia tai LOS:n mukaisia periaatteita noudattaa, niin se ei saa kapeutua ihan täysin pelkästään suojelu-suojelun näkökulmaan vaan...

H3: ...mutta siihen se on kapeutunut. Sitä kuulee koko ajan, että ei ole suojelun tarvetta, vaikka on aivan karsee tilanne kotona. Ja ite pohtii sitä, että miten tässä ei ole suojelun tarvetta, että miten lastensuojelu voi...

H2: ...että miten me puhutaan itsemme ulos siitä tilanteesta. Ja se ehkä korostuu vielä näissä siirtymätilanteissa. Ottaa huomioon sen...no, laajemmin ne systeemit...sen pitäis olla semmoista lapsen hyvinvointiin ja turvallisuuteen tähtäävää, ei pelkästään suojeluun kapeutunutta toimintaa.

H4: Mutta se on totta, että mikä on lyönyt vasten kasvoja itelle [...] on tehokkuusajattelu [...] ihan kuin – tää on nyt karrikoidusti sanottu – kaikilla mahdollisilla keinoilla, paitsi asiakkuudet, myös selvitykset pyritään puhumaan täältä ulos. Että ainut mihin vedotaan, on se suojelun tarve, ei ole suojelun tarvetta, ja muut palvelut ottakoon että me ei...

H3: ...että lastensuojelu ei ole kiinnostunut näpistyksistä esimerkiksi. Mikä tähän mun sosiaalityöntekijän etiikkaan ja ajattelumaailmaan ei sovi. Että jos lapsi näpistelee, tai päihentelee, niin niihin ei pidä suhtautua silleen...tai että ne pitää selvittää.

H2: ...harvoin ne on irrallisia juttuja siitä lapsen tai nuoren elämästä, ihan että ne nyt vaan toimii näin [näpistelee], ja se ei oo meidän huoli...jos puhutaan niistä juurisyyistä ja muusta.

[...]

H3: [YK:n lapsen oikeuksia valvova] komitea on huolestunut pitkittyneistä huoltajuusriidoista. Tää on sellainen mitä mä kanssa...ja olen itsekin käyttänyt, että tässä on huoltoriita ja tää selvitetään tuolla lastenvalvojilla, mutta se ei käy mun omaan ajatteluun. Että jos on pitkittynyt huolto- tai huoltajuusriita niin ei se voi olla vaikuttamatta siihen lapseen. Ja silloin...eikö siitä tule suojelun tarvetta. Se, että minkälainen sen huoltoriidan pitää olla, että lastensuojelu siitä kiinnostuu.

H2: Että kuinka pitkään pitää seurata sitä.

H1: Kun on kuullut aika hurjia caseja nyt tästä, on tämmöinen uus sana ja termikin, jota ei ole ainakaan ennen niin vahvasti käytetty, viranomaisvälitteinen tai viranomaisten kautta toteutuva väkivalta näissä huoltoriidoissa. [...] ...vanhemmat käyttävät viranomaisia huoltoriitojen välineenä...kun puhutaan, että meillä [viranomaisilla] on neutraali [...], että meillähän on vaan sana sanaa [vastaan]. Ja on vuosien hurjia tapauksia, joissa kommunikointi tapahtuu vain viranomaisten kautta. [...] ...joilla voi olla hirvittävät vaikutukset lapsiin.

H3: Niin, just sitten se, että kuinka paljon lapsia on kuultu niissä tilanteissa. Että onko se kommunikointi viranomaisten välityksellä tapahtunut sitten vanhempien yhteistyönä, että kuka sitten on kuullut niitä lapsia.

H2: Mä just oon törmännyt yhteen tutkimukseen, joka tutki näitä huoltajuusriitoja lapsen oikeuksien näkökulmasta, ja se palaute oli kyllä lastensuojeluun aika jäätävä. [...] Tai siis kun viranomaiset puhuu huoltajuusriidoista täällä Suomessa, ja se mun mielestä väheksyy tilannetta lapsen näkökulmasta...Kun he [lapset] ei voi...kun heitä manipuloidaan ja he ei enää tiedä mikä on totta ja ne on heille ne läheisimmät henkilöt, myös identiteetin rakentumisen kannalta, heidän omat vanhemmat, jotka siinä elämää sekoittaa, niin ei voida

puhua huoltoriidasta, vaan on kyse niin paljon muusta. Kun voi olla vuosien henkinen väkivalta. Miten se voi ollakin niin, että [...] viranomaiset sitä yksinkertaistaa ja tekee asian pienemmäksi näillä termeillä.

H1: [...] Mutta tuo on todella oleellinen [...] että miten se suojele määritellään. Teknisinä pieninä tapahtumina vai...Tää sotii niin vastaan sitä etiikka-ajattelua, jossa asioita katsotaan kokonaisvaltaisesti ja joudutaan miettimään, mitä tarkoittaa lapsen etu missäkin tilanteessa. Toi on tosi mielenkiintoista mitä sä sanoit, että parin vuoden aikana ois tapahtunut selkeätä muutosta. Mistä se, onko se resurssipula vai [...]

H3: Mä luulen, että se osittain liittyy uuteen sosiaalihuoltolakiin ja siihen, että varhaisen tuen palveluita on pyritty vahvistamaan.

[...]

H2: Joo, sitä voi aina pohtia etiikan näkökulmasta ja sitten siitä näkökulmasta, että esimerkiksi [...] on semmoinen tilanne, että sitten kun ne tulee sieltä varhaisen tuen palveluista tänne meille, niin sijoituksiin joudutaan paljon nopeammin kuin aikaisemmin...että ne ei sitten jotenkin toisin sanoen toimi...liian myöhään päästään täällä puuttumaan.

H3: Sama kokemus on, että jos kotoutumispalveluiden puolella on...sieltä tulee joissakin tapauksissa aika myöhään meille, ja sit me ollaan sijoituksen kohdalla jo.

H4: Joo, että lastensuojelusta tulee kuin sijoitusautomaatti.

H3: Kun jos ois ollu lastensuojelun tukitoimet käytössä, niin ehkä oltais voitu auttaa kotiin. No toki nyt tulee heti mieleen yksi, josta tuli tosi myöhään tieto, niin se olis mennä sijoitukseen joka tapauksessa varmaan.

H2: Se olis ollu lapsen edun mukainen ratkaisu kuitenkin.

H3: Joo se olis ollu lapsen edun mukainen ratkaisu mennä sijoitukseen paljon aikaisemmin.

H2: Että miten työtä lapsen edun näkökulmasta arvioidaan varhaisen tuen palveluissa, tai kotoutumispalveluissa, tai turvapaikanhakijoiden osalta tuolla vokeissa.

Yläpuolisessa keskusteluotteessa nousee esiin siis viranomaisten kesken käytävä rajankäynti vastuuvollisuudesta. Seuraavassa keskusteluotteessa korostuu kototiimin huoli siitä, että hiljattain maahan muuttaneiden perheiden vanhemmat eivät välttämättä pysty täyttämään huoltajan velvollisuuksiaan ja toimimaan lapsensa parhaaksi, mikäli heidät ohitetaan palvelujärjestelmässä. Vastuuvollisuus viranomaisten suunnasta tarkoittaa myös sitä, että vanhemmille ja huoltajille suodaan se rooli mikä heille kuuluu ja heitä myös tuetaan siinä kielellisistä tai kulttuurisista eroista huolimatta. Mikäli näin ei toimita, lapsen hyvinvointi ja turvallisuus sekä oikeus tarvitsemaansa tukeen voi vaarantua joskus vakavastikin.

H4: Ja jonkun lapsen kohdalla, että okei, lapsi on toiminu väärin ja on tehnyt rikoksen. Ja poliisi kyllä saattaa lapsen vanhemman luokse tilanteessa, mutta että siitä ei ole tehty lastensuojeluilmoitusta ja vanhemmalle on kyllä kerrottu, mutta vanhemmalle on kerrottu suomen kielellä, jota vanhempi ei ymmärrä. Tai sitten, että on tullu lastensuojeluilmoitus,

mutta vanhempi ei ole ollut asiasta tietoinen ollenkaan, tai lapsi on saanut sakon, mutta vanhemmat eivät ole saaneet tietää siitä ollenkaan ja lappu on jonnekin hävinnyt. Että kun se on lapsen vastuulla, että lapsi itse on vastuussa hoitaa ja kertoa vanhemmalle asioista.

[...]

H4: Se on kohtuutonta vastuuttaa lasta näistä asioista ja [...] keskustelemaan näistä omien vanhempien kanssa. Se on vastuutonta viranomaistoimintaa. Kyllä vastuu on aikuisilla ja viranomaisilla.

Aiemmin tuli esiin huoli siitä, että miten lapsen etua arvioidaan perheille suunnatuissa varhaisen tuen palveluissa tai muussa viranomaistoiminnassa, ja siirtyvätkö lapset joskus liian myöhään lastensuojelupalveluiden piiriin. Seuraava fokusryhmässä käyty keskustelu kuvaa sitä, miten kototiimissä lapsen etua ihmisoikeutena pohditaan paljon, mutta samaan aikaan kipuillaan myös lapsen edun arvioimisen haastavuuden kanssa.

H2: [...] me paljon painotetaan lapsen etua kaikissa keskusteluissa ja totta kai meillä lastensuojelussa on se lapsen etu, mä tulkitsen, että työn tavoite on se lapsen etu, ja suojelu jotenki menee sen lapsen edun alle näissä keskusteluissa. [...] Mut me oikeesti pidetään sitä kärkenä, siitä puhutaan paljon ja se näkyy siinäkin, että me puhutaan lapsen kohtaamisesta ja lapsen tapaamisesta, ja että vielä enemmän pitäisi tavata lapsia. Sehän on se lapsen etu ja lapsen oikeus ja se tulee siellä LOS:ssa. Se on aika kirkkaana meillä.

H3: Mut se on myös kirkkaana mielessä, että on myös hirveän vaikea arvioida joskus mikä on lapsen etu.

H2: Kyllä, [...] kun on se komitea, joka valvoo lasten oikeuksien toteutumista, ja se komitea antaa yleiskommentteja sopimuksen ratifioineille valtioille, että mitä se lapsen etu esimerkiksi tarkoittaa, niin on [olemassa] yleiskommentti nro 14, lapsen oikeus saada etunsa ensisijaisesti huomioon, ja täällä on avattu se, että mitä lapsen etu oikeasti tarkoittaa [...]. Mut se ensisijaisuus, kun meillä on se velvoite kattoo ensisijaisesti lapsen etua. Niin se ei voi olla osa jotain muuta, vaan se on aina siellä nokassa, se eellä mennään. Ja se kun on yksilöllisesti huomioitava, tilannekohtaisesti, aina jokaisen lapsen kohdalla. Niin se kuvastaa sitä, että se on se meidän velvollisuus.

H3: Siitä huolimatta mä koen, että se on siinä tilanteessa todella vaikeaa.

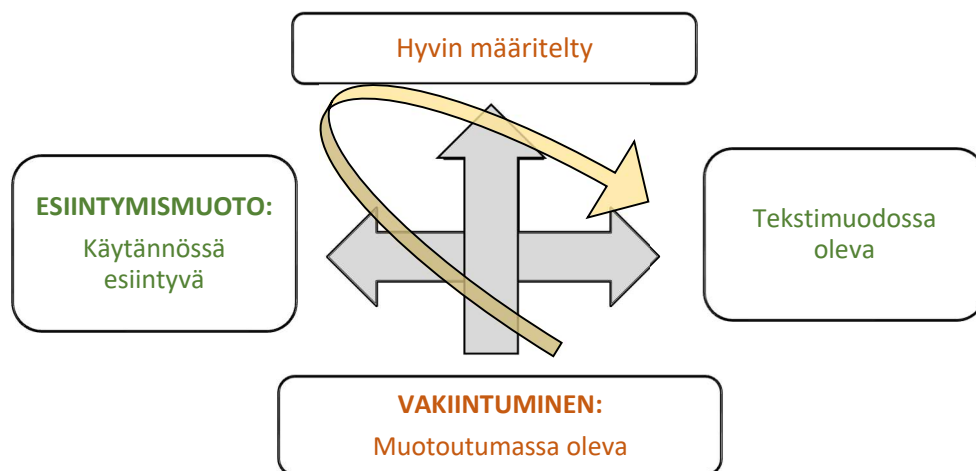
H2: Joo, kyllä, mut se on se, että se ei ole sen yhden ihmisen varassa, vaan siinä on useampi ihminen, joka sitä pohtii. Ja eri näkökulmista, ja on vaihtoehtoja miten se toteutuu parhaiten. Ja että sitä ei voi määritellä, jos sitä lasta ei tapaa. Se ei oo muuten määriteltävissä.

Yläpuolella oleva keskusteluote vetää omalla tavallaan yhteen sen, miten ihmisoikeusperustaisessa lähestymistavassa lähestytään lastensuojelun ydinkysymystä lapsen etuun ja sen arviointiin perustuvasta työskentelystä. Siitä huolimatta, että ydintehtävän koetaan olevan haasteellinen, sen velvoittavuus tiedostetaan. Samoin kuin se, mitä se vaatii: yhteistyötä, lasten tapaamisia ja vastuun ottamista.

Fokusryhmässä käytyjen keskusteluiden perusteella voi todeta, että vastuuvollisten rooli lapsen elämässä linkittyy ihmisoikeusperustaisuudessa erityisesti valtaistavaan työotteeseen sekä vaikuttamistoimintaan, mutta myös ohjaa ylipäättään ihmisoikeusperustaiseen ajatteluun: aikuiset eri rooleissaan ovat vastuussa ja velvollisia lain ja kansainvälisten sopimusten edessä kantamaan vastuunsa. Toisaalta selväksi keskusteluissa tuli myös se, että käytännössä lapsen etua on vaikea arvioida ilman lapsen osallisuutta yhteistyöhön. On tärkeää myös huomioida, että lapsella on jo lähtökohtaisesti oikeus osallistua oman asiansa käsittelyyn.

Fokusryhmäkeskustelut lähtivät liikkeelle vastuunkantajista ja oikeuksienhaltijoista, jotka ovat tyypillisiä käsitteitä ihmisoikeusperustaisuudessa. Maaliskuun 2020 teemoittelussa (ks. Taulukko 1) nousee esiin myös YK:n ihmisoikeussopimukset työskentelyn taustalla, sekä isona kokonaisuutena lapsen etu ja sen eri ulottuvuudet. Kun nämä ihmisoikeusperustaisuuden peruselementit sekä lastensuojelun ytimessä olevan lapsen edun käsitteen yhdistää, muodostuu kototiimin yhteistyötä kuvaava vastuuvollisten käsite. Käytännössä käsite muodostui siis samanlaisen prosessin kautta kuin ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan keskeisimmällä kehällä oleva kysyvän työotteen käsite.

Kuvio 9. Vastuuvollisuuden käsitteenmuodostusprosessi fokusryhmässä

8.2 Juurisyyt ja tavoitteellinen yhteistyö lapsen eduksi

”...ja juuri tämä juurisyyden etsiminen, että ei tavallaan laastaroida niitä seurauksia tai oireita, jotka on näkyviä juttuja, vaan pohditaan oikeesti niitä takana olevia asioita.”

”Ja sitten se, että mikä se lapsen etu on, miten se pyritään huomioimaan ja mitä se käytännössä arjessa on. Ja se, että ei kai lapsen etua pysty huomioimaan, ellei lasta tapaa. Että pyrkii siihen, on lapsi minkä ikäinen tahansa.”

8.2.1 Juurisyyt sosiaalityön käsitteenä

Juurisyyt -käsite ei ole ollut laajasti käytössä suomalaisella sosiaalityön kentällä ennen kuin vasta aivan viime vuosina, jolloin THL on aloittanut lastensuojelun uudistamisprosessin kohti systeemistä toimintamallia (ks. esim. Lahtinen, Petrelius, & Eriksson, 2017 tai Aaltio & Isokuortti, 2019). Kansainvälisesti juurisyyistä on kuitenkin puhuttu erityisesti kehitysyhteistyön kentällä mutta myös ihmisoikeusperustaisen sosiaalityön puitteissa jo useita vuosia. Systeemisen toimintamallin ja ihmisoikeusperustaisen lähestymistapojen välillä on kuitenkin jonkin verran eroja siinä, mitä juurisyyillä tarkoitetaan.

Systeemisen lastensuojelun toimintamallissa juurisyyt kuvataan pohjimmaisiksi syiksi, jotka aiheuttavat lasten ja heidän perheidensä systeemissä epätasapainoa. Juurisyyiden pohtimisen kautta korostuu se, että perheiden elämässä olevat ongelmat eivät ole yksilöistä johtuvia tai yksilöiden ongelmia, vaan että niiden taustalla vaikuttavat erilaiset haasteet ihmissuhteissa ja vuorovaikutuksessa. Juurisyyiksi kuvataan esimerkiksi tietynlaisen toimintatavan tai käytöksen takana vaikuttavat tunteet, uskomukset ja merkityksenannot, joita tulisi pyrkiä ymmärtämään. Juurisyyiden äärelle pääsemiseksi ajatellaan THL:n kehitystyön perusteella tarvittavan perheterapeuttisia työtapoja hyödyntävää, reflektiivistä tiimityötä, että työskentely olisi vaikuttavampaa. (Lahtinen, Petrelius, & Eriksson 2017, 20; Lahtinen, Peltonen, Petrelius, Pynnönen, Raivio, Santanen & Valli 2018, 110; Civil, Abrahamsson, Mäki-Fossi, Miettunen 2019, 17.)

Lastensuojelun systeemisessä toimintamallissa juurisyyistä puhutaan siis lapsi- ja perhekohtaisen työskentelyn taustalla vaikuttavina, usein vuorovaikutuksen ja ihmissuhteiden ristiriitoina tai haasteina. Rakenteellisiin ongelmiin, tai ilmiöiden taustalla vaikuttaviin pohjimmaisiiin syihin, ei ole suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa viitattu juurisyyinä juurikaan. Sen sijaan kansainvälisessä ihmisoikeusperustaisen sosiaalityön

tutkimuskirjallisuudessa tämä linkki löytyy selkeästi useammin. Esimerkiksi McPherson 2015, 81) viittaa siihen, että ihmisoikeusperustaisissa lähestymistavoissa vaikuttamistoiminta on keskeinen osa työskentelyä, sillä ihmisoikeusperustaiset silmälasit katsovat myös juurisyihin, huomaten esimerkiksi syrjiviä käytäntöjä, jolloin asioihin vaikuttaminen tulee luonnolliseksi osaksi työskentelyä. Samoin esimerkiksi Gatenio Gabel (2015) toteaa, että sosiaalityössä ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan keskiössä tulee olla sosiaalisten ilmiöiden juurisyiden tunnistaminen, oikeuksienhaltijoiden (asiakkaiden) valtaistava tukeminen sekä vastuuvollisiin vaikuttaminen.

8.2.2 Juurisyyt monipuolistuu kototiimin käsitteeksi

Kototiimin lastensuojelutyön kontekstissa molemmat juurisyitä kuvaavat näkökulmat ovat läsnä. Kuten on jo tullut esiin, fokusryhmäkeskusteluissa todettiin oleelliseksi osaksi kototiimin työtä kyky huomioida ihmisoikeusperustaisen viitekehyksen keskeisillä kehällä olevat elementit, eli asiakaslasten ja -perheiden usein ylirajaiset perhesuhteet ja liminaalitulassa eläminen. Nämä erityispiirteet tuottavat tarpeen sekä kysyvälle että usein myös valtaistavalle työotteelle, ja sitä kautta vaikuttamistoiminnalle. Toisaalta kysyvän työotteen kautta voidaan luottamuksen lisääntyessä lähestyä myös perheiden ja lasten tilanteiden taustalla vaikuttavia, yksilöllisiä juurisyitä. Juurisyyt ovat siis ilmiöistä tai tietyistä kontekstin erityispiirteistä huolimatta kuitenkin aina yksilöllisiä, ja siten niiden selvittäminen on sekä oleellista, mutta usein myös haastavaa.

Tärkeää on fokusryhmän näkemyksen mukaan myös huomioida, että juurisyiden äärelle pääseminen vaatii aikaa ja siten työntekijöiden resursseja sekä pitkäjänteiseen yhteistyöhön asiakkaiden kanssa, että myös verkostoyhteistyöhön. Toisaalta juurisyiden löydyttyä voi nousta myös tarve vaikuttamistoiminnalle. Pitkällä tähtäimellä tällainen kokonaisvaltainen lähestymistapa kuitenkin lisää työn vaikuttavuutta. Näitä ajatuksia kuvaavat seuraavat kaksi otetta fokusryhmäkeskusteluista.

H2: [...] kun puhutaan muutostyötä, kun mietitään sitä, että mikä siellä on se lähtökohta ja mikä on se tavoite ja kirjataan se, miten siihen pääsee, niin eihän sitä voi, tai siinä se asiakassuunnitelma on se työväline. Ja tsekataan yhdessä, että nyt näyttää tältä.

H5: Kun asiakkaitten ympärillä pyörii eri palveluntuottajia, niin silloin se asiakassuunnitelma ainaki selkiyttää, ja kun on pitkiä taukoja välissä, ja se onko tässä menty eteenpäin vai taaksepäin. Kun se ei oo niin suoraviivaista välttämättä, ja tässä pitää olla kärsivällisempi kuin ihan kantasuomalaisen perheitten kanssa.

[...]

H2: Se on kyllä asiakasperheen arvostamista, että silloin puhutaan, kun perhe on paikalla, että mistä tässä oikeesti on kysymys, eikä sitten jossain muualla...

H5: Kyllähän ne joskus on aika tiukkoja ne meidän palaverit, kun puhutaan vakavista asioista ja oikeilla nimillä, ja se on kiinnostavaa ja aika jännittävää, että käytetään sitä ammattitaitoa, että tuodaan ne asiat tähän pöydälle mutta pyritään siihen, että tämän palaverin jälkeen pystytään jatkamaan hyvää yhteistyötä ja työskentelyä. [...] Vaikka sen isän kanssa se palaveri, jossa puhuttiin asioista niiden nimillä ja kunniakäsityksistä ja kaikesta, [...] yritetään puhua siitä kokonaisuudesta kuitenkin, ja ymmärretään se konteksti, että ei se oo helppoo hänellekään ja hänellä ei oo ehkä muuta keinoja toimia kuin tietyllä tavalla.

[...]

H1: Niin, asioiden oikeilla nimillä puhumista...juurisyistä. Jotenkin siitä tulee luonnollinen osa omaa työtä. Ja jos mä ajattelen luottamuksen syntymistä, niin syntyy yhteinen käsitys siitä, oli ne miten hankalia asioita tahansa, niin niitten nostaminen puheeksi, niin siitä se syntyy, vaikka se kuinka vois kuohuttaaki ehkä jossaki tilanteessa.

H2: Kyllä, mut yhenki perheen kanssa, vaikka kun isä sano, että hän ymmärtää ja osan hän hyväksyy, mut osaa hän ei kyllä hyväksy eikä hän halua joitaki asioita muuttaa. Mut se on kyllä hyvä, että pystytään puhumaan sillä tasolla.

H1: Niin aivan...silloin päästään niihin konkreettisiin kysymyksiin, kuin vaikka asiakassuunnitelmaan, et mikä on mahdollista ja millä ehdoilla, ja mikä sit, mikä jää teidän tehtäväks.

***

H3: Ajattelen myös niin, että työskennellään pitkään, on perhetyötä tai joku perhe perhekuntoutuksessa, ja se luottamuksen rakentaminen vie pitkän ajan ja vasta sitten on mahdollista lähteä työstämään niitä asioita. Niin sitten kun ehkä vallitsee sellainen puhe, että nämä on erityispalveluja, että nopeesti pitäisi tapahtua ja just se kapea katse lapsen suojeluun ja tavallaan sitten se perheen tausta jää taustalle ja just se, että on ollu vasta vähän aikaa maassa ja ne asiat vaikuttaa aivan väistämättä perheen tilanteeseen. Ja sitten voi olla, että ne ketkä on saanut oleskelulupia, niin kun kotoutumisaika on päättymässä, on vasta turvallinen olo Suomessa olla. Se ymmärrys kotoutumiskaaren periaatteesta.

H2: Ja sitten se, että lapsi ja vanhempi voivat perheessä mennä eri kohdissa kaarta, tai sitten se, että lapsi uskaltaa vasta pitkän ajan jälkeen näyttää tunteensa. Eli että tarvitaan aikaa, ja ettei hirveen nopeasti lähdettäisi pois, ettei tarvitsisi palata [lastensuojeluun], ettei jää ne juurisyöt piiloon. Että jos kustannuksia miettii, niin tulee kalliiksi sitten joskus myöhemmin. Että tehdään kaikki se mitä voidaan tehdä tässä kohtaa, eli mieluummin enempi tukea kuin liian vähän

Seuraava keskusteluote kuvaa vielä sitä, että miten sinä aikana, kun juurisyiden pariin pyritään pääsemään ja niihin liittyvien kysymysten kanssa työskentelemään, on lastensuojelussa varmistuttava siitä, että lapsen oikeus etunsa arviointiin ja suojeluun toteutuu. Tämä tarkoittaa lapsen pysymistä työskentelyn keskiössä ja hänen äänensä saamista kuuluviin, vaikka muutoksen eteen työskenneltäisiinkin vanhempien kanssa, eri verkostoissa ja myös tarvittaessa vaikuttamistoiminnan kautta. Toisin sanoen lastensuojelun ihmisoikeusperustaisen viitekehyksen ytimessä tarvitaan sekä vastuuvollisten että

juurisyiden määrittelyä yhtä aikaa, samoin lapsen läpileikkaavaa osallisuutta, jotta lapsen etu ihmisoikeutena voi toteutua.

H2: Ja kun se ei tavallaan muuta, kun mä ajattelen, että lastensuojelussa on se, että muutos ei tapahdu sillä, että sanotaan, että nyt vaan pitää toimia näin, kun meillä on laki. Kun mä ajattelen, että kyllä varmasti todellinen muutos tapahtuu sieltä oman pohdinnan kautta, vaikka lapseen kohdistuva väkivallanteko [...]. Toisaalta se, että kun meidän joudutaan, kun meidän ollaan niitä kontrolloijia, [...] että toisaalta sen sanottaminen, että se on se lastensuojelulaki, joka meitä tässä tehtävässä velvoittaa.

H3: [...] Hahmotan sen, että meidän tiimissä me ei toimita pelkästään lastensuojelulain pohjalta, vaan meillä on justin nämä oikeudet. [...] Mä tunnistan tunteen, että piiloudutaan lain taakse tai vedotaan johonkin lakiin tai sääntöihin. Esimerkiksi vastaanottokeskukset turvapaikanhakijoiden kanssa, siellä sanotaan, että kun me noudatetaan vastaanottolakia. Niin siihen että hei, voisitteko tehdä jotakin muutakin tässä tilanteessa. Että ei tämä ole ihmisoikeuksien mukaista, että ei näin voi toimia. Siinä vedotaan lakiin ja silloin [...] tulee se ärsytys, että eihän näin voi toimia, kun ei se ole eettisesti oikein. Ja se on meidän tiimissä hyvin näkyvää se eettisyys, ja ne oikeudet [...].

H4: Ja mä vaan mietin mitä sanoit, että jos on vaikka kyse siitä lapsen pahoinpitelystä. Kun siinä hetkessä sitä muutosta ei, että kun se on pitkä prosessi, että ihminen oppii toimimaan toisella tavalla ja kun työntekijän on kuitenkin suojeltava ja suojattava lasta siinä hetkessä, kun se ei voi jäädä odottamaan sitä muutosta, että sitten jos tehdään niitä tahdonvastaisia päätöksiä, niin kyllähän sitä herkästi siihen lakiin vetoa, kun sieltähän tulee ne toimintaraamit, miksi toimitaan tässä hetkessä tällä tavalla. Ja sitä sitten varmasti käydään keskustelua tavallaan, että arvioidaan, että voiko sitä muutosta tapahtua siinä vanhemmassa.

H2: Ja miten asioita, ihmisiä ja perheitä oikein kohdataan ja mitä se työskentely, se sosiaalityö [...] on. Kun on perheitä, joissa tarvitaan täällä kuukausien työ, että luottamusta alkaa syntyä. Ja se on mahdollista, vaikka on pitänyt tehdä äkkinäinen ratkaisu jossain kohtaa, kun lapsi on pitänyt suojata. [...] Että vaikka nyt on jotain tapahtunut, niin se sinun ihmisarvo, että sinulla on ihmisarvo siitä huolimatta, ja sinulla on tietyt oikeudet myös vanhempana ja sinut kohdataan nyt tässä hetkessä ja mietitään, että onko mahdollisuutta muutoksen.

H2: Ja mistä me tiedetään, jos ei niitä keskusteluja oo käyty, että osutaanko me. Että ei me voida mennä palvelu edellä, jos me ei tiedetä mitkä ne varsinaiset syyt on. Että mikä tätä perhettä parhaiten auttaa. Sieltähän voi jäädä joku isokin [huomioimatta], ja sittenhän muutosta ei voi tapahtua, jos me ei päästä syihin käsiksi. Aina ei päästä, mutta pyrkimystä ainakin pitäis olla.

H3: Ja meidän ja vanhempien kanssa käytävät keskustelut on mun mielestä erityisen tärkeitä, koska se vanhemman käsitys siitä, että asiat on hyvin, saattaa olla se, että he on Suomessa, he on turvassa. Heillä on asunto, heillä on ruokaa. [...], jos siellä kotona on meidän mielestä turvatonta, kun me käsitetään se turvallisuus ja turvattomuus ihan eri tavalla, niin niitä keskusteluja on päästävä käymään asiakkaiden kanssa ja muodostettava se yhteinen näkemys siitä perheen ja lapsen tilanteesta. Ja lapsen kanssa työskentely!

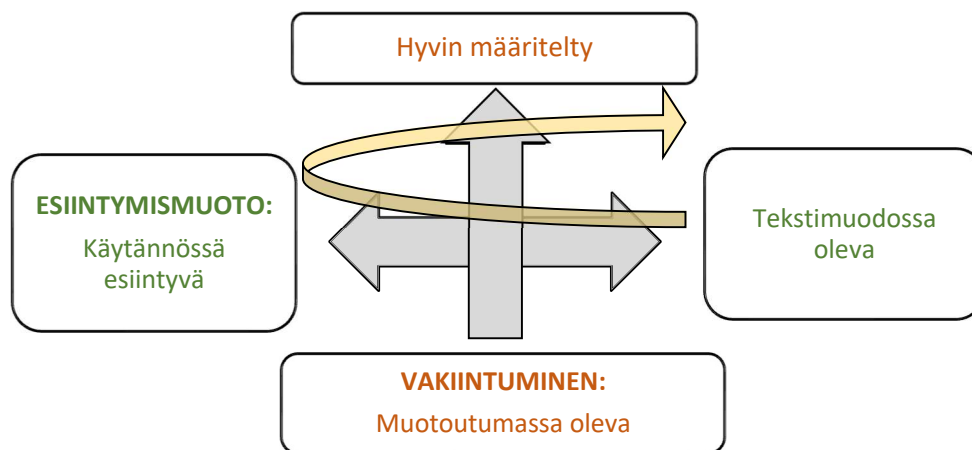
H2: Se osallisuus ja sitä kautta, niin, pitää vanhempien kanssa muodostaa lapsinäkökulmaa ja mitä se tarkoittaa, eli mitä ne elementit on siihen hyvinvointiin ja mitä se lapsen etu tässä tarkoittaa, kun se on aina meillä keskiössä. Eli jotenkin päästä näkemään mikä lapsen etu on tietyssä tilanteessa tai lapsen edun mukainen ratkaisu.

H4: Niin, ja se, että vaikka me mun mielestä tässä hyvin tavataan lapsia, niin lapsia pitäis tavata vieläkin enemmän. Että siitä huolimatta tätä välillä miettii, että onko tämä lasten suojelua vai aikuisten suojelua. Että sillä vanhemmalla on suhteessa siihen lapseen, joka on kuitenkin meidän asiakkuudessa se keskiö, se keskeisin henkilö on se lapsi, mutta silti sillä vanhemmalla on niin suuri valta, tai sillä miten vanhempi sen lapsen asian näkee, että se joskus mua työntekijänä nyppii, että onko tää aikuisten suojelua vai lasten suojelua. [...] Se vanhemman rooli, se vanhemman oikeus on niin vahva.

H2: Ja sen läpikäyminen meidän asiakasperheiden kanssa on tosi tärkeää siinäkin mielessä, kun ajattelee, että ylipäätään lastensuojelulaki Suomessa määrittelee, että huoltajalla on vastuu ja oikeudet...mutta sitten vielä se, että kuitenkin lastensuojelulaki menee perheen yksityisyydensuojan yli. Ja mä ajattelen, että se on just sitä oikeutuskeskustelua, jota meidän on käytävä paljon, että tässä kohtaa meillä on oikeus, koska meillä on lastensuojelulaki, joka meitä velvoittaa. Mutta on erityisen paljon käytävä keskustelua, että lapsi on yhdenvertainen aikuisten kanssa, [...] mutta yhtä aikaa oikeutettu erityiseen suojeluun.

Fokusryhmätapaamisissa juurisyyt oli käsitteenä keskusteluissa mukana alusta lähtien, sillä kyse on ihmisoikeusperustaiselle työskentelylle tärkeästä käsitteestä. Maaliskuussa 2020 läpikäydyssä teemoittelussa (Taulukko 1) käsite oli sijoitettuna kumppanuus -teeman alle, yhdessä kohtaamisen, dialogin ja luottamuksen rakentumisen kanssa. Kuitenkin siinä vaiheessa, kun kumppanuuden ja kontekstuaalisuuden teemat alkoivat nivoutua selkeästi toisiinsa lapsen suhdeympäristöksi (viitekehyksen keskimäinen kehä), muotoutui viitekehyksen ytimeksi lapsen edun mukainen ja sitä kohti pyrkivä työskentely. Siinä työn vaikuttavuuden parantamiseksi on juurisyyllä merkittävä rooli, vaikka käsitteenä juurisyyt linkittyvätkin vahvasti kysyvään työotteeseen ja viitekehyksen uloimman kehän eli toimintaympäristön puitteissa tehtävään työskentelyyn. Käytännössä juurisyyt -käsite muodostui siis ”nimi edellä” siten, että se sai fokusryhmäkeskusteluissa monipuolisemman käytännön sisällön, kuin mitä sillä oli lähtötilanteessa joko systeemisen lastensuojelun tai ihmisoikeusperustaisen sosiaalityön käsitteenä. (vrt. Haavisto et al. 2016, 120-123).

Kuvio 10. Juurisyyden käsitteellistämisen prosessi fokusryhmässä

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tarja Pösö on tuonut vuonna 2015 esiin artikkelissaan *How the Finnish child protection system meets the needs of migrant families and children*, että Suomessa tarvitaan kiireesti tutkimusta lastensuojelujärjestelmän toimivuudesta ja käytännöistä suhteessa perheisiin ja lapsiin, joilla on maahanmuuttajatausta. Pösö muistuttaa, että niin kauan, kun ei ole olemassa tutkittua tietoa tai käsitteellistyksiä maahanmuuttajuudesta tai sen mahdollisista erityiskysymyksistä lastensuojelussa, ei voida olla varmoja, että suomalaisen lastensuojelun käytännöt olisivat myöskään perheitä oikealla tavalla tukevia.

Tarja Pösön huolen voi ymmärtää, sillä samaan aikaan kun globaali muuttoliike jatkuvasti lisääntyy ja myös Suomessa on yhä enemmän eri perusteilla maahan muuttaneita perheitä, Pösön mukaan kaksi kolmannesta hänen tutkimukseensa osallistuneista sosiaalityöntekijöistä oli vastannut kokevansa ammattitaitonsa huonommaksi silloin, kun työskentelee maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa. Samoin kaksi kolmannesta oli todennut työskentelyn maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa haastavammaksi kuin ns. kantasuomalaisten kanssa. (Pösö 2015, 19-38.)

Toisin sanoen, vaikka maisterintutkielmani aihe nousi kototiimin kokemasta tarpeesta jäsentää ja tarkastella omaa työtään sitä kehittääkseen, on tutkimus myös linjassa Tarja Pösön toteaman tutkimustarpeen ja siihen liittyvien taustasyiden kanssa. Ainoastaan hiljattain maahan muuttaneiden perheiden parissa lastensuojelutyötä tekevissä kototiimissä ryhdyttiin siis tekemään työkäytäntöjä tukevan tutkimustiedon puuttuessa omaa käytäntötutkimusta, joka toteutui maisterintutkielmani puitteissa keskittyen erityisesti siihen, minkälaiseksi ihmisoikeusperustaisuus muotoutuu lastensuojelun sosiaalityön käytännöissä, kun työskennellään hiljattain maahan muuttaneiden perheiden parissa.

Syy ihmisoikeusperustaisuuden valikoitumiseksi tutkimukseni viitekehyyksiksi perustui siihen, että kototiimin työntekijät olivat huomanneet toistuvasti olevansa ihmisoikeuskysymysten äärellä työtä tehdessään, erityisesti sanoittaessaan hiljattain maahan muuttaneiden perheiden ja lasten oikeuksia palvelujärjestelmässä ja viranomaisyhteistyössä, mutta myös eri perheenjäsenten kesken perheen sisällä. Ihmisoikeusperustaisuudesta ja YK:n eri ihmisoikeussopimuksista oli siis keskusteltu kototiimissä jo ennen tutkimusprosessin alkua syksyllä 2019, sillä tiedossa oli, että kansainvälisessä sosiaalityön tutkimuksessa oli tarkasteltu ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa 2000-luvun

puolivälistä alkaen. Lähtökohdaksi ja työn perustaksi ihmisoikeusperustaisuudessa muodostui siis YK:n ihmisoikeusjulistus ja siihen liittyvät sopimukset.

Ihmisoikeusnäkökulmaan liittyen kototiimissä oli noussut myös huoli asiakasperheiden vanhempien osallisuuden toteutumisesta lapsiaan koskevissa asioissa eri viranomais- ja palvelujärjestelmän toimijoiden kanssa. Asiakastyössä oli tullut myös kokemusta siitä, miten hiljattain maahan muuttaneet perheet ovat Suomessa tilanteensa vuoksi (turvapaikanhakijana tai oleskeluluvalla) usein sekä haavoittuvassa asemassa, että eräänlaisessa välitilassa. Nämä työn kontekstiin liittyvät erityiskysymykset käsitteellistyivät prosessin kuluessa järjestelmän tuottamaksi liminaalilaksi, sekä perhesuhteiden ylijärjestykseksi. Perhesuhteiden ylijärjestyksellä viitataan siihen, että asiakasperheillä saattaa olla sekä lähtömaassa että muissa maissa eläviä läheisiä perheenjäseniä ja sukulaisia, mutta myös laajemmin taustayhteisönsä jäseniä, jotka monella eri tavalla vaikuttavat perheiden elämäntilanteisiin täällä Suomessa.

Tutkimusprosessiin lähdettäessä yllä kuvattujen taustatekijöiden tiedostettiin vaikuttavan kototiimin lastensuojelun työskentelyyn oleellisesti, mutta samalla koettiin tarpeelliseksi jäsentää tämä erityinen työn konteksti selkeämmäksi, sekä pohtia miten monin eri tavoin se vaikuttaa lastensuojelutyön tekemisen tapoihin. Tarvittiin siis työn käsitteellistämistä sekä työn rakennetta kuvaava ihmisoikeusperustainen viitekehys. Tutkimusprosessi eteni syksystä 2019 kevääseen 2020 noin kerran kuukaudessa toteutuvien fokusryhmäkeskusteluiden kautta, joissa käytiin läpi työn kontekstin lisäksi siihen liittyviä lastensuojelutyön erityispiirteitä. Osana prosessia syntyi kaksi eri koontia ihmisoikeusperustaisen lastensuojelun elementeistä (Taulukko 1 teemoista, Kuvio 2 työn lähestymistavasta), jotka käytiin dialogisesti läpi ryhmätapaamisilla.

Yllä kuvattu prosessi tuotti kototiimin työn kontekstin erittelyn (perheiden *liminaalittaisuus* sekä *ylirajaiset perhesuhteet*) lisäksi siihen liittyen käsitteellistyksen *kysyvästä työotteesta*, joka viittaa työntekijöiden ei-tietämiseen sekä pyrkimykseen rakentaa mahdollisimman vastavuoroinen ja luottamukseen perustuva yhteistyösuhde. Kysyvä työote on käsitteenä uusi, mutta viittaa sekä ihmisoikeusperustaisuuden ajatukseen kumppanuudesta, että Suomessa enenevässä määrin toteutettavaan systeemisen lastensuojelun suhdeperustaisuuteen.

Kototiimin työn erityinen konteksti vaikuttaa merkittävästi ensinnäkin siihen, miten työntekijät toimivat asiakasperheiden asioissa suhteessa laajempaan toimintaympäristöön. Jotta haavoittuvassa asemassa olevien lasten tilanteita voidaan parhaalla mahdollisella tavalla tukea, osa työn tekemistä on lasten vanhempien ja/tai huoltajien *valtaistaminen*, siis osallistumismahdollisuuksien luominen, tietoisuuden lisääminen omista ja lasten oikeuksista ja ylipäättään järjestelmästä, sekä sitä kautta toimijuuden tukeminen lastensa asioissa suhteessa verkostoihin, palvelujärjestelmään ja muihin viranomaisiin. Valtaistavan työotteen kanssa käsi kädessä kulkee suora *vaikuttamistoiminta* päättäjiin, viranomaisiin ja palvelujärjestelmään, samoin lapsi- ja perhekohtaisia muutostavoitteita palveleva *verkostoyhteistyö*, jossa jokaisella toimijalla on oma tehtävänsä. Verkostoyhteistyö on käsitteenä ja toimintatapana tuttu kaikessa lastensuojelun työskentelyssä, mutta vaikuttamistoiminnan käsitteeseen päädyttiin sosiaalityölle tutumman rakenteellisen sosiaalityön käsitteen sijasta siksi, että kyse on ensisijaisesti suorasta vaikuttamisesta järjestelmän eri toimijoihin, ja mahdollisuuksien mukaan yhdessä perheiden kanssa.

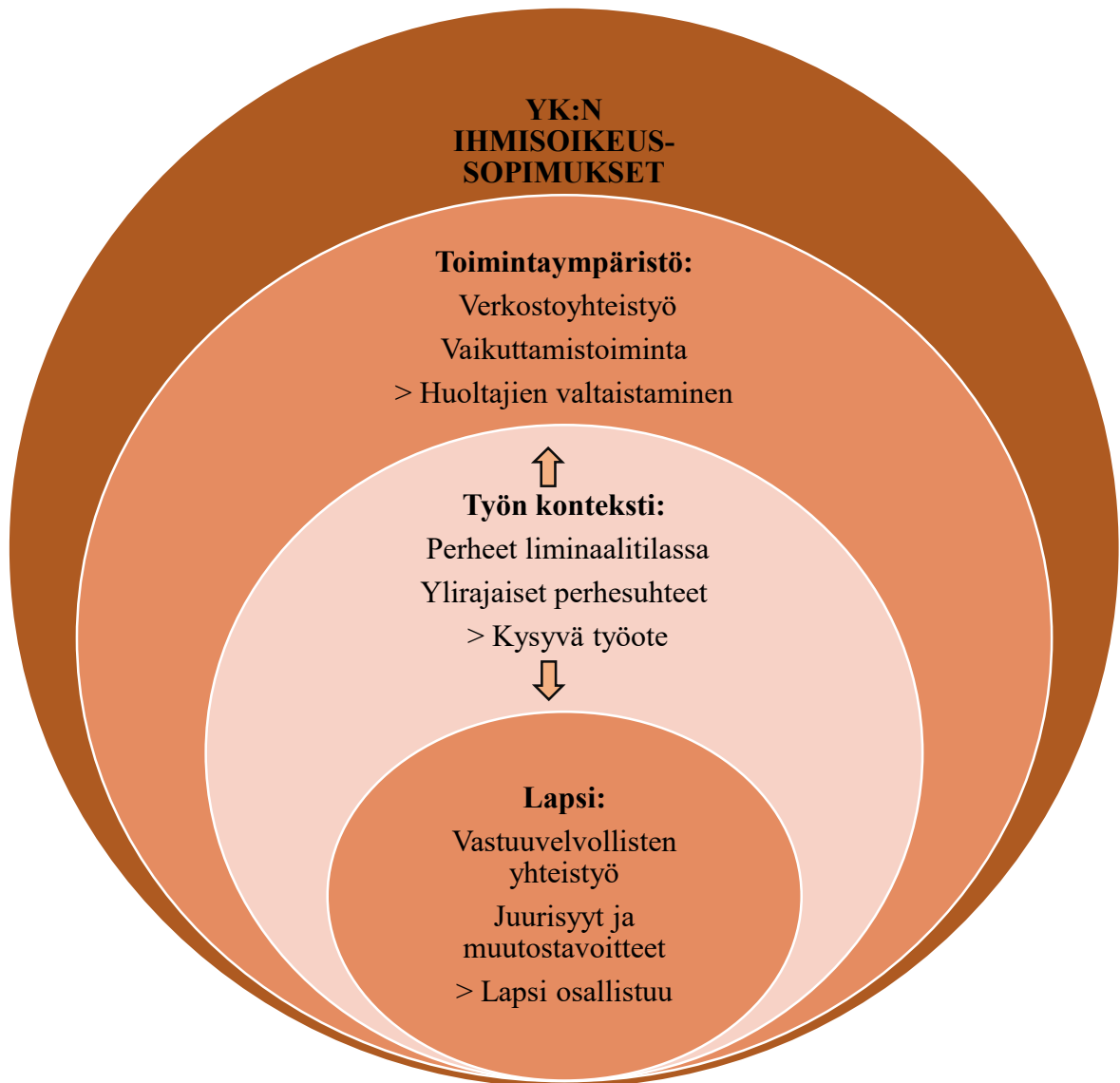
Kun mennään kontekstista ja laajemmasta toimintaympäristöstä kototiimin työn ytimeen, eli lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun, ihmisoikeusperustainen lähestymistapa käsitteellistyi siinä *vastuuvollisten, juurisyiden sekä lapsen osallisuuden* kautta *lapsen oikeudeksi saada etunsa arvioituksi ja toteutumaan*. Vastuuvollisuudessa kyse on siitä, miten lapsen oikeuksien toteutuminen riippuu aikuisista - siitä, miten he kantavat vastuunsa ja ottavat lasten oikeuksien toteutumisesta vastuun. Luonnollisesti lasten huoltajat ovat ensisijaisesti vastuussa lastensa oikeuksien toteutumisesta, ja ovat tehtävässään myös oikeutettuja saamaan siihen suhteellisuusperiaatteen mukaisesti riittävästi tukea. Mutta huoltajien ohella tai tarvittaessa sijasta myös lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat ihmisoikeusperustaisessa ajattelussa nimenomaan vastuuvollisia lapsen edun arvioijia ja toteuttajia, ei yksin kansallisen lainsäädännön tai virkavastuun näkökulmasta, vaan myös YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen ja sitä kautta eettisesti vahvan lastensuojelun hengen mukaisesti.

Oleellinen osa lapsen edun arviointia on lapsen osallisuus omassa asiassaan ikä- ja kehitystason mukaisesti. Siksi sen todettiin fokusryhmäkeskusteluissa läpileikkaavan sekä vastuuvollisuuden ja siihen liittyvän yhteistyön näkökulman, että juurisyiden tarkastelun ja tavoitteellisen muutostyön. Kontekstiin liitetty kysyvä työote tukee siis myös lasten ja perheiden tilanteiden taustalla vaikuttavien, aina yksilöllisesti muodostuneiden juurisyiden

tarkastelua. Fokusryhmän yksi keskeisistä huomioista oli perheiden ja lasten yksilöllinen kohtaaminen ”maahanmuuttajuudesta” huolimatta, toisin sanoen pyrkimys pois niputtavista ajattelumalleista, kuitenkin huomioiden perheiden erilainen, usein haastava asema Suomessa. Toisin sanoen, jotta työ voi olla vaikuttavaa, tulisi työskentelyssä päästä juurisyiden äärelle. Se vaatii työntekijöiltä resursseja pitkäjänteiseen yhteistyöhön asiakkaiden kanssa, että myös mahdollisuuden tehdä tiivistä verkostoyhteistyötä. Pitkällä tähtäimellä tällainen kokonaisvaltainen lähestymistapa kuitenkin maksanee itsensä resurssien käytön näkökulmasta takaisin.

Seuraava tutkimuksen lopputulosta kuvaava kuvio maahanmuuttajataustaisten perheiden parissa tehtävästä ihmisoikeusperustaisesta lastensuojelutyöstä (Kuvio 11) vetää vielä yhteen kototiimin työn ydinelementit, sekä niiden suhteet toisiinsa. Viitekehyksen ulkokehällä on YK:n ihmisoikeussopimukset, jotka antavat työlle raamit. Ydinajatuksena on, että tarveperustaisessa työssä ei ole vastuuvollisia, mutta oikeusperustaisessa on. Kuviossa työn konteksti kuvaa lasten perhesuhteiden erityispiirteitä, jotka vaikuttavat sekä lastensuojelutyön ytimeen - lapsen edun toteutumiseen ihmisoikeutena - että yhteistyön tekemisen tapaan laajemmassa toimintaympäristössä.

Kuvio 11. Ihmisoikeusperustainen lastensuojelutyön viitekehys hiljattain maahan muuttaneiden perheiden kanssa työskentelyyn

Tämä viitekehys syntyi siis käytäntötutkimuksen dialogista orientaatiota noudattaneen, käsitteellistämistä sekä kansainvälistä että kotimaista sosiaalityön tutkimuskirjallisuutta hyödyntäneen tutkimusprosessin lopputuloksena. Tutkimukseni tausta-ajatuksena oli, että ihmisoikeusperustainen lähestymistapa mahdollistaisi entistä laadukkaamman ja vaikuttavamman lastensuojelutyön tekemisen hiljattain maahan muuttaneiden perheiden ja lasten parissa. Viimeisellä fokusryhmätapaamisella esitelty lähestymistapa sai ryhmältä positiivisen vastaanoton, ja sen koettiin sekä jäsentävän todellisuutta, että vahvistavan työn tekemisen tapaa. Yläpuolella oleva viitekehys on samansisältöinen, vain toisessa muodossa esitetty.

Kuitenkin pitkän aikavälin hyödyt viitekehuksesta, samoin kuin käytäntötutkimuksen prosessin validiteetti jäivät arkisen työn ja käytäntöjen koeteltaviksi. Tässä hetkessä

maisterintutkielmani saavutti asetetut tavoitteet sekä prosessin että lopputuloksen näkökulmasta ja ajattelen, että tutkimuksesta tällaisenaan uusien käsitteellistysten sekä erityisesti toimintaympäristön ja kontekstin ydinelementtien määrittelyiden kautta voivat hyötyä mitkä tahansa sosiaalialan toimijat Suomessa, jotka työskentelevät hiljattain maahan muuttaneiden henkilöiden parissa. Toisaalta tutkimus voi antaa uusia näkökulmia myös muuhun kuin maahanmuuttajataustaisten perheiden parissa tehtävään lastensuojelun sosiaalityöhön.

Kuten luvun alussa toin esiin, Tarja Pösö on jo vuonna 2015 esittänyt tarpeen tutkia lastensuojelun toimintaa maahanmuuttajataustaisten perheiden näkökulmasta käsin. Tämä maisterintutkielma on askel siihen suuntaan, mutta toivon, että aihe saa jatkossa ansaitsemaansa huomiota. Pösön mainitseman kokonaiskuvan saamisen lisäksi tärkeää olisi jatkaa kriittisen sosiaalityön teoriaperinteen hengessä tutkimusta maahanmuuttajataustaisten perheiden haavoittuvasta asemasta ja sen vaikutuksista lapsen oikeuteen saada suojelua palvelujärjestelmässä tai esimerkiksi sen nivelkohdissa (sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut – lastensuojelulain mukaiset palvelut). Myös lastensuojelutyön vaikuttavuuden lisäämiseksi verkostoyhteistyön kehittämismahdollisuudet lasten suhdeympäristöissä olisi kiinnostava ja tarpeellinen käytäntötutkimuksen aihe. Puhumattakaan vaikuttamistoiminnan tarpeista ja niiden taustasyistä laajemmassa toimintaympäristössä. Ihmisoikeuspuheella on sosiaalityön käytännöissä joka tapauksessa paikkansa myös Suomessa.

LÄHTEET

- Aaltio, E. & Isokuortti, N. (2019). Systeemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit - Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Työpäpaperi 33/2019. Helsinki: THL. Saatavilla: <http://www.julkari.fi/handle/10024/138967>. Viitattu: 22.5.2020.
- Aaltio, E. & Isokuortti, N. (2019). Systeemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi – Valtakunnallinen arviointi. Raportti 3/2019. Helsinki: THL. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/137709>. Viitattu: 21.6.2020.
- Allan, J. (2009). Theorising new developments in critical social work. Teoksessa Allan J., Briskman L., Pease B. (toim.) *Critical social work: Theories and practices for a socially just world*. 2nd ed. Crows Nest, N.S.W.: Allen & Unwin, 30-44.
- Androff, D. (2018). *Practicing Human Rights in Social Work: Reflections and Rights-Based Approaches*. Journal of Human Rights and Social Work, 3: 179-182. DOI 10.1007/s41134-018-0056-5. Viitattu 23.5.2020.
- Anis, M. (2008). Sosiaalityö ja maahanmuuttajat: Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Helsinki: Väestöliitto.
- Bardy, M. (2013). Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, M. (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Tampere: Suomen Yliopistopaino, 48-145.
- Boesen Kirkemann, J. & Martin, T. (2007). Applying a rights-based approach: an inspirational guide for civil society. Copenhagen: Danish Institute for Human Rights.
- Briskman, L., Pease B., Allan, J. (2009). Introducing critical theories for social work in a neo-liberal context. Teoksessa Allan J., Briskman L., Pease B. (toim.). *Critical social work: Theories and practices for a socially just world*. 2nd ed. Crows Nest, N.S.W.: Allen & Unwin, 3-14.
- Broberg, M. & Sano, H.-O. (2018). *Strengths and weaknesses in a human rights-based approach to international development – an analysis of a rights-based approach to development assistance based on practical experiences*. The International Journal of Human Rights, 22:5, 664-680, DOI: 10.1080/13642987.2017.1408591.
- Civil, T., Abrahamsson, O., Mäki-Fossi, S. & Miettunen, N. (2019). Systeeminen lastensuojelu monitoimijaisuuden ja osallisuuden varmistavana verkostotyönä. Työpäpaperi 34/2019. Helsinki: THL. Saatavilla: <http://www.julkari.fi/handle/10024/139077> . Viitattu 22.5.2020.
- Denscombe, M. (2014). The good research guide: For small-scale social research projects. Fifth edition. ed. GB: Open University Press.
- Fagerström, K. (2016). Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu - Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpäpaperi 42/2016. Helsinki: THL. Saatavilla: <http://www.julkari.fi/handle/10024/131498>. Viitattu: 22.5.2020.
- Gatenio Gabel, S. (2015). Foreword. Teoksessa Berthold, M.: *Human Rights-Based Approaches to Clinical Social Work*. Springer: New York.

- Haavisto, V., Bergman-Pyykkönen, M, Karvinen-Niinikoski, S. (2016). Käsitteenmuodostus käytäntöjen kehittämisessä: tapausesimerkkinä perheasioiden sovittelu. Teoksessa Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L., Muurinen, H. (toim.). *Käytäntötutkimuksen taito*. [Kustannuspaikka tuntematon]: Heikki Waris -instituutti ja Mathilda Wrede -institutet. 99-134.
- Hausen, A. & Launiala, A. (2015). Introduction to the human rights based approach. Helsinki: Finnish Committee for UNICEF. Saatavilla: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/HRBA_manuaali_FINAL_pdf_small2.pdf. Viitattu: 16.11.2019.
- Heikkinen, A. (2017). Arki, arvot ja etiikka: Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Saatavilla: https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf. Viitattu: 25.5.2020.
- Helsinki statement on social work practice research. Nordic Social Work Research. 2014;4(sup1):7-13. DOI: 10.1080/2156857X.2014.981426. Viitattu: 14.11.2019.
- Hokkanen, L. (2009). Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mäntysaari, M., Pohjola, A., Pösö, T., Pohjola, T., Mäntysaari, M., Kuronen, M. & Matthies, A. *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 315-337.
- Hokkanen, L. (2013). Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityössä. Teoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.). *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vantaa: Vastapaino, 55-86.
- Hokkanen, L. (2014). Autetuksi tuleminen: Valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Ife, J. (2012). *Human rights and social work: Towards rights-based practice*. Cambridge: University Press.
- Ife, J. (2016). *Human rights and social work: Beyond Conservative Law*. Journal of Human Rights and Social Work: 1, 3-8. DOI: 10.1007/s41134-016-0001-4. Viitattu: 25.5.2020.
- Ife, J. & Tascon, S. M. (2016). *Human rights and critical social work: Competing epistemologies for practice*. Social Alternatives, 35(4), 27-31.
- Juhila, K. (2009). *Sosiaalityön selontekovelvollisuus*. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, 17(4), 296–312. Saatavilla: <https://journal.fi/janus/article/view/50532>. Viitattu 22.6.2020.
- Julkunen I. (2011). *Knowledge-production processes in practice research - outcomes and critical elements*. Social Work & Society. 2011; 9 (1).
- Kaukko, M. (2015). Participation in and beyond liminalities: Action research with unaccompanied asylum-seeking girls. Oulu: University of Oulu.
- Keskinen, S. (2014). *Ylirajaiset perhesuhteet, väkivalta ja epävarmuuden tilat*. Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 22(1), 19-34.

- Koskinen, A. (2007). "Vaihtoehtoinen tarina": Mitä on sosiaalinen muutostyö? [Helsinki]: SOCCA: [Heikki Waris -instituutti].
- Kunelius, M. (2017). Turvapaikanhakijaperheiden vastaanotto ja palvelut Suomessa. Teoksessa Hurmerinta, J. & Mikkonen A. (toim.) *Turvapaikanhakija perhe – Kohtaamisen ja tuen käsikirja*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 33-37.
- Kuntaliitto (2016). Yleiskirje 6/2016. Saatavilla: <https://www.kuntaliitto.fi/yleiskirjeet/2016/turvapaikanhakijoiden-sosiaali-ja-terveyspalvelut-vastaanottokeskuksissa-ja>. Viitattu: 9.5.2020.
- Laakso, R. (2012). Vanhempien kanssa tehtävä työ ja sen moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Forsberg, H. & Autonen-Vaaraniemi, L. (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 25-44.
- Lahtinen, P., Petrelius, P. & Eriksson, P. (2017). Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia – keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpäperi 7/2017. Helsinki: THL. Saatavilla: <http://www.julkari.fi/handle/10024/132169>. Viitattu: 22.5.2020.
- Lahtinen, P., Peltonen, R., Petrelius, P., Pynnönen, J., Raivio, M., Santanen, J., Valli, M. (2018). Systeeminen työote lastensuojelun perhehoidossa. Teoksessa Petrelius, P. & Eriksson, P. (toim.). *Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa*. Työpäperi 32/2018. Helsinki: THL, 110-120. Saatavilla: <http://www.julkari.fi/handle/10024/137112>. Viitattu: 22.5.2020.
- Linjoilla - Kuntaliiton asiantuntijoiden blogi / Tyni, T. ja Puustinen-Korhonen, A. (2018). Kunnilla ei järjestämisvastuuta kaikista turvapaikanhakijoiden lastensuojelupalveluista. Saatavilla: <https://www.kuntaliitto.fi/blogi/2018/kunnilla-ei-jarjestamisvastuuta-kaikista-turvapaikanhakijoiden-lastensuojelupalveluista>. Viitattu: 9.5.2020.
- McPherson, J. (2015). *Human Rights Practice in Social Work: A Rights-Based Framework and Two New Measures*. Florida State University.
- Mendes, P. (2009). Tracing the origins of critical social work practice. Teoksessa Allan J., Briskman L., Pease B. (toim.). *Critical social work: Theories and practices for a socially just world*. 2nd ed. Crows Nest, N.S.W.: Allen & Unwin, 17-29.
- Mikkonen, E. (2019). Taidemenetelmät sosiaalityössä: näkökulmia kotoutumisprosessiin ja kulttuurisen toiseuttamisen haastamiseen. Teoksessa Orjasniemi, M., Romakkaniemi, M., Tauro, T-M. (toim.) *Muuttuvat rajat ja vastuut - globaali ja lokaali sosiaalityössä*. Talentia ry/Talentia-lehti ja Sosiaalityön tutkimuksen seura, 102-114. Saatavilla: <https://talentia.e-julkaisu.com/2019/tutkivasosiaalityo/#page=1>. Viitattu: 18.5.2020.
- Nipperess, S. & Briskman, L. (2009). Promoting a human rights perspective on critical social work. Teoksessa Allan J., Briskman L., Pease B. (toim.). *Critical social work: Theories and practices for a socially just world*. 2nd ed. Crows Nest, N.S.W.: Allen & Unwin, 58-69.
- Närhi, K. (2005). Sosiaalityöntekijät paikallisen tason vaikuttajina. Teoksessa Satka, M., Pohjola, A., Rajavaara M. (toim.) *Sosiaalityö ja vaikuttaminen*. [Jyväskylä]: Jyväskylän yliopisto, 57-82.

- Peltola, M. (2014). Kunnollisia perheitä: Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura.
- Phoenix, A. (2019). Childhood, wellbeing, and transnational migrant families. Teoksessa Tiilikainen, M., Al-Sharmani, M. & Mustasaari, S. (2019). *Wellbeing of transnational muslim families: Marriage, law and gender*. London: Routledge, 164-182.
- Pirjatanniemi, E. (2017). Lapsen oikeuksien yleissopimus ja lasten oikeus palveluihin. Teoksessa Nykänen, E., Arajärvi, P., Kalliomaa-Puha, L. & Mattila, Y. *Sosiaaliset oikeudet: Näkökulmia perustaan ja toteutumiseen*. [Helsinki]: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 84-97.
- Pösö, T. (2012). Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Forsberg, H. & Autonen-Vaaraniemi, L. (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 75-97.
- Pösö, T. (2015). How the Finnish Child Protection System Meets the Need of Migrant Families and Children. Teoksessa: Skivenes, M. & . *Child welfare systems and migrant children: A cross country study of policies and practice*. Oxford University Press Inc., 19-38.
- Rautavuoma, V. & Turtiainen, K. (2018). Toimijuutta tukeva tulkkaus perhepalveluissa. Teoksessa Hiitola, J., Anis M., Turtiainen K. & Alastalo, M. *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi: Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tampere: Vastapaino. 146-168.
- Salovaara, U. (2019). Rikoksista tuomitut naiset: Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Satka, M., Pohjola, A., Rajavaara M. (2005). Vaikuttamisen vaihtuvat tulkinnat. Teoksessa Satka, M., Pohjola, A., Rajavaara M. (toim.) *Sosiaalityö ja vaikuttaminen*. [Jyväskylä]: Jyväskylän yliopisto, 7-29.
- Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L., Muurinen, H. (2016). Johdanto – Käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L., Muurinen, H. (toim.). *Käytäntötutkimuksen taito*. [Kustannuspaikka tuntematon]: Heikki Waris -instituutti ja Mathilda Wrede -institutet. 8- 30.
- Saurama, E. O. (2016). Sosiaalityön käytäntötutkimus ja pragmatismi. Teoksessa Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L. & Muurinen, H. (toim.) *Käytäntötutkimuksen taito*. Heikki Waris -instituutti ja Mathilda Wrede institutet. 78-98.
- Saurama, E. & Julkunen, I. (2009). Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mäntysaari, M., Pohjola, A., Pösö, T., Pohjola, T., Mäntysaari, M., Kuronen, M. & Matthies, A. (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus. 293-311.
- Sipilä, A. (2011). Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet - Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 28.

- Soini, S. & Kovanen, T. (2018). Vuorovaikutuksen monet mahdollisuudet verkossa. Teoksessa Petrelius, P. & Eriksson, P. (toim.). *Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa*. Työpäperi 32/2018. Helsinki: THL, 162-168. Saatavilla: <http://www.julkari.fi/handle/10024/137112>. Viitattu: 22.5.2020.
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (2016). Kuntainfo 2/2016. Saatavilla: https://stm.fi/documents/1271139/2044491/Kuntainfo_2_2016.pdf/98d97a41-10e6-40d0-a5f9-9eb6bcb53d70/Kuntainfo_2_2016.pdf. Viitattu: 9.5.2020.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (2014). Lastensuojelun laatusuositus. Saatavilla: https://thl.fi/documents/647345/0/STM_2014_4_lastensuoj_laatusuos_web.pdf/0404c082-4917-471a-8293-5606b41536a7. Viitattu: 27.10.2019.
- Staub-Bernasconi, S. (2012). Human Rights and their relevance for social work as theory and practice. Teoksessa Healy, L. M. & Link, R. J. (toim.) *Handbook of international social work: Human rights development and the global profession*. New York, NY: Oxford University Press.
- Staub-Bernasconi, S. (2016). *Social Work and Human Rights – Linking Two Traditions of Human Rights in Social Work*. *Journal of Human Rights and Social Work*: 1, 40-49. DOI: 10.1007/s41134-016-0005-0. Viitattu: 24.5.2020.
- Tapola-Haapala, M. (2015). *Sosiaalityön käytäntötutkimuksen epistemologiset lähtökohdat - kriittinen luenta*. *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 23(2), 150-173.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (6. uud. laitos.). Helsinki: Tammi.
- Turtiainen, K. & Hiitola, J. (2015). Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille – Ammattilaisten ja perheiden kokemuksia. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja* 68/2015. Helsinki: TEM. Saatavilla: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/74942>. Viitattu: 24.5.2020.
- UNICEF: Lapsen oikeuksien sopimus. Saatavilla: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. Viitattu: 23.5.2020.
- Viitasalo, K. (2018). Äitien pyrkimykset ja toimintamahdollisuuksien valikko: Käsitteellinen tutkimus äitien taloudellisista toimintamahdollisuuksista. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Wilks, T. (2012). *Advocacy and Social Work Practice*. Maidenhead: McGraw-Hill Education.